

**T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI**

**YAHUDİLİK, HİRİSTİYANLIK VE İSLAM'DA KUTSAL
ZAMANLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet TEKKAYA

VAN-2014

**T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI.
DİNLER TARİHİ BİLİM DALI**

**YAHUDİLİK, HİRİSTİYANLIK VE İSLAM'DA KUTSAL
ZAMANLAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
Mehmet TEKKAYA**

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Mehmet Salih ARI**

VAN-2014

KABUL ve ONAY SAYFASI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE,

Bu çalışma, jürimiz tarafından **FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI, DİNLER TARİHİ BİLİM DALI**'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan:

Üye (Danışman):

Üye:

Üye:

ONAY: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

...../...../2014

.....

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	I
ÖNSÖZ.....	III
KISALTMALAR	V
1.GİRİŞ	1
1.1.İLAHİ DİN VE KUTSAL ZAMAN KAVRAMI	1
2.YAHUDİLİKTE KUTSAL ZAMANLAR.....	6
2.1.HAFTALIK BAYRAM: ŞABAT	8
2.2.AYLIK BAYRAM: ROŞ HODEŞ	15
2.3. YILLIK BAYRAMLAR.....	16
2.3.1. Roş Ha-Şana	16
2.3.2.Yom Kipur.....	20
2.3.3.Hac Bayramları	24
2.3.3.1. Pesah.....	24
2.3.3.2. Şavuot.....	30
2.3.3.3.Sukot.....	33
2.3.4. Hanuka	35
2.3.5.Purim	37
2.3.6. Tu Bişvat	38
2.3.7. Simhat Tora	39
2.3.8. Bağımsızlık Günü.....	40
3.HİRİSTİYANLIKTA KUTSAL ZAMANLAR.....	41
3.1. ADVENT DÖNEMİ VE NOEL BAYRAMI	43
3.2. LENT DÖNEMİ VE PASKALYA KUTLAMALARI	47
3.3. PALMİYE PAZARI (KUTSAL PAZAR).....	51
3.4.KUTSAL PERŞEMBE VE CUMA GÜNÜ	52

3.5. PENTEKOST	54
3.6. PAZAR GÜNÜ	54
4. İSLAM'DA KUTSAL ZAMANLAR	56
4.1. MUHARREM AYI VE AŞURE GÜNÜ	57
4.2. MEVLİT KANDİLİ	62
4.3. GENEL HATLARIYLA ÜÇ AYLAR	66
4.4. REGAİB KANDİLİ	67
4.5. MİRAC KANDİLİ	68
4.6. ŞABAN AYI VE BERAT KANDİLİ	72
4.7. RAMAZAN AYI VE RAMAZAN ORUCUNUN FAZİLETİ	74
4.8. KADİR GECEİ VE FAZİLETİ	79
4.9. RAMAZAN BAYRAMI	81
4.10. KURBAN BAYRAMI	83
4.11. ŞEVVAL AYI VE ŞEVVAL ORUCU	87
4.12. MUKADDES GÖÇ: HİCRET VE HİCRİ YILBAŞI	87
4.13. CUMA GÜNÜ	91
4.14. ZİLHİCCE'NİN ON GECEİ	93
4.15. GÜNLÜK İBADET: BEŞ VAKİT NAMAZ	94
4.16. HAC İBADETİ	96
4.17. İSLAM'DA, MÜBAREK GÜN VE GECELERDE YAPILANLAR	99
5. SONUÇ	102
6. KAYNAKLAR	105
7. ÖZET	110

ÖNSÖZ

Beşeriyet tarihi incelendiğinde insanların hayatları ile alakalı göze çarpan en önemli unsurlardan biri de dinî ve hissî hareketlerdir. Dinler Tarihi, en iptidai ve en uzak zamanlardan günümüze kadar bütün insanların bir ya da birden çok kudrete inandıkları ve taptıklarını bizlere haber vermektedir.

Din olgusu, insanın kendini tanımaya başlaması ile ortaya çıkmıştır. Kendisi ile alakalı pek çok sorular soran insan, kendi varlığını sorgularken kâinatın yaratılışı, amacı ve nasıllığını da öğrenmeye çalışmıştır. Bu araştırma sonrasında, peygamberler ve kitapların eklenmesi ile insan, her şeyi aşkın, yüce kudret sahibi olan “Yaratıcı” ile karşılaşmaktadır. Bu bilgelik hali, belirli inanç sistemi ve ibadetleri de devamında getirmektedir. Biz bu duruma kutsal olanın tezahürü de diyebiliriz. Dinler, inanç sistemi ve kutsal olanın uygulanması ile müntesiplerini kurtuluşa davet etmektedir.

Din, en yalın tanımı ile Yaratıcı’ya inanma ve O’na ibadet etmek demektir. Bu dini inançlar arasında, Allah tarafından, peygamberler vasıtasıyla, Bir olan Yüce Yaratıcı’ya inanılan dinler vardır ki bunlara ilahi dinler denilir. Bu dinler; Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam dinleridir.

Kutsal olanı meydana getiren öğeler arasında, inanılan dinin kutsal zamanının belirlenmesi ve din içerisinde uygulanması yer alır. Kutsal zamanlar dinlere göre değişmekte, uygulanış ve değer yönünden de farklılaşmaktadır. Bu kutsal zamanların tespitinde ilahi dinler arasında bazı ortak noktalar bulunsa da, dinlerin temel büyük farklılıkları kutsal zamanlara da yansımaktadır.

İlahi dinlerin kutsal zamanlarının incelendiği bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ilk olarak, din kelimesinin kökeni ve ilahi din tanımlamasının ne manaya geldiği anlatılmaktadır. Din ve dinler ile ilgili temel bilgiler verildikten sonra, kutsalın belirlenmesi ve zaman olarak kutsalın uygulanması yer almaktadır.

İkinci bölümde ilahi dinlerin köken olarak en eskisi olan Yahudiliğin kutsal zamanları incelendi. İlk olarak haftalık bayram olan “Şabat” ile alakalı bilgiler verilmekte, ardından aylık bayram olan “Roş Hodeş” in uygulanışı Yahudilikteki yeri

bildirilmektedir. Üçüncü olarak ise yıllık bayramlar sırasıyla, yılbaşı manasındaki “Roş ha-Şana”, tövbe ve pişmanlık günü olan “Yom Kipur”, haç bayramları olan; Pesah, Şavuot, ve Sukot anlatılmaktadır. Hac bayramları anlatıldıktan sonra millî-dini karakterde olan Hanuka ve Purim, zirai takvimin başlangıcı olan Tu Bişvat, Tevrat’ın okunmasının tamamlanma günü olan Simhat Tora anlatılmaktadır. Son olarak ise millî bir bayram olan İsrail Devleti’nin kurulmasını kutlamak için, Bağımsızlık Günü anlatılmaktadır.

Çalışmanın Üçüncü Bölümü’nde Hristiyanlık ile ilgili kısa bir bilgi verildikten sonra, Advent dönemi ve Noel Bayramı, Lent Dönemi ve Paskalya kutlaması, Palmiye Pazarı, Kutsal Perşembe ve Cuma, Pentakost ve haftalık kutsal gün olan Pazar günü anlatılmıştır.

Dördüncü Bölüm’de ise son ilahi din İslam’ın kutsal zaman ve bayramlarına yer verilmiştir. Bu bölümde; Muharrem Ayı ve Aşure Günü, Üç Aylar ve Regaib, Miraç ve Kadir geceleri, Ramazan ve Kurban bayramı, Şevval Ayı ve Orucu, Hicret ve Hicri Takvim, Cuma günü, Zilhicce Ayı, günlük ibadet olan beş vakit namaz, hac ibadeti anlatılmıştır. Bu konular anlatıldıktan sonra, bu gün ve gecelerde yapılan ibadetlerin nasıl olduğuna anlatılmaktadır.

Çalışmamız Dinler Tarihi ile alakalı olduğundan dolayı, İslam ile ilgili bu bölümde çok tafsilata ve ihtilaflı meselelere girilmemiştir. Yahudilik ve Hristiyanlık anlatılırken konular hangi çerçevede ele alınmışsa, İslamî konular da aynı çerçevede anlatılmıştır.

Bu çalışmanın seyri, gelişimdeki rehberliği ve her türlü katkısından dolayı danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Salih Arı’ya teşekkürü bir borç bilirim.

İlahi Dinlerin kutsal zamanlarına bütüncül bakabilmek önemlidir. Özellikle Yahudilik ve Hristiyanlık ile alakalı eserlerin az olduğu ülkemizde, bu çalışmanın böyle bir boşluğu bir nebze doldurmasını ümit ediyorum.

Mehmet Tekkaya

2014-VAN

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.s.	: Aleyhi's- Selam
AÜİFD	: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
C.	: Cilt
C.Ü	: Cumhuriyet Üniversitesi
Ç.Ü	: Çukurova Üniversitesi
Çev.	: Çeviren
DEÜ	: Dokuz Eylül Üniversitesi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	: Editör
Haz.	: Yayına Hazırlayan
M.Ö.	: Milattan Önce
M.S.	: Milattan Sonra
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
MÜİF	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
s.	: Sayfa
s.a.s.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
Sy.	: Sayı
Terc.	: Tercüme eden

1.GİRİŞ

1.1. İLAHİ DİN VE KUTSAL ZAMAN KAVRAMI

Şüphesiz insanların hayatlarını tanzim eden en etkili sistem dindir. İnsanoğlu var olduğu günden bu yana, hangi mekânda yaşarsa yaşasın varlığını devam ettirmiştir. Kelime manası olarak din; ceza, âdet, hâl, siyaset, hesap, kahır, malik olmak, galebe, istila, aziz olmak, itaat etmek, hüküm, kaza, ihsan, bir şeyi âdet etmek manalarına gelmektedir.¹

Din; insanın düşünce ve fonksiyonlarını, her türlü tavır ve davranışlarını, diğer insanlarla ilişkilerini düzen altına alan bir sistem olarak isimlendirilebilir.² Basit bir tanım ile din; manevi varlıklara inanmaktır. Başka bir tanım ise, insanın ve toplumun, şahsi ve kültürel hayatına yön veren bir olgudur.³

Yahudilik'te “abodath elohim” (Allah’a ibadet) tabiri, diğer dini tutum ve davranışlar yanında özellikle din kavramını ifade etmek üzere kullanılmıştır. Bu tabir mabeddeki ibadet dâhil tamamıyla dini kucaklamaktadır. Hristiyanlıkta ise din; “religio” (Bir şeyi vazife edinmek, tekrar tekrar okumak, yapmak) kelimesinden gelmiştir. Zamanla Tanrı’ya bağlılığı ifade eden her türlü iş için kullanılmıştır. İslami kaynaklarda ise din kelimesi şu manalarda kullanılmıştır. Ceza (karşılık), mükâfat, hüküm, hesap manalarıdır ki Fatiha süresindeki “din” kelimesi bu anlamdadır. Üstün gelme, hâkimiyet, zelil kılma, zorlama ki Nahl suresinin 52. ayetinde geçen din kelimesi bu manadadır. İtaat, teslimiyet, hizmet, ibadet anlamı; Bakara suresinde yer alan, “Allah sizin için din seçti”⁴ mealindeki ayette geçen din bu anlama örnek teşkil eder. Âdet, yol, kanun, şeriat, millet, mezhep manasında da kullanılmıştır.⁵

İlahi din ise, Allah tarafından Peygamberler vasıtasıyla insanlık âlemine gönderilen, vahiy mahsulü dinlere denilmektedir. Yüce Allah tarafından gönderilen bütün peygamberlerin tebliğ ettiği din ilahi din olarak isimlendirilmektedir. İlahi dinlerin esası vahye dayanmalarıdır. Peygamberler Allah’tan din olarak getirdikleri

¹ Abdullah Yeğin, *Yeni Lügat*, İstanbul, 1997, s. 107.

² Şinasi Gündüz, *Yaşayan Dünya Dinleri*, İstanbul, 2007, s. 21.

³ A. Abdullah Masdûsi, *Yaşayan Dünya Dinleri*, İstanbul, 1981, s. 22.

⁴ Bakara, 2/132.

⁵ Günay Tümer, “Din”, *DİA.*, İstanbul, 1994, IX, 312.

esaları hem kendileri yaşar hem de insanların uymalarını isterler. Bu peygamberler vazifelerini yaptıktan sonra, Allah insanları doğru yola ulaştırmak için yeni peygamberler gönderir. İlahi dinler, Yahudilik ve Hristiyanlığın özünden uzaklaşsa bile, asıl olarak tevhit inancına dayanmaktadırlar. Dilimizde “ilahi din” yerine “semavi din” de kullanılmakta olup, “semavi” kelimesi yaratıcıya mekân izafe edildiğinden dolayı uygun görülmemiştir.⁶

Bütün ilahi dinler itikadî olarak aynı esasları getirmişlerdir. Farklılık olarak görülen şeyler fer’i hükümlerdir. İslam inancına göre İslam dini son din ve tamamlayıcı bir dindir. Tüm zamanların, tüm ırkların dinidir. Semavi dinlerin şariat koyucusu Allah’tır. Peygamberler ve Kitaplarla insanlığa yol gösterirler.⁷

İlahi dinlerin gayesi, insanın dünya ve âhiretde mutluluğunu sağlamaktır. Yahudilikte, Hristiyanlıkta ve İslam’da öldükten sonraya iman ve Allah’ın huzurunda hesap verme inancı vardır. İnsanın yaptığı her şey, iyi-kötü, hayır ve şer ne varsa hepsi kaydedilmektedir. Ölümünden sonrada hepsinden hesaba çekilecektir. İlahi dinlerde Allah’ın yasak olarak çizdiği sınırlar bellidir ve inananlar bu sınırlara riayet etmek zorundadır.⁸

Kutsal kabul edilen zamanlar, millet, coğrafya, kültür ve dinlere göre farklılık göstermektedir. Bu zamanlar sabitleştirilirken gerçekleşen özel olaylar göz önüne alınmaktadır. Çünkü her milletin ve dinin etkilendiği olaylar birbirlerinden çok farklılık göstermektedir, bazı zamanların kutsalın tezahürü yönünden ayrıldığı, diğer zamanlara göre öne çıktığı görülmektedir.⁹

Bu zamanların belirlenmesinde çeşitli faktörler etkileyici olmaktadır. Bu etkenlerden birincisi, O dinin kurucusu ve peygamberlerin doğum zamanları genelde kutsal kabul edilmektedir. Hristiyanlık’ta Hz. İsa’nın doğumu ve İslam’da Hz. Muhammed’in (s.a.s) doğumunun kutsal kabul edilmeleri gibi. Kutsal zamanların belirlenmesinde etkili olan ikinci bir etken ise, Görülen hiçbir sebep olmamasına rağmen dinlerin İlahları’nın dilemesi ile, takdirleri ile olmaktadır. Örneğin,

⁶ Günay Tümer-Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara, 1993, s. 175.

⁷ Osman Cilacı, “İlahi Dinlerin Fonksiyonu”, *İslam Medeniyeti*, XXVIII, İstanbul, 1973. s. 12.

⁸ Ali Osman Ateş, “İlahi Dinlerin Ortak Değerleri”, *Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II-2, Adana, 2002, s. 17.

⁹ Ömer Faruk Yavuz, “Kur’an’da Kutsal Mekân, Zaman ve Eşya Kavramlarının Sembolik Değeri”, *C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X-2, Sivas, 2006, s. 398.

Yahudilik de Tanrı Yehova'nın Fısıh gününü, İslam'da ise Allah'ın Ramazan ayını belirlemesi gibi. Başka etken ise, tarihsel dayanaklarla bulunulan zaman da geçmişten manevi destek almaktır. Örneğin Yahudiler'in Mısır'dan çıkarken yaşadıklarını hatıra olarak canlı tutmak için Pesah'ın Bahar Bayramı olarak kutlanması gibi. Son olarak ise geçmişte yaşanan bir olayın şu anda (hissen ve ruhen) yaşayabilme durumu denilebilir. Örneğin Kadir Gecesi Kur'an'ın indiği bir gecedir ve bin aydan daha hayırlı olduğu bildirilir. Böylece içinde bulunduğumuz zamandan Kur'an'ın indiği zamana gidilir gibi yaşanır ve manevi kazanç elde edilmeye çalışılır.¹⁰

Dinler ortaya koydukları inanç esasları ve dünya görüşlerinde kutsala dikkat çekmekte, inananlarını kutsal üzerine yoğunlaştırmaktadır. Bundan hareketle din ile kutsal birbiriyle yakın anlamlı ve birbirinin tamamlayıcısıdır. Zaten dinin kaynağı üzerine yapılan araştırmalar dinin kaynağı olarak kutsalı öne çıkarmış ve kutsal kavramı dinleri açıklamak için merkez konuma getirilmiştir.

Kutsal kelimesi Arapçada “kuds” kökünden gelmekte, mukaddes, aziz, mübarek anlamlarına gelmektedir. Bir şeyin dini bir gerekçe ile yüceltilmesi, yükseltilmesi, saygın kabul edilerek korunması, manalarına gelmektedir. Kutsal zamana ise, kendisinde diğer zamanlardan farklı olarak önemli bir hâdisenin meydana geldiği zamandır.¹¹

Zaman; kelime manası olarak, kısa ve uzun süreli vakit, az ya da çok sürebilen bölünebilir müddet gibi manalara gelmektedir. Zaman kelimesi, anlatılmak istenen manaya göre çeşitli dönemleri, mevsimleri, yönetimde kalınan süreyi, belli olayların her yıl geçtiği dönemi ifade edebilir. Farklı uzunluk sürelerine göre, an, asır, emed, dehr, kelimeleri de zamanı ifade etmede kullanılmışlardır. Cahiliye insanı yaşanan zamanın sürekliliğine inanırken, Yahudi, Hristiyan ve İslam inanç sistemlerinde, bu dünya hayatının sonlu olduğu, sonsuz bir ahretin varlığına inanılır. İlahi dinlerde ibadetlerin hangi süre dilimleri arasında olacağı, yılın hangi ayında ve gününde ne vakitte olacağı belirtilmiştir.¹²

¹⁰ Yavuz, a.g.m., s. 399.

¹¹ Münir Yıldırım, “Mircea Eliade’de Kutsal ve Kutsal Zaman Kavramı”, *Dini Araştırmalar*, X, İstanbul, 2007, s. 61.

¹² İlhan Kutluer, “Zaman”, *DİA*, İstanbul, 2013, XLIV, 111.

İlahi din kavramının daha iyi anlaşılması adına, ilahi dinlerin ayırt edici özelliklerine bakalım.

a. Tahrif edilmemiş halleriyle Yahudilik ve Hristiyanlık aynen Müslümanlık gibidir.

c. Yahudilikte Tanrı Yehova ve Elohim'dir. Hristiyanlık'ta teslis inancı hâkimdir. Müslümanlıkta ise eşî- benzeri bulunmayan, doğurmamış ve doğmamış olan bir tek Allah vardır.

d. Tevrat ve İncil ilk geldiği zamana göre değişikliğe tabi tutulmuşken Kur'an aynen muhafaza edilmiştir.

e. Meleklerle iman her üç dinde de itikat farkı ile mevcuttur.

f. Her üç dinde de peygamber inancı vardır.

g. Yahudilik bir ırk dini olmasına rağmen Hristiyanlık ve Müslümanlık tüm insanlığa hitap etmektedir.

h. Yahudiler Hz. İsa ve Hz. Muhammed'i peygamber olarak kabul etmezler, Hristiyanlar ise Hz. Muhammed'i peygamber olarak kabul etmezken, İslam'a göre her üçü de Peygamberdir.

ı. Hristiyanlara göre Hz. İsa çarmıhta vefat etmiştir. Fakat Müslümanlıkta ise O ne asılmış ne de öldürülmüştür.

i. Hristiyanlıkta din işlerinin yürütülebilmesi için ruhban sınıfına ihtiyaç vardır. Papazlar Tanrı'nın yeryüzündeki hata yapmaz vekilidir. Müslümanlıkta öyle bir sınıf yoktur.

j,. Yahudilikte Cumartesi günü (Sebt) kesin çalışma yasağı vardır. Müslümanlıkta Cuma Namazı hariç hayatı durduran öyle bir yasak yoktur.

k. Hristiyanlıkta her insan günahkâr doğar. Müslümanlıkta ise her yeni doğan günahsızdır.

l . Her üç dinde de birtakım mezhepler ve mezhepsel bazı farklılıklar vardır.

m . Hristiyanlıkta rahipler günah bağışlama yetkisine sahipken, Müslümanlıkta hiç kimsenin böyle bir yetkisi yoktur.

n . Müslümanlıkta zekât kavramı varken Yahudilik ve Hristiyanlıkta böyle kesin bir emir yoktur.

p . Yahudilikte peygamberlerden bazılarına günah isnat ederken Müslümanlıkta, peygamberler günahsız Allah tarafından korunan kimselerdir.

r. Yahudilik ve Hristiyanlıkta ilhama vahiyden üstün bir değer verilirken Müslümanlıkta vahyin üstünde bir şey yoktur.¹³

İlahi dinler, ayırıcı özellikleri, zaman ve kutsal kavramlarına değindikten sonra çalışmamızın konusu olan “Yahudilik, Hristiyanlık ve İslam’da Kutsal Zamanlar” konusu, sıralama çerçevesinde, tanım ve belirli kavramlara değinilerek incelenecektir.

¹³ Enver Osman Kaan, *Geçmişten Günümüze Dinler ve Mezhepler*, İstanbul, 2010, s. 225.

2.YAHUDİLİKTE KUTSAL ZAMANLAR

Yahudilik dini dünyanın en eski dinlerinden ve günümüze ulaşmış üç ilahi dinden birisidir. Yahudiler M.Ö. VI. Yüzyıl'daki Babil esaretinden itibaren Filistin, Mısır, Yemen, Arabistan, Irak, Suriye, İran'da cemaatler halinde yerleşmişler ve içlerine kapalı bir şekilde yaşamışlardır.

Yahudilerin soyu, Hz. Yakup ve onun babası Hz. İshak yolu ile Hz. İbrahim'e (a.s.) dayanır.¹⁴

Dinleri İsrail oğullarına has bir hüviyet taşıdığından dolayı Yahudiler tebliğde bulunmamışlar ve başka milletler üzerinde dinlerini değiştirmek noktasında tesirleri olmamıştır. Yani Yahudi ırkından başkası bu dine dâhil olamazlar. Hem ırk, hem dinin iç içe olduğu, misyonerlik müessesesini kabul etmezler. Bu nedenle müntesibi en az olan dinlerdendir. İslam ve Hristiyanlık ile ortak kutsal coğrafyaya sahiptir. Seçilmişlik ve kurtuluş kavramları bakımından Hristiyanlığa, tek Tanrı inancı, dinî hukuk ve vahiy inancı bakımından İslâm'a yakın durmaktadır.¹⁵

Yahudilik dini en eski İlâhi kaynaklı dindir. Geçmiş tam bilinmemekle beraber birkaç bin yıl öncesine dayanmaktadır. Bu dinin kutsal kitabı olan Tora (Tevrat) ta, Tanrı ile İsrailoğulları arasındaki “ ahit” temel dini kavram olarak zikredilir. Bu din bir “ahit” dini olarak kabul edilmekte ve İsrailoğulları'nın başlarına gelen tüm sıkıntılar bu “ahit” uymamaları nedeniyle olduğu belirtilmektedir.¹⁶

Yahudiliğin inan esaslarına göre, Tanrı Yahve'ye inanılır. Tanrı Yahve tüm evreni yaratmıştır ve hükmeder, eşi, benzeri ve yardımcısı yoktur O Ezeli ve ebedidir. Musa peygamber ise Tanrı'nın yegâne resulü ve tüm devirlerin yegâne peygamberi olduğuna inanılıp, Musa'dan sonra vahyin kesildiği inancındadırlar. Yahudiliğin yegâne bir din olduğu ve değiştirilemeyeceğine, Tevrat'ın tüm zamanların evrensel kitabı olduğuna, Gerizm dağının Tanrı Yahve'nin yeryüzündeki

¹⁴ Erdoğan Baş- Salih İnci, *Ana Hatlarıyla Yahudilik Hristiyanlık ve İslam*, İstanbul, 2003, s. 58.

¹⁵ Salime Leyla Gürkan, “Yahudilik”, *DİA*, İstanbul, 2013, XLIII, 187.

¹⁶ Tümer-Küçük, *a.g.e.*, s. 176.

makamı olduğuna, ruhun ölümsüzlüğüne ve Mesih'in tekrar gönderileceğine inanılır.¹⁷

Yahudiliğin kutsal kitapları yazılı ve sözlü olarak ikiye ayrılmıştır. Yazılı olanlara “Tanah” denilir ve Tora (Tevrat), Neviim ve Ketuvim den oluşur. Hristiyanlıkta ise bu kitaplara “Eski Ahit” denilmiştir. Yahudiliğin sözlü kaynağına ise “Talmut” denilir. Yahudilik, ibadet ve bayramların en fazla olduğu dinler arasındadır. Yahudilerde günde üç vakit ibadet yapılır. Bunlar, sabah, ikindi ve akşam ibadetleridir. Cumartesi ve bayram günleri öğle öncesinde “musaf” ibadeti yapılır. Pazartesi ve Perşembe günleri tövbe duaları ayrıca Kaddiş adı verilen dua haftanın belirli günlerinde yapılır.¹⁸

Yahudiliğin bayramları bu dinin bir nevi ilmihali gibidir. Bu bayramlar incelendiğinde bu dine ait pek çok mesele de öğrenilmiş olacaktır. On iki ayın sadece iki tanesinde bayram yoktur.

Yahudiliğin kutsal zamanlarına geçerken, bu gün kullanılan Yahudi ayları ve bizdeki karşılıkları şöyledir:

Tişrî- Eylül, Ekim
 Çeşva- Ekim, Kasım
 Kislev- Kasım, Aralık
 Tevet- Aralık, Ocak
 Şevat- Ocak, Şubat
 Adar- Şubat, Mart
 Nisan- Mart, Nisan
 Iyar- Nisan, Mayıs
 Sivan- Mayıs, Haziran
 Tammuz- Haziran, Temmuz
 Av- Temmuz, Ağustos

¹⁷ Tümer-Küçük, a.g.e., s. 219- 225.

¹⁸ Ekrem Sarıkçıoğlu, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, İstanbul, 1983, s. 201.

Eylül- Ağustos, Eylül

Yahudiler takvim başlangıcı olarak ya Mısır'dan çıkışı alırlar. 2014 yılı Yahudi takvimine göre 5774'e denk gelmektedir.¹⁹

Yahudiliğin kutsal zamanlarını anlatan bu bölümde sırasıyla, Şabat, Roş Hodeş, Roş Ha-Şana, Yom Kipur, Pesah, Şavuot, Sukot, Hanuka, Purim, Tu Bişvat, Simhat Tora, Bağımsızlık Günü anlatılacaktır.

2.1.HAFTALIK BAYRAM: ŞABAT

Bayram kelimesinin aslı Farsça “bezrem” olup “sevinç ve eğlence günü” demektir. Arapça kelime manası ise sözlüklerde “âdet halini alan sevinç ve keder; bir araya toplanma günü” anlamlarıyla karşılanan “İddir” . Bayramlar toplumların hayatında görülen olağan üstü günlerdir. Bu günlerin tespiti ve uygulanışı toplumlara ve dinlere göre farklılık göstermektedir. İslam’da bayram günleri Allah’a yaklaşmayı esas alan kulluk, tövbe ve muhasebe günleridir. Hristiyanlık ve Yahudilik’de ise geçmiş hatıraları tekrar yaşama temellidir ve pek çok pagan unsuru taşımaktadır. Bayramlarda dikkati çeken başlıca özellik yeme içmeye fazla yer verilmesidir. Bunun sebebini sadece eğlenmeye zemin hazırlamakta aramamak gerekir. Çünkü eğlenmekle ilgisi olmayan dinî bayramlarda da yeme içmenin bayramın gereklerinden olduğu görülmektedir. Bayram kavramı ile ilgili kısa bir girişten sonra Yahudi Bayramı olan “şabat” ve diğer kutsal zamanlara değinebiliriz.²⁰

Şabat, Yahudilikte dinlenme ve iş bırakma günü olan haftanın yedinci günüdür. Kelime manası olarak, “durmak, kaçınmak, çekilmek” manalarına gelmektedir. Kitabı Mukaddes’te Şabat’ın kaynağı çeşitli hâdiselere dayandırılmaktadır. Bunlar, çıkış hâdisesi, Yahve’nin dünyayı yaratıp dinlenmesi ve Yahudilere verilen sorumluluğun bir işareti olarak söylenebilir. Hem insanların hem hayvanların dinlenme günüdür.²¹

¹⁹ Hilmi Yavuz- Hüseyin Atay, *Dinler Tarihi Ansiklopedisi: İslamiyet, Hristiyanlık, Musevilik ve İlkel Dinler*, İstanbul, 1976, II, 423.

²⁰ Sargon Erdem, “Bayram”, *DİA.*, İstanbul, 1992, V, 257-259.

²¹ Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara, 1998, s. 350.

Kitabı Mukaddes'deki metinleri şöyle belirtmek mümkündür:

“Kendilerini kutsal kılanın ben Rab olduğumu anlasınlar diye aramızda bir belirti olarak Şabat günlerimi de onlara verdim.”²² Arazda bir belirti olsun diye Şabat günlerimi kutsal sayın. O zaman benim Tanrınız Rab olduğumu anlayacaksınız dedim.”²³

“Rab Musa'ya şöyle buyurdu: İsraililer'e de ki, 'Şabat günlerimi kesinlikle tutmalısınız'. Çünkü o sizinle benim aramda kuşaklar boyu sürecek bir belirtidir. Böylece anlayacaksınız ki, sizi kutsal kılan Rab benim. Şabat Günü'nü tutmalısınız, çünkü sizin için kutsaldır. Kim onun kutsallığını bozarsa, kesinlikle öldürülmeli. O gün çalışan herkes halkının arasından atılmalı. Altı gün çalışılacak; ama yedinci gün Rabbe adanmış şabattır, dinlenme günüdür. Şabat Günü çalışan herkes kesinlikle öldürülmelidir. İsraililer, sonsuza dek sürecek bir antlaşma gereği olarak, şabat gününü kuşaklar boyu kutlamaya özen gösterecekler. Bu, İsraililer'le benim aramda sürekli bir belirti olacaktır. Çünkü ben, Rab yeri göğü altı günde yarattım, yedinci gün işe son verip dinlendim.”²⁴

Şabat'ın kutlanmasının menşei hakkında çeşitli görüşler belirtilmiştir, bunları şöyle belirtebiliriz: Bunlardan biri Şabat'ın Musa günlerinde göçebe Yahudilerce bilinmediği Kenan'da Kenaniler'den alındığı veya Kenî demircilerinden alınan bir Satürn günü olduğu görüşüdür. Diğer bir görüş, Babilliler'in ayın on beşinci günü için benzer bir kelime olan “Sapattu” kelimesini kullandığı ve oradan alındığını ileri sürer. Babil ve Asur'da haftanın yedinci günü, özellikle yönetici konumunda olanların belli işlerden sakınılması gereken uğursuz bir gün olarak düşünülürdü.²⁵

İslami kaynaklarda anlatılana göre, Allah Yahudiler'e Musa aracılığıyla kutsal gün olarak Cuma gününe karşı hürmet etmeleri emreder. Fakat Yahudiler bu kutsal günü kendilerince belli maslahatlarla Cumartesi gününe almaları ve sonrasında yüzlerinin maymuna dönüşmeleri anlatılır.²⁶

²² Hezekiel, 20/ 12.

²³ Hezekiel, 20/ 20.

²⁴ Çıkış, 31/ 12-17.

²⁵ Adem Özen, *Yahudilikte İbadet*, İstanbul, 2001, s. 194.

²⁶ Salime Leyla Gürkan, “Sebt”, *DİA*, İstanbul, XXXVI, 258.

Şabat, Yahudi inancının en önemli günüdür. Cumartesi gününün adıdır. On Emir'in dördüncü maddesinde yerini almaktadır. Yahudi inancında Allah yeri, göğü, denizi altı günde yarattı, sonraki yedinci gün ise dinlenmeye çekildi. Şöyle anlatılır:

“Şabat Günü'nü kutsal sayarak anımsa. Altı gün çalışacak, bütün işlerini yapacaksın. Ama yedinci gün bana, Tanrın Rabb'e şabat günü olarak adanmıştır. O gün sen, oğlun, kızın, erkek ve kadın kölen, hayvanların, aranızdaki yabancılar dâhil, hiçbir iş yapmayacaksınız. Çünkü ben, Rab yeri göğü, denizi ve bütün canlıları altı günde yarattım, yedinci gün dinlendim. Bu yüzden şabat gününü kutsadım ve kutsal bir gün olarak belirledim.”²⁷

On Emir'de belirtildiği üzere Şabat bir sosyal müessese olarak kabul edilmektedir. Tarlada altı gün çalışan bir çiftçi için dinlenme günüdür. Bâbil ve Kenaniler'den sonra Şabat, Yehova'nın dine bağlanmıştır. M.Ö. 621'de Deuteronomik kanununun bir parçası olarak neşredilen On Emir'de Şabat, köleler ve hayvanları da içine alan, bütün çalışanların istifadesi için kutlanan mukaddes bir gün haline gelmiştir. Ruhban metni zamanlarında (M. Ö. 450 civarı) Şabat'ın kutsallığı daha da artmıştır. Yahudiler bu günü bazen harfîyen bazen de putlara yapılan ibadetlerle karıştırarak muhafaza emişlerdir. Babil'de geçirdikleri sürgün döneminde Şabat'ı koruyamamışlardır. Fakat sürgün sonrası ilgi göstermişlerdir. Nehemya (M.Ö. 445-432), Şabat'ın eski önemine kavuşması için büyük gayretler göstermiştir. Helenistik ve Roma zamanından beri, Yahudi olmayanlar arasında Yahudi hayatının ayırt edici bir âdeti olan sünnet ve koşer ile birlikte Şabat kutlaması da Nehemya tarafından kesin olarak kabul edilmiştir. Şabat kurallarına o kadar sıkı riayet ettiler ki, bu mukaddes günde onlara saldıranlara silah bile kullanmadılar. Antakyalı IV. Epiphanes (M.Ö. 168-165) zulmü esnasında bin kadar Yahudi kendilerini savunamadıkları için kılıçtan geçirilmiştir.²⁸ Yahudiler her yedi yılda bir nadas için tarla çalışmalarını durdurarak Şabat yılı yaparlar. Ayrıca elli yılda bir de yenilenen Şabat yılı vardır ki buna da Jubile denilir. Jubile yılında bütün topraklar yeniden paylaşılır. Borçlar ödenmez alacaklar paylaşılır.²⁹

²⁷ Çıkış, 20/ 8-11.

²⁸ Özen, a.g.e. , s. 194.

²⁹ Orhan Hançerlioğlu, *İnanç Sözlüğü Dinler-Mezhepler-Tarikatlar-Efsaneler*, İstanbul, 1975, s. 593.

Şabat'ın özelliği isminde de belirtildiği gibi işten el çekmektir. Ahd-i Atik ise iş terimini kullanmaz. Fakat odun toplama,³⁰ ateş yakma,³¹ pişirme ve haşlama,³² seyahati,³³ yasaklamaya dair işaretler vardır. Mişna bunlara diğerlerini de ilave ederek bu yasak olan işleri otuz dokuz başlık altında toplamıştır.³⁴

Yasak kapsamına giren şeyler şöyledir: Ekmek, saban sürmek, biçmek, demet bağlamak, harman dövmek, harman savurmak, tahıl ayıklamak, öğütmek, elemek, yoğurmak, pişirmek, kırmak, yıkamak, yün dövmek, boyamak, eğirmek, örmek, ilmek yapmak, iplik dokumak, iki ipliği çözmek, düğüm atmak, düğüm çözmek, dikiş dikmek, dikiş dikmek amacı ile yırtmak, avlamak, boğazlamak, deriyi yüzmek, tuzlamak, tabaklamak, tüyleri kazımak, kesmek, yazmak, silmek, inşa etmek, yıkmak, ateş yakmak, söndürmek, çekiç ile vurmak, taşımak dır.³⁵

Bu yasaklar dışında cumartesi günü için hahamlar tarafından konulmuş bazı yasaklar vardır. Bunlar, alış-veriş metayı olduğu için paraya dokunmak, ticari bir mesele üzerinde konuşmak, iş amacıyla alakalı bazı şeyleri almak, 2000 kubit (yaklaşık 3000 adım veya yarım mil) den fazla seyahat etmek yasaklanmıştır.³⁶

Yahudi takvim sisteminde bir günlük zaman birimi akşam vakti başlayıp 24 saat sürer. Bundan dolayı “Şabat” güneşin batışı ile başlayıp cumartesi akşam sona erer.

Yahudilik’de şabatı karşılamak için cuma günü erkenden kalkılıp hazırlıklar yapılır. Alışveriş gerekiyorsa öncelikle bu yapılır. Ardından temizlik yapılarak ikindi vaktinden itibaren Şabat sofrası kurulur. Gerekiyorsa aile ferleri banyo da yaparlar. Tüm bu hazırlıkların akşam vakti “Şabat Işıkları” diye adlandırılan mumlar veya kandillerin yakılacağı zamana kadar bitmesi gerekmektedir. Bu mumlar en az iki tane olmak şartı ile daha fazla da yakılabilir. Bu mumların yakılması olayı dini bir görev olup evin hanımı tarafından yakılması gerekmektedir. O yakamayacak durumda ise başkaları yakabilir. Bekâr yaşayan erkekler ya da kimsesi olmayanlar

³⁰ Sayılar, 15/ 32.

³¹ Çıkış, 35/ 3.

³² Çıkış, 26/ 23.

³³ Çıkış, 16/ 29.

³⁴ Yusuf Altıntaş, *Yahudilikte Kavram ve Değerler*, İstanbul, 2001, s. 173.

³⁵ Özen, a.g.e., s. 194.

³⁶ Galib Atasagun, “Yahudilikte Dini Sembol ve Kavramlar”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11, Konya, 2001 s. 148.

mumları kendileri yakabilir. Aile ya da kişi muma sahip değilse borçla, gerekirse dilenerek bile olsa Şabat mumunu temin edip yakmakla mükelleftirler. Şabat mumlarının beyaz ve sağlam olması tercih edilen bir durumdur.³⁷

Şabat kutlanılırken bu güne has olan dua ve ibadet şekilleri uygulanır. Bu gün geleneksel şamdan üzerindeki mumlar evin hanımı yakıldıktan sonra evin hanımı şu duayı okur: “Sen mübareksin ya Rab, Tanrımız, Kâinatın kiralı, emirleriyle bizi takdis eden ve Şabat ışığını yakmayı öğreten.” Bu dua adet olduğu üzere gözler kapalı iken okunur. Kadının başı bu esnada eşarpla kapalıdır. Orada bulunan herkes birbirlerini “Şabat şalom” diyerek selamlarlar. Cuma akşamı sinagogdaki ibadet, evdeki mum yakma merasimi ile aynı başlar yaklaşık 45 dakika sürer. Cuma akşamı cemaat halinde şu dualar okunur:

- a. Kabalat Şabat
- b. Mezmurlar 95-99, 29
- c. Leha Dodi
- d. Mezmurlar 92-93
- e. Amida

Yine Cuma akşamı evin reisi sinagogdan eve döndüğünde aile efradı yemek masasının etrafına toplanır. Daha sonra baba çocuklarını kutsar. Elini çocuklarının başlarına koyarak erkek çocuk için “Allah seni Efrahim ve Manasse gibi yapsın”, kız çocukları için ise, “Allah seni Sara, Rebeka, Rahel ve Lea gibi yapsın” diyerek dua ederler. Yemek masasında iken baba Şabat masasından bir kadeh şarap üzerine, Şabatı ihsan ettiği için Hamdi konu eden Kiduş duası okunur. Neşe ve eğlencenin işareti olan şarabı ev halkına uzatır ve herkesin içmesi istenir. Ardından evin reisi masada iki tane olan şabat somunlarını (Halot) dilimler, tuzlayıp masada bulunanlara ikram eder. Yemek, sofraya ilahilerinin terennümü ve yemekten sonra yapılan şükür duaları ile sona erer.³⁸

Sabah ibadetine bakacak olursak, öncelikle sinagogda şu dualar yapılır:

- a. Pesuke de- Zimra
- b. Şema

³⁷ Altıntaş, *a.g.e.*, s. 175.

³⁸ Geoffrey Wigoder, *The New Encyclopedia of Judaism*, New York, 2002, s. 668.

- c. Amida
- d. Tora ve Haftara
- e. Aşre
- f. Musaf
- g. Alenu, duaları okunur.

Şabat'ta sinagog ibadetinin ana özelliği, el yazması bir tomardan Tevrat (Safer Tora) okunması ve bunun bir sene içerisinde hatmedilmesidir. Yedi kişi Tora okumak, sekizinci kişi de Haftara okumak için çağırılır. Tora'nın sandıktan alınışında ihtişamlı törenler düzenlenir. Sinagogdan eve döndükten sonra, Kiduş ve ha- Motsi okunur, ardından yemek yenir ve şükür duası yapılır.³⁹

İkinci ibadetinde şu dualar okunur:

- a. Aşre
- b. Keduşa
- c. Tora (gelecek haftanın kısa bir bölümü)
- d. Amida (yedi berahası ile)
- e. Kış mevsiminde Mezmurlar 104 ve 120-134, Aşkenazilerden başka bir bölüm okunur.
- f. Alenu, duaları okunur.

Tora okumaya üç kişi çağırılır ve bir sonraki haftanın Tora okumalarının ilk bölümü okunur. Adet olarak Şabat'ta üç öğün yemek yenilir. Üçüncü öğün "Seuda Şilişit" olarak bilinmektedir. Üçüncü öğün tam olarak akşam ibadeti vaktinde gerçekleştirilir. Şabat'ın sonunda akşam ibadeti yer alır ve onu Havdala ibadeti takip eder.⁴⁰

Havdala, Şabat ile sonraki haftanın kutsallığını ayıran kısa bir merasimdir. Akşamüzeri herhangi bir vakitte söylenebilir. Hem evde hem de sinagogda gerçekleştirilir. Evde aile efradı daire şeklinde toplanır ve evin reisi örgü şeklindeki özel Havdala mumunu yakar. Işıkları yakmak yasak olmasına rağmen buna cevaz verilir. Bu yeni haftanın ilk hareketi olması açısından uygun karşılanmaktadır. Buna dayanak olarak da Allah'ın ışığı haftanın ilk günü yarattığını söylerler. Evin reisi

³⁹ Özen, *a.g.e.*, s. 200.

⁴⁰ Altıntaş, *a.g.e.*, s. 178.

kadehini şarapla doldururken ve şarap üzerine kutsama söylerken, yanan mumu tutması için birine genellikle bir çocuğuna verir. Aile reisi bu esnada masada gösterişli kutularda tutulan güzel koku baharatlarını da kutsarlar. Baharat kutusu ilerideki çalışma haftasında Şabat'ın kutsallığını kendilerine hatırlatması için dolaştırılarak koklanır. Muma bakarak ışığı verdiği için Tanrı'ya şükran için bir kutsama daha söylenir. Şarap kadehi toplanır ve merasim Havdala duası ile sona erer. Mum şaraba batırılarak söndürülür. Ayin içerisinde şarap geçen haftanın hatırlanmasını, baharat sonu ile hüznlenen ruhu yüceltmeyi, ateş ise sıradan bir haftanın başlamasını temsil etmektedir.⁴¹

Yahudilikte Şabat akşamı balık yemek bir gelenektir. Şabat akşamı balık yemenin nedenleri hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bunlardan birine göre Tanrı yaratılışta üç şeyi kutsamıştır. Yaratılışın beşinci gününde bağlı, altıncı gününde insanı ve yedinci günü kutsamıştır. Şabatta balık yemek suretiyle üç kutsal arasında bir bağ kurulmaktadır. Başka bir görüşe göre ise balık anlamına gelen İbranice “Dag” kelimesinin sayısal değeri yedidir. Dolayısıyla yedinci günde yani şabatta balık yemek kutsal bir eylem olmaktadır.⁴² Şabat merasiminde yer alan duaların büyük bir kısmında, sevinç, seçilmişlik ve üstünlük vurgusu hâkimdir. Şabat kutlamaları Yahudi tarihinde ikinci büyük sürgün olarak kabul edilen Hristiyan toplumları tarafından baskı ve zulümlere maruz kaldıkları dönemlerde, Yahudi kimliğini yüceltme ve Yahudilerin psikolojisini koruma özelliğini de barındırmaktadır. Toplumun en alt kesiminde yer alan bir Yahudi bu gün kendini bir efendi gibi hissedebilmektedir.⁴³

Tarihi olarak incelemeler yaptığımızda şabat gününün İslam toplumunda bulunan Yahudiler tarafından kutlandığını görmekteyiz. X. yüzyılda Musul'da bir gurup felsefecinin, bayram ve sebt günlerinde bir araya gelip belirli felsefi konuları tartıştığı rivayet edilmektedir. Yine burada sebt gününü eğlenceli kılmak için çeşitli oyunlar oynanmaktadır. Bazı Yahudi din adamları bu gün oyun oynanmasını dinen

⁴¹ Özen, *a.g.e.*, s. 201.

⁴² Baki Adam, “Sept Yahudileri”, *Bütün Yönleriyle Yahudilik, 18-19 Şubat 2012 (Uluslararası Sempozyum) Dinler Tarihi Araştırmaları*, Ankara, 2012, VIII, 127.

⁴³ Salime Leyla Gürkan, *Yahudilik*, İstanbul, 2008, s. 160.

mahsursuz kabul etmişlerdir. Aynı yüzyıllarda Bağdat'ın meşhur Yahudileri şabata hürmeten diğer Yahudiler'e sofralar kurar ikramda bulunurlardı.⁴⁴

Tarihi kaynaklar bazı Yahudi tüccarların şabat yasaklarını aşmak için bazı çabalar harcadıklarını kaydeder. Örneğin ellerinde bozulabilecek mallar bulunan Yahudi, şabat öncesinde bu malı satması için Müslüman komşusuna verip sattırma, han hamam sahipleri iş yerini kapatma yerine günlük kiraya verme, tarla ve toprak sahipleri günlük kiraya verme şeklinde metotlar geliştirmişlerdir. Bu uygulamalar Yahudi din adamları tarafından kabul edilmemiş, bu işi yapanlar şiddetle kınanmışlardır.⁴⁵ Günümüzde Yahudiler Şabat gününün ruhani faaliyetlerle geçirilmesini uygun buldukları için top oynamayı, yüzmeyi, dans etmeyi yasaklamaktadırlar. Yapılan araştırmaya göre, Şabat günü Yahudilerin % 22'si araba kullanmamaktadır. Dünyanın bazı ülkelerinde Şabat günü Yahudilerin hayatını kolaylaştırmak için durmaksızın çalışan asansörler bulunmaktadır. Ülkemizde ise Şabat günü bazı Yahudilerin iş yerleri kapalıdır.⁴⁶

2.2.AYLIK BAYRAM: ROŞ HODEŞ

Neşe bayramı olan ve “Yeni ay” manasına gelen “Roş Hodeş”, en eski kameri bayram olarak kabul edilir. Ayın yeniden görülmeye başlandığı güne denilir. Yarı bayram olarak kabul edilmektedir.⁴⁷ Menşei semitiktir Kenan'a girmeden önce Yahudiler tarafından kutlandığı görülür. Dolayısıyla bu bayramın Musa günlerinde ve eskiden, çöldeki göçebeler tarafından kutlandığı sanılmaktadır. Bu gün İngilizce “Moon” olarak adlandırılır.⁴⁸

Mabed'de bir adet olarak sürdürülen kadim “Yeni ay” bayramı, sonradan sadece sinagog ayininde devam ettirildi. Eski Yahudiler Roş Hodeş'i Şabat'tan daha kutsal bir dinlenme günü olarak kabul ederken⁴⁹, Ruhban metni, onu, sadece bir

⁴⁴ Nuh Arslantaş, *İslam Toplumunda Yahudiler Abbâsi ve Fâtımî Dönemi Yahudilerinde Hukuki, Dinî ve Sosyal Hayat*, İstanbul, 2008, s. 585.

⁴⁵ Arslantaş, *İslam Toplumunda Yahudiler Abbâsi ve Fâtımî Dönemi Yahudilerinde Hukuki, Dinî ve Sosyal Hayat*, s. 592.

⁴⁶ Altıntaş, *a.g.e.*, s. 81.

⁴⁷ Yusuf Besalel, *Yahudilik Ansiklopedisi*, “Roş Hodeş” İstanbul, 2001, II, 530.

⁴⁸ Wigoder, *a.g.e.*, s. 548.

⁴⁹ II. Krallar, 4/ 23, Yeşaya, 1/ 13, 66/ 23.

kurban günü olarak bayramlar arasına yerleştirir.⁵⁰ Kenanî On Emir ise Şabat ve yıllık üç bayramdan bahsederken, Roş Hodeş'ten bahsetmez.⁵¹

Birinci Mabed döneminde Roş Hodeş, özel kurbanların takdimi, şofarların öttürülmesi, ziyafet ve işten dinlenme ile ardı ardına iki günde kutlanırdı. Şabat gibi hatta ondan daha önemli bir dinlenme günü idi.⁵²

Birinci Mabed döneminde Roş Hodeş'ten şöyle bahsedilir:

“Dinleyin bunu, ey yoksulu çığneyenler, ülkedeki mazlumlari yok edenler! Diyorsunuz ki: “Yeni Ay Töreni geçse de tahilimizi satsak, Şabat Günü geçse de buğdayımızı satışa çıkarsak. Ölçeği küçültüp fiyatı yükseltsek, hileli tartı kullanıp yoksulları gümüş, mazlumlari bir çift çarık karşılığında satın alsak. Buğday yerine süprüntüsünü satsak.” Yakup soyunun gurur duyduğu Rab kendi başı üstüne ant içti: Onların yaptıklarının hiçbirini asla unutmayacağım, dedi.”⁵³

“Bütün sevincine, bayramlarına, Yeni Ay törenlerine, Şabat günlerine, dinsel bayramlarının tümüne son vereceğim.”⁵⁴

M.Ö. VI. Yüzyıl'ın sonundan itibaren Roş Hodeş bir yarı bayram haline geldi. Çeşitli ayini değişiklikler hariç bir iş günü haline geldi. Roş Hodeş ayininde, Amida'da ve yemeklerden sonra şükür duası okunur. Tanrı'ya iyilik, kutsama ve hayat konusunda kavmini hatırlaması için Yaale ve-Yavo duası okunur. Ahd-i Atik olarak ise mabed ibadetinin tasvir edildiği Sayılar 28, okunur. Roş Hodeş'in gelişi bir önceki Şabat ta bir kutsama ile duyurulur.⁵⁵

2.3. YILLIK BAYRAMLAR

2.3.1. Roş Ha-Şana

“Yılbaşı”, manasına gelen “Roş ha-Şana” ekseriyle Eylül'e rastlayan Tişri ayının birinci gününde kutlanan ve iki gün süren bir bayramdır.⁵⁶ Eski kültürlerde yılbaşı, dünya düzeninin yeniden tesis edildiği ve insanların kaderlerinin ertesi yıl

⁵⁰ Sayılar, 28/ 11.

⁵¹ Çıkış, 23/ 12, 15-17; 22/ 29-30, 23/ 18-19.

⁵² Özen, a.g.e., s. 202.

⁵³ Amos, 8/ 4-7.

⁵⁴ Hoşea, 2/ 11.

⁵⁵ Özen, a.g.e., s. 202.

⁵⁶ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 323.

için yeniden belirlendiği zamanlardır.⁵⁷ Yahudilik de yeni yılın başlangıcı bu gündür. Bu gün bir bayram ve kutsal gün olarak değerlendirilir. Ancak ilk gün şabata rastlarsa Roş ha-şana ikinci güne ertelenir.⁵⁸ Bu gün Ahd-i Atık'de farklı şekillerde geçmektedir. Bu günün tarihsel dayanağı olarak değerlendirebileceğimiz tabirler ve Tevrat metinleri şu şekildedir.

a. İlk ve en yaygın kullanımı olan “Roş ha-Şana” tabiridir. Dünyanın yaratılışının başlangıcı ile irtibatlandırılır.

*“Sürgünlüğümüzün yirmi beşinci yılı, Roş ha- Şana günü, (yılın başında) ayın onuncu günü, Yeruşalim Kenti'nin düşüşünün on dördüncü yılı, tam o gün Rabbin eli beni yakalayıp oraya götürdü.”*⁵⁹

b. “Şabaton” ve “Zihron Teura” tabiri kullanılır. Yedinci ayın ilk gününde kutlanan bir dinlenme günü olduğu ve boru çalınarak bildirildiği belirtilir.

*“İsrail halkına de ki, Yedinci ayın birinci günü dinlenme günüdür, boru çalınarak anma ve kutsal toplantı günü olacaktır.”*⁶⁰

c. “Yom Teura”, Boru çalınma günüdür. Mabel zamanı tövbeye çağrı için o gün öttürülen şofara işaretir.

*“Yedinci ayın birinci günü kutsal toplantı düzenleyecek, gündelik işlerinizi yapmayacaksınız. O gün sizin için boru çalma günü olacak.”*⁶¹

d. “Yom ha-Din”, “Yom ha- Zikaron”, hüküm ve hatırlama günü manasında hahamlar tarafından isimlendirilmişlerdir.⁶²

Bu günün diğer bir özelliği de, (Yahudi inancına göre) İbrahim'in oğlu İshak'ı kurban etmekle bu günde emrolunmasıdır. Samimi ve teslimiyetçi davranışları ile İshak azat edilmiş, Allah onu bir koç ile değiştirmiştir. Bundan dolayı bu gün bazı Yahudi âlimler tarafından Müslümanların kurban bayramına benzetilmiştir.⁶³

⁵⁷ Tümer-Küçük, a.g.e., s. 230.

⁵⁸ Besalel, “Roş Aşana”, a.g.e., s. 528.

⁵⁹ Hezekiel, 40/ 1.

⁶⁰ Levililer, 23/ 24.

⁶¹ Sayılar, 29/ 1.

⁶² Özen, a.g.e., s. 203.

⁶³ Arslantaş, *İslam Toplumunda Yahudiler Abbâsi ve Fâtımî Dönemi Yahudilerinde Hukuki, Dinî ve Sosyal Hayat*, s. 611.

Roş ha-Şana arifesinde yıkanmak, tıraş olmak ve akşamleyin şabat kıyafetleri giymek adettir. Diğer taraftan birçok insan Roş ha-Şana arifesinde ve sabah dualarından sonra yarım gün oruç tutar. Bu günde sinagogdaki sandık perdesi, okuma masası ve tora tomarları beyaza bürünür. Şofarı çalan haham, hazan ve diğer görevliler beyaz bir cübbe giyer. Bu beyaz cübbe saflığı hatırlatır. Sinagogda Toralar derin bir sessizlik içerisinde okunur. Tora okumasından sonra şofar çalınır. Bunun dışında diğer ibadet düzeni şabat ve diğer bayramların benzeridir.⁶⁴

Roş ha-Şana'nın birinci ve ikinci günündeki kutlamalara geçecek olursak, ilk olarak okunan Tora metninin İshak'ın doğumu ve bağlanması ile ilgili olduğunu görürüz.⁶⁵ Birinci günün Haftara'sı (kutlama metni) hayatını Tanrıya ibadet için adayan Samuel'in doğumunu tasvir eden ayetlerdir.⁶⁶ İkinci günün Haftara'sı, İsrail kavminin eski mevkiine gelmesi ile ilgili Yeremya'nın anlattıklarından bahseden ayetlerdir.⁶⁷

Roş ha-şana'nın birinci günü Taşlih töreni düzenlenir. Taşlih bir nehir ya da sahil kıyısına giderek günahların suya atılışını sembolize etmektir.⁶⁸ Merasimde, çeşitli yalvarmaları ve ilahi affa güveni ifade eden Mikda'dan şu ayetler okunur:

*“Senin gibi suçları silen, Kendi halkından geride kalanların isyanlarını bağışlayan başka tanrı var mı? Sonsuza dek öfkeli kalmazsın, çünkü merhametten hoşlanırsın. Bize yine acıyacaksın, çiğneyeceksin suçlarımızı ayakaltında. Bütün günahlarımızı denizin dibine atacaksın. Geçmişte atalarımıza ant içtiğin gibi, Yakup'un ve İbrahim'in torunları olan bizlere de verdiğin sözü tutacak ve sadık kalacaksın.”*⁶⁹

Bu ayetler okunduktan sonra cepler, sanki insanlar günahlarını suya silkip atmış gibi sembolik olarak suya boşaltılır. Bu törenin kaynağı olarak şu ayet olduğu belirtilmektedir:

⁶⁴ Wigoder, *a.g.e.*, 662.

⁶⁵ Tekvin, 21/ 1-34, Tekvin, 22/ 1-24.

⁶⁶ I. Samuel, 1/ 19, 2/ 10.

⁶⁷ Yeremya, 31/ 2-20.

⁶⁸ Özen, *a.g.e.*, s. 206.

⁶⁹ Mika, 7/ 18-20.

*“Bize yine acıyacaksın, çiğneyeceksin suçlarımızı ayakaltında. Bütün günahlarımızı denizin dibine atacaksın.”*⁷⁰

Birinci gün akşam sinagog dönüşünden sonra evde bayram yemeği hazırlanır. Şamdanların yandığı beyaz örtülerle kaplanan bir masa kurulur. Masa halot, şarap, bal, elma ve çiçeklerle donatılır. Yemek, Kiduş ile açılır. Gelecek yılın hem şahıs hem de bütün Yahudi halkı için başarılı geçmesi amacıyla bir parça ekmek ve elma bala batırılır. Ardından yılın mutlu geçmesi için dualar yapılır. Bazı cemaatlerde ise Tanrı’nın salih amelleri çoğaltma niyeti ile nar yenir. İshak’ın kurban edilme teşebbüsünü hatırlatan, Yahudilerin diğer milletlere baş olmasını da mesaj veren koç veya balık başı yenir.⁷¹ Acı ve kuru yemiş tarzı şeyler yenilmez. Roş ha- Şana’nın ilk iki gün ibadetleri birbirine yakındır. Ek olarak bu bayramın ikinci gününde turfanda meyvelerin yenilmesi adetlerdendir.⁷²

Yahudi mütefekkirleri Tişri ayının ilk gününü, insanların ferdi olarak yargılandığı ve hareketlerinin tartıldığı, ilahi bir hesaba çekilme günü olarak değerlendirirler. Her gurup, aile, cemaat, yargılanır ve hesaba çekilirler ve onların kaderi gelecek yıl için karara bağlanır. Onların inancına göre Allah; “kimin devrileceğini, kimin yüceltileceğini, kimin sıkıntı çekeceğini, rahat edeceğini kimin zengin, kimin fakir olacağını” kararlaştırır. Bunun için dünyanın yargılandığı bugünde üç kitap açılır. Bunlardan biri kötü kişiler için, biri dürüstler için, diğeri de bu ikisi arasındaki kişiler içindir. Dürüst olanların kaderi “hayat” olarak yazılır ve mühürlenir. Kötü kişilerin kaderi “ölüm” olarak yazılır ve mühürlenir. İkisi arasındakilerin kaderi ise Roş ha- Şana’dan Yom Kipura kadar şüphelidir. Bu günlerde iyi şeyler yaparlarsa “hayat”, kötü şeyler yaparlarsa “ölüm” yazılır ve mühürlenilir.⁷³

Yılbaşı ile başlayan Yom Kipur’a kadar devam günler ise “On Tevbe Günü” olarak adlandırılır. Bu günler, gelecek yılın kaderi belirlendiği için, yılın en mukaddes zamanı olarak kabul edilmektedir. Roş ha Şanah’a aynı zamanda “şofar günü” de denir ki, şofar; koç, keçi veya antilop boynuzundan yapılan bir borazandır.

⁷⁰ Mika, 7/ 19.

⁷¹ Sami Kılıç, “Yahudilik’te Kutsal Yiyecek ve İçecekler”, *Dinler Tarihi Araştırmaları*, VII, Ankara, 2012, s.76.

⁷² Özen, a.g.e., s. 207.

⁷³ Özen, a.g.e., s. 208.

Yılbaşına otuz gün kala her sabah şofar çalınır ki, ürpertici bir sesi olan şofar, insanlara Tanrının baki olduğunu ve kıyamet gününde O'nun huzurunda toplanılacağını hatırlatır.⁷⁴

2.3.2.Yom Kipur

Bu gün Yahudilikte tövbe ve kefaret zamanıdır. Yahudi takviminin 7. ayı olan Tişri (Eylül-Ekim) ayının onuncu günü kutlanır. İbranice “Yom ha Kippurim” olarak bilinir. İngilizce “Day of Atonement” şeklinde geçer. Bu gün, ruhun arındırıldığı, pişmanlık duyulan, tövbe edilen bir gündür.⁷⁵ İsrailoğulları ile öteki insanların Tanrı önünde yargılandığına inanılır.⁷⁶

Yahudiler bu günde devamlı ibadetle meşgul olurlar. Hiçbir iş yapmaz; İsrail’de gazete çıkmaz, araba kullanılmaz, Arife günü akşamından sonraki gün akşamına kadar yaklaşık yirmi altı saat oruç tutulur. Bu günde yapılan ibadetin derecesine göre o yılın güzel geçeceğine inanılır.⁷⁷

Yom Kipur Yahudi Takvimi’nin en önemli ve en kutsal günüdür. Bu gün Yahudi inançlısı için pişmanlık, dua, yakarış için vicdanıyla hesaplaşarak Tanrı huzurunda kendini yargılaması ve sonrada yaşamını düzeltme iradesi göstermesi, kendini yenileme günüdür. Başka bir açıdan ise bu gün Yahudi dindarının zaaflarını yenmeye azmettiği Tanrı’ya gönlünce yaklaşmayı azmettiği bir yakarış günüdür. Yahudi hukukunda emredilen tek oruç günüdür. Bundan dolayı azami özen gösterirler.⁷⁸

Bu gün 13 yaşını tamamlamış her Yahudi erkeği ve 12 yılını tamamlamış olan her Yahudi kadını oruç tutmak mecburiyetindedir. Hasta olanlar doktorve ya hahamın tavsiyesiyle ilaç veya bir miktar yiyecek alabilirler. Eğer daha zorbir durumda ise hiç oruç tutmayabilirler.⁷⁹

Bu günün özelliklerini sıralayacak olursak şöyledir:

⁷⁴ Atasagun, “Yahudilikte Dini Sembol”, s. 141.

⁷⁵ Atasagun, “Yahudilikte Dini Sembol”, s. 19.

⁷⁶ Yavuz-Atay, II, *a. g. e.*, s. 423.

⁷⁷ Tümer-Küçük, *a.g.e.*, s. 230.

⁷⁸ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 399.

⁷⁹ Besalel, “Yom Kipur”, *a.g e.*, s. 793.

Bu gün tutulan oruç, güneş batımından önce başlar ve ertesi akşam gökyüzünde yıldızların görünmesinden sonra sona erer. Sağlıklı her insan oruç tutmakla yükümlüdür. Erkekler için sorumlu olma yaşı on üç, kızlar için ise on ikidir. Hamile olan kadının sağlığı el veriyorsa, loğusa olan için ise doğumdan sekiz gün geçmişse oruç tutması gerekir. Bu gün yıkanmak yasaktır. Ancak sabah kalkışta eller ve gözler hafifçe yıkanabilir. Bebek ve çocuk sahibi kadınlar çocuklarını beslemek için her türlü iş yapabilirler. Deri elbiseler ve ayakkabılar giyilemez. Roş ha- Şana ile Yom Kipur arasında hiçbir iş başlatılmaz, düğün yapılamaz, mahkemelerde dava açılmaz. Yom Kipur'dan önce mezarlıklara gidilip ölmüş akrabalar ziyaret edilir.⁸⁰

“Yom Kipur”, Tanrı'ya vakfedilmiş kutsal bir ibadet ve yakarış günüdür. Yahudi inançlısı için bu günde herhangi bir iş yapmak, herhangi bir anlaşma yapmak, çalışmak, cinsel ilişkide bulunmak men edilmiş, Şabat günü geçerli olan tüm yasaklar “Yom Kipur” için de geçerlidir. Kitabı Mukaddeste bu gün şöyle anlatılmaktadır:

*Rab Musa'ya şöyle dedi: “Yedinci ayın onuncu günü günahların bağışlanma günüdür. Kutsal bir toplantı düzenleyeceksiniz. İsteklerinizi denetleyecek, Rab için yakılan sunu sunacaksınız. O gün hiç iş yapmayacaksınız. Çünkü Tanrınız Rabbin huzurunda günahlarınızı bağışlatacağınız bağışlanma günüdür. O gün isteklerini denetlemeyen herkes halkın arasından atılacaktır. O gün herhangi bir iş yapmanı halkın arasından yok edeceğim. Hiç iş yapmayacaksınız. Yaşadığınız her yerde kuşaklar boyunca sürekli yasa olacak bu. O gün sizin için Şabat, dinlenme günü olacak. İsteklerinizi denetleyeceksiniz. Ayın dokuzuncu günü, akşamdan ertesi akşama kadar Şabat'ı kutlayacaksınız.”*⁸¹

Bu günün en önemli adeti Kaparot ayinidir. Kudüs'teki mabet yıkılmazdan evvel Yom Kipur'da başkohen dua ve şarkılar eşliğinde bir buhur yakar ve bu buhur eşliğinde Bet ha- Mikdaş'ın en kutsal bölümüne girerdi. Orada dualar okunurdu. Ardından Kohenlik, kendisi ve ev halkının suç takdimesi olarak bir boğa kurban edilirdi. Sonra halk tarafından suç takdimesi olarak iki keçi öne çıkarılırdı. Bu keçilerden biri Tarı için kurban edilir ve kanı serpilir. Diğeri ise “Günah Keçisi” olarak adlandırılır ve çöl şeytanı Azazel'e ithaf edilir. İnsanlar günahlarını itiraf

⁸⁰ Altıntaş, a.g.e., s. 47.

⁸¹ Levililer, 23/ 32.

ettikten sonra bu keçinin basına günahlar konulur ve keçi çöle salıverilir.⁸² Bu gelenek kaynağını Levililer'den almıştır. Şöyle anlatılır:

*“Harun kurada Rabbe düşen tekeyi getirip günah sunusu olarak sunacak. Azazel’e düşen tekeyi ise halkın günahlarını bağışlatmak için canlı olarak Rabbe sunacak. Onu çöle salıp Azazel’e gönderecek.”*⁸³

Yom Kipur duaları erken başlar ve gün batımına kadar devam eder. Bu dualar Yahudi ayinleri arasında en iyi bilinen dualardır. Bu günün en önemli ibadeti birçok Yahudi cemaatinde Yom Kipur’da okunan “Tüm vaatlerim” duasıdır. Bu dua kişinin yıl içerisinde yapmış olduğu tüm vaatleri geçersiz kılan bir yakarıştır.⁸⁴

Ertesi gün sabah ibadeti ve diğer ilahilere ek olarak madisdeki Yom Kipur ayinini tasvir eden Tora okumaları yapılır. Şu metinler okunur:

*“Yedinci ayın onuncu günü kutsal bir toplantı düzenleyeceksiniz. O gün isteklerinizi denetleyecek, hiç iş yapmayacaksınız. Rabbi hoşnut eden koku, yakmalık sunu olarak bir boğa, bir koç ve bir yaşında yedi erkek kuzu sunacaksınız. Sunacağınız hayvanlar kusursuz olmalı. Boğayla birlikte tahıl sunusu olarak zeytinyağıyla yoğrulmuş onda üç defa, koçla birlikte onda iki defa, her kuzuyla da onda bir defa ince un sunacaksınız. Günah sunusu için bir teke sunacaksınız. Günahlarınızı bağışlatmak için sunulan günah sunusu, günlük yakmalık sunuyla dökmelik ve tahıl sunularına ek olarak bunları da sunacaksınız.”*⁸⁵

“Rabbin huzuruna yaklaştıkları için ölen Harun’un iki oğlunun ölümünden sonra Rab Musa’ya şöyle dedi: “Ağabeyin Harun’a de ki, perdenin arkasındaki En Kutsal Yer’e ikide bir girmesin, Antlaşma Sandığı’nın üzerindeki Bağışlanma Kapağı’na yaklaşmasın. Yoksa ölür. Çünkü ben kapağın üstünde, bulut içinde görünüyorum. Harun En Kutsal Yer’e ancak günah sunusu olarak bir boğa, yakmalık sunu olarak da bir koç sunarak girebilir. Kutsal keten mintan, keten don giyecek, keten kuşak bağlayacak, keten sarık saracak. Bunlar kutsal giysilerdir. Bunları

⁸² Özen, a.g.e., s. 210.

⁸³ Levililer, 16/ 9-10.

⁸⁴ Özen, a.g.e., s. 211.

⁸⁵ Sayılar, 29/ 7-11.

giymeden önce yıkanacak. İsrail topluluğu günah sunusu olarak Harun'a iki teke, yakmalık sunu olarak bir koç verecek... ”⁸⁶

İkinci ibadetinde Tora'dan Levililer 18, okunur. Akşama doğru ise Neila ibadeti yapılır. Bu ibadet yapılırken tevbe zamanı gelir. Ardından cemaat olarak tövbe yapılır iyi bir hayat, uygun bir kader takdim etmesi için Allah'a yalvarılır. Neila'dan sonra bir kere “Dinle ey İsrail: Allah'ımız bir Rab'dir.”, üç kere “Muhteşem krallığı olanın ismi mübarektir.” ,yedi kere, “Rab Allah'tır” denilir. Bunlardan biri ibadet edenlerden bir öncü tarafından söylenir diğerleri ise tekrar edilir. Daha sonra orucun sona erdiğini belirlemek amacıyla şofar öttürülür. Bu günde Allah, evli kadınla zina, kişinin kardeşine zulmetmesi, Allah'ın rububiyetini inkar dışında bütün hata ve günahlar bağışlanır. Bütün günahların bağışlanacağı umudu ile eve dönülür.⁸⁷

Yahudilikta Yom Kipur günü oruç tutulduğu gibi, 10 Tevet Orucu, 17 Tamuz Orucu, 9 Av Orucu, 3 Tişri Orucu, 13 Adar Orucu vardır.⁸⁸

Ahd-i Atik'de emredilen ve bahsi geçen oruçlar şöyledir:

- a. Yom Kipur orucu
- b. 9 Av Orucu
- c. 17 Tamuz orucu
- d. 10 Tevet orucu
- e. 3 Tişri Orucu
- f. Ester Orucudur.

Hahamlar tarafından emredilen oruçlar ise şu şekildedir:

- a. 10 Tevbe Günü
- b. Ayın ilk pazartesi ve Perşembe günleri
- c. 17 tamuz ile 9 Av arası üç yas haftası
- d. 7 Adar Hz. Musa'nın ölüm tarihi

⁸⁶ Levililer, 16/ 1-34.

⁸⁷ Özen, *a.g.e.*, s. 212.

⁸⁸ Osman Cilacı, *İlahi Dinlerde Oruç, Hac ve Kurban*, İzmir, 1980, s. 18.

e. Her ayın son günü

f. Yahudi tarihindeki feci olayların anıldığı günlerde oruçlar tutulur.⁸⁹

2.3.3. Hac Bayramları

Mabet zamanında Yahudiler yılın üç büyük bayramında Mabet'i ziyaret etmek zorundaydılar. Bunlar, Pesah (Mayasız Ekmek Bayramı), Şavuot (Haftalar Bayramı) ve Sukot (Çardaklar Bayramı) dır. Yahudiler tarafından kutlanan bu üç zirai bayram, Kenaniler tarafından zirai bayram olarak kutlanıyordu.

2.3.3.1. Pesah

İsrailoğulları'nın Mısır'dan Hz. Musa (a.s.) liderliğinde alelacele çıkmalarının ve çölde seyahatleri esnasında "Mazzot" (Mayasız Ekmek) yemelerinin ve Mısır'daki esaret ve acı günlerini hatırlatan ve onun sembolü olan "Maror" (acı otlar)' un yenildiği, Mısır esaretinden kurtulmanın anısına kutlanan bir bayramdır.⁹⁰

"Pesah", "atlamak, geçmek, karşıya geçmek" manalarına gelmektedir. İbrani takvimine göre Nisan ayının 15'inde başlayan, İsrail'de yedi, diasporada sekiz gün süren bir ilkbahar bayramıdır.⁹¹

Mısırdan çıkışın yıldönümü olan Pesah'ın birinci ve yedinci günleri İsrail'de yaşayanlar için, ilk iki ve son iki günleri de diasporadakiler için "Yom Tov" kabul edilmiş yani bir iş yapılması yasaklanmıştır. Bayramın diğer günleri ise "Hol ha-Moed", olarak kabul edilmiş, yani iş yapılmasının serbest olduğu günlerdir.⁹²

Bu bayram için her biri farklı bir boyutunu tasvir eden dört farklı isim kullanılmaktadır.

a. Hang ha- Pesah (Pesah Bayramı): Bu ıstılah Tanrı'nın çıkıştan önceki gecede kan ile işaretlenen Yahudi evlerinin üstünden geçmesi, Kışın ilkbahara yer açması için geçmesi, Yahudilerin kölelikten hürriyete geçmesi, Musa ile beraber denizden karşıya geçmesi ve Mabet zamanlarında bir aile kurbanı olarak takdim edilen Pesah kuzusuna işaret eder.

⁸⁹ Abdürrezzak Salal Mevhi, *el-İbadatfi'l-Edyani's-Semaviyye: el-Yehudiyye el-Mesihyye el-İslâm, Amman*, 2001, s. 103-105.

⁹⁰ Atasagun, "Yahudilikte Dini Sembol, s. 144.

⁹¹ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 305.

⁹² Özen, *a.g.e.*, s. 214.

“Rab Mısırlılar’ı öldürmek için gelecek, kapılarınızın yan ve üst sövelerindeki kanı görünce üzerinden geçecek, ölüm saçanın evlerinize girip sizi öldürmesine izin vermeyecek.”⁹³

“Bütün İsrail topluluğuna bildirin: Bu ayın onunda herkes ailesine göre kendi ev halkına birer kuzu alacak. Eğer bir kuzu bir aileye çok geliyorsa, aile bireylerinin sayısı ve herkesin yiyeceği miktar hesaplanacak ve aile kuzuyu en yakın komşusuyla paylaşabilecek.”⁹⁴

b. Hag ha-Matsot (Mayasız Ekmek Bayramı): Bu ıstılah, Mısır’dan ayrılışlarında Yahudiler’in ekmeklerini mayalamaya fırsat bulamadıkları için mayasız ekmek pişirmelerini işaret eder.

c. Zeman Herutenu (Hürriyet Mevsimi): Mısır’dan kölelikten kurtuluşu ayrı bir millet olarak ortaya çıkmayı belirtir.

“Size buyurduğum gibi, Aviv ayının belirli günlerinde yedi gün mayasız ekmek yiyerek Mayasız Ekmek Bayramı’nı kutlayacaksınız. Çünkü Mısır’dan o ay çıktınız. Kimse huzuruma eli boş çıkmasın.”⁹⁵

d. Hang ha-Aviv (İlkbahar Bayramı) : Ahd-i Atik, ürünlerin olgunlaşmaya başladığı zamanı Aviv olarak adlandırdığı için bu şekilde isimlendirilmiştir.⁹⁶

Pesah’ın öyküsü şöyledir:

İsrailoğulları uzun yıllar Mısır topraklarında baskı, eziyet, angarya ve zulüm altında bulunmaktaydı. Firavun Onlara zulüm yapmaktaydı. Rüyasında elinde terazi tutan bir adam görür. Terazinin bir kefesinde Mısır’ın tanınmış insanları diğerinde ise bir kuzu bulunmaktaydı. Ancak küçük kuzunun bulunduğu kefe daha ağır gelmekteydi. Rüyasının tabirini yapanlar, İsrailoğulları’ndan doğacak birinin akli, becerisiyle Mısır hükümdarlığını yok edip İsrailoğulları’na özgürlük vereceği şeklinde yorumlarlar. Firavun doğacak tüm İsrailoğulları’nın Nil nehrine atılması emrini verir.

⁹³ Çıkış, 12/ 23.

⁹⁴ Çıkış, 12/ 3-4.

⁹⁵ Çıkış, 23/ 15.

⁹⁶ Çıkış, 23/ 15.

İsrailoğullarının Levi kabilesinden Amram'ın karısı Yohevet yeni doğan oğlunu üç ay gizledikten sonra, ölümden kurtarmak üzere bir sepet içinde onu Nil nehrine salar. Firavunun kızı bebeği nehirde bulur ve Onu saraya götürür. Böylece Moşe sarayda büyür. Olayın tek tanığı olan ablası Miriam sayesinde Moşe soyunu unutmaz. Delikanlılık çağına geldiğinde ise bir Mısırlının İsrailoğulları'ndan birini dövdüğüne tanık olunca dayanamaz ve görevliyi öldürüp cesedini kumlara gömer. Ancak bu meselenin duyulması ile Firavun Moşe'nin öldürülmesini emreder. Moşe ise mecburen Mısır'dan ayrılarak kurtulur. Bir gün Sina dağında sürüsünü otlatırken Tanrı kendisine görünerek, Mısır'a gitmesini ve sefalet içindeki İsrailoğullarını özgürlüğe kavuşturmasını ister. Moşe, Firavun'a gidip İsrailoğulları'nı serbest bırakmasını aksi takdirde Mısır'ın bir felaketler ülkesi olacağını söylese de, Nil'in kana bulanması, Mısır'da açlık, karanlık, veba, tifüs gibi salgın hastalıkların yayılması, vahşi hayvanların saldırılarına uğramalarına rağmen Firavun İsrailoğullarını bırakmamakta direndi. Onuncu musibet olarak Mısır'daki ailelerin ilk doğan erkek çocukları ölür. Firavun'un da ilk doğan erkeği ölür. Bunun üzerine Firavun Moşe'ye Firavun halkını alıp Mısır topraklarını terk etmesini emreder. İsrailoğulları bu telaş içerisinde hamur mayalamaya bile vakit bulamamışlar ekmeklerini mayalanmamış hamur ile yemişlerdir.⁹⁷ Pesah Bayramının tarihsel kökeni ile ilgili rivayetlere değindikten sonra bu bayrama adının veren mayasız ekmeğin temin edilmesine çalışılmalıdır.

Bayrama 14 Nisan gecesi maya kalıntısı için şekli bir arama yapılarak başlanılır. Buna, "Maya araştırma gecesi" denilir. Bulunan kırıntılar bir kenara konulur ve ertesi sabah saat 11'den önce yakılır. Esli zamanlarda hametsden (mayalı ekmek) menfaat temin etmek ve yakmak dahi yasaklanmışken sonraları hayvanlara verilmesine ya da Yahudi olmayan birine satılmasına müsaade edilmiştir. Bilginler hametsin, rüzgâra bırakmak veya denize atmak için ufalanabileceğini ve saçılabilceğini söylemişlerdir. Eğer bir kişi (14 Nisan'da) Pesah kurbanını boğazlamaya kalkışrsa, oğlunu sünnet ettirirse veya nikâh ziyafetine iştirak eder de evde hamets kaldığını hatırlarsa, vakti varsa ve dini yükümlülüğünü icra etmişse, onu kaldırmak için geri döner, aksi halde hametsi kalben kaldırır. Tabii felaket veya düşman söz konusu ise hamets kalben kaldırılır. Normal zamanlarda ev ve özellikle

⁹⁷ Altıntaş, *a.g.e.*, s. 15.

mutfak hametsden eser kalmayacak kadar temizlenir.⁹⁸ Bu, Tevrat'ın şu emrine dayanır:

“Yedi gün mayasız ekmek yiyeceksiniz. İlk gün evlerinizden mayayı kaldıracaksınız. Kim bu yedi gün içinde mayalı bir şey yerse, İsrail'den atılacaktır. Birinci ve yedinci günler kutsal toplantı yapacaksınız. O günler hiçbir iş yapılmayacak. Herkes yalnız kendi yiyeceğini hazırlayacak. Mayasız Ekmek Bayramı'nı kutlayacaksınız, çünkü sizi ordular halinde o gün Mısır'dan çıkardım. Bu günü kalıcı bir kural olarak kuşaklarınız boyunca kutlayacaksınız. Birinci ayın on dördüncü gününün akşamından yirmi birinci gününün akşamına kadar mayasız ekmek yiyeceksiniz. Evlerinizde yedi gün maya bulunmayacak. Mayalı bir şey yiyen yerli yabancı herkes İsrail topluluğundan atılacaktır. Mayalı bir şey yemeyeceksiniz. Yaşadığınız her yerde mayasız ekmek yiyeceksiniz.”⁹⁹

Birçok Yahudi, Pesah için maya ile teması olmayan çanak-çömlek, çatal-bıçak takımı ve mutfak takımları setine sahiptir. Bunlar yoksa kullandıkları porselen ve cam gibi kapları ısıtarak uzun bir süre kılı kırk yararcasına temizlerler, metal kaplar ise kızarana kadar ısıtılır ya da suda kaynatılır. Pesah boyunca hiçbir mayalı yiyeceğe müsaade edilmez ve sadece matsa olarak adlandırılan özel mayasız ekmekler yenilir. Onlar, oval veya düz olarak şekillendirilmiş bisküvi görünümünde ekmektirler. Pesah günü yenilecek gıdalar kontrol edilir, tutanak tutulup mühürlenir. Bu uygulama ile onların mayalı olmadıkları kesinlik kazanılmış olmaktadır.¹⁰⁰ Ekmek evde yapıldığında on sekiz dakika içerisinde pişirilmelidir. Aksi durumda hamurun mayalanma durumu olabilir.¹⁰¹

Bayramın kutlanılış şekli ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Pesah'ın ilk gecesi evde kutlanır ve “seder” olarak adlandırılır. “Seder” kelime manası olarak düzen demektir. Bu yemek bazı yerlerde iskemle üzerine oturulmaz yan yatarak yenilir.¹⁰² Seder çeşitli ayinlerin icra edildiği ve Hagada'nın okunduğu bir bayram yemeğidir. Evin hanımı beyaz örtülerle bezenen şamdanların bulunduğu bir masa hazırlar. İbadetin çeşitli kısımlarında doldurulacağından yetecek kadar şarap ve kadeh

⁹⁸ Özen, a.g.e., s. 215.

⁹⁹ Çıkış, 12/ 15-20.

¹⁰⁰ Özen, a.g.e., s. 216.

¹⁰¹ Kılıç, a.g.m., s. 82.

¹⁰² Yavuz- Atay, a.g.e., II, 426.

hazırlar. Bunlara ilaveten, masanın ortasında ya da kenarında Eliyahu için özel bir şarap kadehi koyar. Bu misafirperverliği sembolize eder. Geleneğe göre Mesih Pesah'ta kendini gösterecektir. Yahudiler Eliyahu'nun büyük bir peygamber olduğuna, ölmediğine ve geri döneceğine inanırlar. Evin kapısı onun içeri girebilmesi için açık tutulur. Dördüncü kadeh doldurulduğunda Eliyahu'nun kadehi de onun şerefine doldurulur. Ayrıca evin hanımı masaya birbiri üzerine konulmuş üç matsa bırakır ve üzerini bezle örter. Sederin başlangıcında ortadaki matsa ikiye bölünür, yarımı yenilir diğer yarımı da sonuna kadar bırakılır. Üstteki ve alttaki matsa Yahudilere çölde verilen kudret helvasını (man) sembolize eder. Sederin başlangıcında bölünen matsa ise “keder yemeğini” sembolize eder. Bu üç matsa aynı zamanda Yahudi kavminin üç sınıfı olan kohen, levi, İsraili sembolize eder. Şarap ve matsadan başka seder masasında, karpas (yeşil sebzeler), haroset (kuru meyve macunu), kurban (et kızartması), haşlanmış yumurta ve tuzlu su bulunur.¹⁰³

Pesah ibadetine iştirak edenler önceleri ayakta dururlarken şimdilerde yaslanarak oturmaktadırlar. Akşam yapılan Hagada ibadetinin düzeni şu şekilde icra edilmektedir:

- a. Kadeş. Bu merasim, İsrail bayramları verdiği için Allah'a hamdedilir. Kiduş duası okunur.
- b. Rahats. Eller yıkanır.
- c. Karpas. Maydonoz tuzlu suya batırılır.
- d. Yahats. Ayini idare edenler tarafından ortadaki matsa ikiye bölünür, yarısı saklanır. Son kısmı yemeğin sonunda yenir.
- e. Magid. Hagada okunur.
- f. Rahtsa. Yemekten önce eller yıkanır.
- g. Motsi. Yemekten önce şükür duası okunur.
- h. Matsa. Üstteki matsa ile ortadaki matsanın kalan parçaları yenilir.
- ı. Maror. Acı bitkiler harosete daldırılır ve yenilir.
- i. Koreh. Alttaki matsa ve acılı bitkilerden bir sandviç yapılarak yenilir.

¹⁰³ Wigoder, *a.g.e.*, s. 592; Özen, *a.g.e.*, s. 216.

j. Şulhan Aruh. Bayram yemeği yenilir.

k. Tsafun. Afikoman yenilir.

l. Bareh. Yemekten sonra şükür duası okunur.

m. Hallel. Mezmurlar 118/8 okunur.

n. Nirtsah. İlahi ve şarkılar söylenir.¹⁰⁴

Pesah'ın ilk altı günü bu şekilde kutlanılırken, Pesah'ın yedinci gününde denizin yarılmasından bahseden şu metinler okunur:

“Rab Musa'ya, “Niçin bana feryat ediyorsun?” dedi, “İsrailliler'e söyle, ilerlesinler. Sen değneğini kaldır, elini denizin üzerine uzat. Sular yarılacak ve İsrailliler kuru toprak üzerinde yürüyerek denizi geçecekler. Ben Mısırlılar'ı inatçı yapacağım ki, artlarına düşsünler. Firavunu, bütün ordusunu, savaş arabalarını, atlılarını yenerek yücelik kazanacağım. Firavun, savaş arabaları ve atlılarından ötürü yücelik kazandığım zaman, Mısırlılar bilecek ki, ben Rab'bim.”¹⁰⁵

Pesah'ın ortasındaki şabatta, Hezekiel'in kemikleri görmesini işleyen peygamber metinleri okunur. Şöyledir:

“Rab'bin eli üzerimdeydi, Ruh'uyla beni dışarı çıkardı, kemiklerle dolu bir ovanın ortasına koydu. Beni onların arasında her yöne dolaştırdı. Ovada her yere yayılmış, tamamen kurumuş pek çok kemik vardı. RAB, “İnsanoğlu, bu kemikler canlanabilir mi?” diye sordu. Ben, “Sen bilirsin, ey Egemen Rab” diye yanıtladım. Bunun üzerine, “Bu kemikler üzerine peygamberlik et” dedi, “Onlara de ki, ‘Kuru kemikler, Rab'bin sözünü dinleyin! Egemen Rab bu kemiklere şöyle diyor: İçinize ruh koyacağım, canlanacaksınız. Size kaslar verecek, üzerinizde et oluşturacağım, sizi deriyle kaplayacağım. İçinize ruh koyacağım, canlanacaksınız. O zaman benim Rab olduğumu anlayacaksınız...’”¹⁰⁶

Bu pesah günü X. Yüzyılda bu günkü kutlama şekli ve ritüellerine yakın bir şekilde kutlandığı tespit edilmiştir. Abbasî ve Fatımî dönemlerinde pesah günü Peygamber ve ya Yahudi büyüklerinin kabirleri ziyaret edilirdi. Yine aynı yüzyılda

¹⁰⁴ Özen, a.g.e., s. 218.

¹⁰⁵ Çıkış, 14/ 15-18.

¹⁰⁶ Hezekiel, 37/ 1-14.

Kudüs'teki Yahudiler bazı sinagoglarda toplanıp Tevrat metinlerini okudukları rivayet edilir. Mısır'da da yine Yahudiliğin kutsal yerleri ziyaret edilip kutsal metinler okunur.¹⁰⁷

Yahudilik'te bu bayramda mayasız olan şeylerin yenilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda Hahambaşılık maya olma ihtimali olan ürünleri kontrol eder ve uygun olanların yenilmesini ister.¹⁰⁸

Pesah ile başlayıp Şavuot ile sona eren kırk dokuz günlük süre, “Omer” olarak adlandırılır. Bu dönem eski ziraat mevsimidir. Buğday başaklarının tanelerinin oluştuğu zamandan, hasadın sonuna kadar devam eden zaman dilimidir. Omer'in o otuz üçüncü günü “ Lang ba- Omer” olarak isimlendirilir.¹⁰⁹ Hz. Muhammed zamanında da Medineli Yahudilerin Pesah ve Purim bayramlarını kutladıkları rivayet edilmektedir.¹¹⁰

2.3.3.2. Şavuot

Şavuot kelimesi İbranice'de “haftalar” manasına gelmektedir. Bu günün özelliği Tevrat'ın Tanrı tarafından Yahudiler'e verilişinin yıldönümü olarak kutlanmasındadır.¹¹¹ Pesah'ın ikinci gününden sonra ellinci günde kutlandığı için bu bayrama “ellinci gün” manasına gelen “Pentacost” da denir. Yahudi takviminin 3. ayı olan Sivan ayının altısında kutlanır.¹¹² Toplanan mahsullerin Tanrıya sunulduğu hasat mevsimidir.¹¹³ Tevrat'ta “Haftalar Bayramı”¹¹⁴, “Turfandalar günü”¹¹⁵, “Hasat bayramı”¹¹⁶ olarak isimlendirilir. Bu gün “Gül Bayramı” olarak da isimlendirilmiştir.¹¹⁷

Şavut, Tora da belirtilmiş bulunan Pesah ve Sukot'la birlikte üç haç döneminden biridir.

¹⁰⁷ Arslantaş, *İslam Toplumunda Yahudiler Abbâsi ve Fâtımî Dönemi Yahudilerinde Hukuki, Dinî ve Sosyal Hayat*, s. 605.

¹⁰⁸ Kılıç, a.g.m., s. 80.

¹⁰⁹ Altıntaş, a.g.e., s. 146.

¹¹⁰ Nuh Arslantaş, “Hz. Peygamber'in Çağdaşı Yahudilerin İnanç-İbadet ve Dini Hayatları ile İlgili Bazı Tespitler” *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXXIV, İstanbul, 2008, s. 81.

¹¹¹ Tümer-Küçük, a.g.e., s. 231.

¹¹² Atasagun, “Yahudilikte Dini Sembol”, s. 145.

¹¹³ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 351.

¹¹⁴ Çıkış, 34/22.; Tesniye, 16/ 10.

¹¹⁵ Sayılar, 28/ 26.

¹¹⁶ Çıkış, 23/ 16.

¹¹⁷ Ahmet Kahraman, *Mukayeseli Dinler Tarihi*, 1999, İstanbul, s. 177.

Yahudilerin bir tarım toplumu oldukları dönemde, Arpa hasadının sonunu ve buğdayın toplama zamanının geldiğini belirtir. Mabet zamanında çiftçiler, bir şükür takdimesi olarak seçilen ilk mahsulü takdim etmek üzere Kudüs'e giderler, undan yapılan iki ekmek sunarlardı. Mabet sonrasında Rabinik Yahudileri tarafından yeni bir hüviyet kazanan Şavuot, Sina Dağı'nda On Emir'in verilişinin yıldönümü olarak kutlanmaya başlamıştır.¹¹⁸ Günümüzde ise bu bayram kutlanmamaktadır. Ancak bazı radikal Yahudiler eski günlere dönme ümidi ile bu bayramı az sayıda da olsalar kutlamaktadırlar.

Bu günün bayram olarak kutlanmasındaki etken olan On Emir Tanrı ile İsrailoğulları arasında bir akit olduğu Yahudi din bilimcileri tarafından söylenmektedir.¹¹⁹ Yahudilerin inançlarının merkezinde yer almaktadır. Kutlanan bu bayramdan dolayı On Emir'i belirtmemiz gerekir, şu şekildedir:

“Musa Tanrı'nın huzuruna çıktı. Rab dağdan kendisine seslendi: Yakup soyuna, İsrail halkına şöyle diyeceksin: Mısırlılara ne yaptığımı, sizi nasıl kartal kanatları üzerinde taşıyarak yanıma getirdiğimi gördünüz. Şimdi sözümü dikkatle dinler, antlaşmama uyarsanız, bütün uluslar içinde öz halkım olursunuz. Çünkü yeryüzünün tümü benimdir. Siz benim için kâhinler krallığı, kutsal ulus olacaksınız. İsraililere böyle söyleyeceksin.”¹²⁰

Tanrı şöyle konuştu.¹²¹

1.Emir: Seni Mısır'dan, köle olduğun ülkeden çıkararak Tanrının Rab benim. Benden başka tanrının olmayacak.¹²²

2. Emir: Kendine yukarıda gökyüzünde, aşağıda yeryüzünde ya da yer altındaki sulara yaşayan herhangi bir canlıya benzer put yapmayacaksın. Putların önünde eğilmeyecek, onlara tapmayacaksın. Çünkü ben, Tanrının Rab, kıskanç bir Tanrı'yım. Benden nefret edenin babasının işlediği suçun hesabını çocuklarından,

¹¹⁸ Özen, a.g.e., s. 220.

¹¹⁹ Tesniye, 4/ 13.

¹²⁰ Çıkış, 19/ 3-6.

¹²¹ Çıkış, 20/ 1.

¹²² Çıkış, 20/ 2-3.

üçüncü, dördüncü kuşaklardan sorarım. Ama beni seven, buyruklarıma uyan binlerce kuşağa sevgi gösteririm.¹²³

3.Emir: Tanrın Rab'in adını boş yere ağzına almayacaksın. Çünkü Rab, adını boş yere ağzına alanları cezasız bırakmayacaktır.¹²⁴

4. Emir: Şabat Günü'nü kutsal sayarak anımsa. Altı gün çalışacak, bütün işlerini yapacaksın. Ama yedinci gün bana, Tanrın Rab'e Şabat Günü olarak adanmıştır. O gün sen, oğlun, kızın, erkek ve kadın kölen, hayvanların, aranızdaki yabancılar dâhil, hiçbir iş yapmayacaksınız. Çünkü ben, Rab yeri göğü, denizi ve bütün canlıları altı günde yarattım, yedinci gün dinlendim. Bu yüzden Şabat Günü'nü kutsadım ve kutsal bir gün olarak belirledim.¹²⁵

5.Emir: Annene babana saygı göster. Öyle ki, Tanrın Rab'in sana vereceği ülkede ömrün uzun olsun.¹²⁶

6. Emir: Adam öldürmeyeceksin.¹²⁷

7. Emir: Zina etmeyeceksin.¹²⁸

8. Emir: Çalmayacaksın.¹²⁹

9. Emir: Komşuna karşı yalan yere tanıklık etmeyeceksin.¹³⁰

10.Emir: Komşunun evine, karısına, erkek ve kadın kölesine, öküzüne, eşeğine, hiçbir şeyine göz dikmeyeceksin.¹³¹

Pesah ve Sukot'tan farklı olarak Şavuot'un ayırt edici bir merasimi yoktur. Artık bu gün küçük bir bayram sayılma eğilimindedir. Sinagoglarda Şavuot'ta Rut kitabını okumak adettir. Tora'dan On Emir okunur. İlk günün haftarası olarak Hezekiel'in rüyası okunur.¹³² İkinci ve üçüncü gün çeşitli dualar okunur. Bu bayramda sinagog, bayramın kırsal kaynağının hatırına çiçeklerle süslenilir. Bunun

¹²³ Çıkış, 20/ 4-6.

¹²⁴ Çıkış, 20/ 7.

¹²⁵ Çıkış, 20/ 8-11.

¹²⁶ Çıkış, 20/ 12.

¹²⁷ Çıkış, 20/ 13.

¹²⁸ Çıkış, 20/ 14.

¹²⁹ Çıkış, 20/ 15.

¹³⁰ Çıkış, 20/ 16.

¹³¹ Çıkış, 20/ 17.

¹³² Hezekiel, 1/ 2.

kaynağı olarak Sina Dağı'nın çiçekli bir yöre olması değerlendirilir. Bu bayramda evde sütlü gıdalar yemek adet haline gelmiştir çünkü Tora süte benzetilir.¹³³ Başka bir rivayette ise süt ve bal Vaat edilmiş Topraklardaki bal ve sütü simgeler.¹³⁴

Abbasiler döneminde bu bayrama yeni bir mana yüklenmiştir. Müslümanların bayram günleri tertip ettikleri kabir ziyareti âdeti, Yahudiler tarafından da benimsenmiştir. Bundan dolayı “Ziyaret bayramı” olarak da adlandırılmıştır.

2.3.3.3.Sukot

Sukot, “çardaklar, çadırlar” manasına gelmektedir. Öneminden dolayı ve halkın Kudüs'deki Mabet'e hurma dalları ve diğer bitkileri taşıyarak akın etmesi sebebiyle çoğu zaman sadece Hag “bayram” olarak adlandırılmıştır.¹³⁵

Tişri ayının 15'inde başlayan bu bayram, İsrailoğulları'nın, çıkıştan sonra çölde ikamet ettikleri çadırların hatırasına kutlanır. Yahudiler eskiden Kudüs'e hacca giderlerdi fakat bu adet şuan devam etmemekte olup bir eğlence günüdür.¹³⁶ Yedi gün süren bu bayramın ilk günü her türlü iş yasaklanır bu güne “Yom Tov” denilir.¹³⁷ Diğer günler ise çalışmanın serbest olduğu günler “Hol ha-Moed” olarak adlandırılır. Sukot bayramının ardından gelen sekizinci gün mukaddes toplantı günü olan “Şemini Asret” dir.¹³⁸

Bu bayram Kitab-ı Mukaddes'te şöyle anlatılır:

“Yedinci ayın on beşinci günü, topraklarınızın ürünlerini devşirdiğiniz zaman Rab için yedi gün bayram yapacaksınız. Birinci ve sekizinci gün dinlenme günleri olacak. İlk gün meyve ağaçlarının güzel meyvelerini, hurma dallarını, sık yapraklı ağaç dallarını, vadi kavaklarını toplayıp Tanrınız Rabbin önünde yedi gün şenlik yapacaksınız. Bunu her yıl yedi gün Rabbin bayramı olarak kutlayacaksınız. Kuşaklar boyunca sürekli bir yasa olacak bu. Bayramı yedinci ay kutlayacaksınız. Yedi gün çardaklarda kalacaksınız. Bütün yerli İsrailliler çardaklarda yaşayacak. Öyle ki, gelecek kuşaklar İsrail halkını Mısır'dan çıkardığım zaman çardaklarda

¹³³ Özen, a.g.e., s. 220.

¹³⁴ Kılıç, a.g.m., s. 77.

¹³⁵ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 346.

¹³⁶ Tümer- Küçük, a.g.e., s. 231.

¹³⁷ Atasagun, “Yahudilikte Dini Sembol, s. 142.

¹³⁸ Özen, a.g.e., s. 220.

*barındırdığını bilsinler. Tanrınız Rab benim. Böylece Musa İsrail halkına Rabbin bayramlarını bildirdi.”*¹³⁹

İsrailoğulları Mısır’dan ayrıldıktan sonra kırk yıl boyunca çöllerde yaşamışlardır. Bu süreç içerisinde yerleşik düzende olmayan İsrailoğulları etraftan bulabildikleri kuru çalı ve yapraklarla yaptıkları çardaklarda barınmışlardır. Yahudi inançlarına Tanrı onların o günleri anmaları için yedi gün boyunca çardaklarda ikamet etmelerini emretmiştir. Kırk yıl göçebe hayatının ardından Kenan topraklarına yerleşen Yahudiler, çardaklarda ikamet dönemi olan “Sukot” un hasat dönemine denk geldiğini fark ederler. Yerleşik bir tarım toplumu haline gelmeleri nedeniyle üzüm, zeytin, meyveler ayrı bir anlam kazanmışlardır.¹⁴⁰ Bundan dolayı hem “Çardaklar Bayramı” hem “Hasat Bayramı” olarak adlandırılmıştır.¹⁴¹

İlk iki günü tam bir neşe ile kutlanan bu bayramın karakteristik özelliğini ismini aldığı çardaklar ve sinagogda ibadet eden kimse tarafından taşınan dört farklı bitkiden oluşan yapraklı dallar oluşturur. Suka, evin bahçesi veya sinagogun avlusu gibi uygun bir yere inşa edilen ve çatısı ağaç ve bitki dalları ile kaplanan geçici bir yapıdır. Soğuk bölgelerde ikamet eden Yahudiler bu bayramı açık havada kutlayamazlar. Bu yüzden onlar, evin balkonlarından birine hurma veya söğüt dalından küçük bir çardak yapmakla yetinirler. Burada sadece yemek yerler sonra evlerinde uyurlar. Çardağın içi döşenir, bayram yemeklerini aile orada yer. Bayramın, hasat karakterini anımsatması için içi yeşillik, çiçek, meyve ve sebzelerle süslenir. En mükemmel yemekler bayramın ilk akşamı yenilir. Geleneksel olarak bunlar, lahana dolması ve asma yapraklarından oluşur. Bunu portakal, hurma ve incir gibi taze meyveler takip eder. Ilıman iklimlerde ise bayramın sonuna kadar “suka” da oturmak adettir.¹⁴²

X. yüzyılda İslam tarihçilerinin verdikleri bilgilere göre, Yahudiler bu çardakları sinagoglarda veya evlerinin bahçelerinde inşa ediyorlardı. Bazı zamanlarda ise bu çardakların evlerin çatısında bile inşa edildiği olmuştur.

¹³⁹ Levililer, 23/ 39-44.

¹⁴⁰ Wigoder, *a.g.e.*, s. 737.

¹⁴¹ Altıntaş, *a.g.e.*, s. 54.

¹⁴² Özen, *a.g.e.*, s. 222.

Yahudilerin bu çardakları iki din mensuplarının ortak yaşadığı yerlerde Müslümanlar tarafından da taklit edilerek uygulanmıştır.¹⁴³

İçecek, meyve ve ekmeksiz yiyeceklerin çardak dışında yenilmesinin bir sakıncası yoktur. Fakat bayramın ilk iki gecesi hava iyice karardıktan sonra, çölde Tanrı'nın gökten gönderdiği “manı” temsil eden, “hallah” isimli ekmek somunundan en az 27 gr. yemek zorunludur. Ayrıca bayramın ilk yedi günü toplam on dört defa çardakta yemek yeme yükümlülüğü bulunmaktadır.¹⁴⁴

Suka bayramında dört çeşit bitkinin bir arada bulundurulması gerekmektedir. Bu dört çeşit, ağaç meyvelerinin en yetkinini simgeleyen “Etrog” (Ağaç kavunu), Ağaç dallarının en güzelini simgeleyen “Lulav” (Hurma dalı), hoş kokulu olan “Hadas” (Mersin dalı) ve “Arava” (Dere söğüdü) dür. Şabat hariç Sukot’un yedi günü boyunca sabah ibadetlerinde bu dört çeşit bitki din görevlilerince ele alınıp dualar okunur. Bu bitkiler şu anlamı taşımaktadır:

Etrog: İnsanın kalbini simgeler.

Lulav: İnsanın bel kemiğini ifade eder.

Hadas: Dalının tomurcukları insanın gözlerini çağırıştırır.

Arava: İnsanın dudaklarını anımsatır.¹⁴⁵

2.3.4. Hanuka

Hanuka, “ithaf, adama” manalarına gelmektedir. Kislev ayının 25’inde başlar ve sekiz gün boyunca kutlanır. Bu bayramın kaynağı Ahd-i Atik’e dayanmaz. Bu bayram Kudüs’ü zapt ederek dinlerine girmeye zorlayan Yunan güçlerine karşı kazanılan zaferin anısına kutlanmaktadır.¹⁴⁶ Bu günün dayanağı bazı Yahudi kaynaklarınca ise; Yudas Makkabeus adlı bir Yahudi’nin, Yerusâlim tapınağını onarıp tapınmaya elverişli bir duruma getirmesi hatırına kutlanır.¹⁴⁷ İbranice “Hanukkah” olarak isimlendirilir.¹⁴⁸ Kutlanması ile ilgili başka bir gerekçe ise

¹⁴³ Arslantaş, *İslam Toplumunda Yahudiler Abbâsi ve Fâtımî Dönemi Yahudilerinde Hukuki, Dinî ve Sosyal Hayat*, s. 618.

¹⁴⁴ Kılıç, a.g.m., s. 83.

¹⁴⁵ Altıntaş, a.g.e., s. 56.

¹⁴⁶ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 155.

¹⁴⁷ Yavuz-Atay, a.g.e., s. 425.

¹⁴⁸ Atasagun, *Yahudilikte Dini Sembol*, s. 147.

Mabed'deki Yedi Kollu Şamdan'ın (Menorah) bir günlük yağ ile sekiz gün yanması hatırasına kutlanmaktadır.¹⁴⁹

Makabiler, Bet ha-Mikdaş'ı bir putperest mabedi haline getiren ve Yunan ilahlarına tapmaya zorlayan Antiouchus Eppiphanes ordularıyla mücadeleye girmişlerdi. Üç yıl süren mücadeleden sonra (M.Ö. 165-163), 25 Kislev'de babası kohe Matityahu'nun ölümünden sonra Judas Makabi komutasında Kudüs alınarak Mabed'den Yunan putları çıkarılmış, mezbah yeniden inşa edilerek hâkimiyet tesis edilmiştir. Bu sebeple bayrama Hanuka ismi verilmiştir. Tevrat'ta bahsedilmemesine rağmen bu bayram Yahudiler tarafından hala canlı tutulmaktadır.¹⁵⁰

Bu bayramın en önemli özelliği, sekiz gecenin her birinde evde ve sinagogda bayram kandillerinin yakılması oluşturur. Bunun sebebi olarak Mabed'in kandilinde sadece bir gün yetecek kadar yağ bulunduğu halde mucize olarak bu yağın sekiz gün yetmesi gösterilir. Kandillerin yakılması sebebiyle bayram, "Hag ha-Urim" (Işıklar Bayramı) olarak da adlandırılır. Eskiden kandiller bu mucizeye işaret etmek için girişe ve ya caddelere yerleştirilirken, sonradan evin içine konmaya başlamıştır. Hanuka mumları karanlık başladıktan, yıldızlar görüldükten sonra yakılır. Cuma akşamı ise Şabat mumları yakılmadan önce yakılması gerekmektedir. Bu mumlar yakılmadan dualar edilir ve kahramanlık şarkıları söylenir.¹⁵¹

Mebet'deki menoranın yedi kolu varken bu güne özel olarak Hanukiyye denilen şamdanlar kullanılır. Her gece bir mum artırılarak sırasıyla yakılır. Yakılan bu mumlar şu manaları taşımaktadır:

1. Mum: Yaratılıştaki Tanrı'nın "Işık olsun" buyruğunu hatırlatır.
2. Mum: Tora'nın ilahi ışığını simgeler.
3. Mum: "Adalet" ışığıdır.
4. Mum: "Merhamet" ışığıdır.
5. Mum: "Kutsallık" ışığıdır.
6. Mum: "Sevgi" ışığıdır.
7. Mum: "Sabır" ışığıdır.
8. Mum: "Cesaret" ışığıdır.

¹⁴⁹ Tümer- Küçük, *a.g.e.*, s. 231.

¹⁵⁰ Özen, *a.g.e.*, s. 222.

¹⁵¹ Özen, *a.g.e.*, s. 224.

Şamaş: Bir mumun diğer mumları yakarken kendi ışığından bir şey kaybetmemesi örneği ile Yahudi inançlısının olması gereken gösterdiğine inanılır.¹⁵²

2.3.5.Purim

Bir neşe ve eğlence bayramı olan Purim, 13 Adar'da bütün Yahudileri kılıçtan geçirmeyi planlayan Kral Ahasuerus'un baş veziri Haman'ın zulmünden İran'da kalan Pers Yahudilerinin kurtuluşuna anmak için 14 Adar'da kutlanan bir bayramdır.¹⁵³ Şeker bayramı olarak da isimlendirilmiştir. Purim ve Hanuka Yahudiler'in milli bayramı iken bunun dışında kalanlar ise dini bayramlardır.¹⁵⁴

Yahudi halkını imha etme olayı olan 13 Adar hatırasına Ester orucu tutulur.¹⁵⁵ Ester Yahudiler'i kurtaran kendi milletlerinden olan bir kızdır.¹⁵⁶

Purim'de akşam ve sabah ibadetlerinde, Megila adı verilen Ester tomarları geleneksel bir melodi ile tilavet edilir. Bu bayram karnaval havasında kutlanır. Sinagog ibadetinde çocuklar değişik kıyafetler giyerler ve çoğunlukla Tora okumasına eşlik ederler. İbadet edenler Haman'ın ismini her andığında ayaklarını yere vurur ve zillerle gürültü çıkarırlar. Haman'ın isminin yazılı olduğu çubuklar ismi silinene kadar vurulur. Purim sabahı Tora olarak Çıkış, 17/8-16 okunur. Amida ve Yemeklerden sonra yapılan duaya şükür duası ilave edilir. Purim müddetince hediyeleşmek ve sadaka vermek adet haline gelmiştir. Özel bayram yemeği vardır öğleden önce akşama doğru yenilmektedir. Hiçbir Yahudi bayramı Purim kadar neşeli değildir. Bu sebeple aşırı derecede içki içilmesi bu günlerde mubah sayılmıştır. Sudan sakınılmaya çalışılır. Rönesans günlerindeki Roma karnavallarından maskeli balo ve maskaralık adetleri Purim'e sokulmuştur. Hatta erkeklerin kadınların kılığına girmelerine müsaade edilmiştir. Böylece her gidilen yere eğlence götürülmeye çalışılmıştır. Ebeveynler çocuklara harçlık verir ve bu günlerde bazı oyunlar sahneler konulur.¹⁵⁷

Purimdeki "seudaya" (ziyafet) ekmek yenilerek başlanır. Ekmek haricindeki bitkisel ürünlerden, başlanmış fasulye ve bezelyenin yanında, başlanmış nohut, kuru

¹⁵² Altıntaş, *a.g.e.*, s. 63.

¹⁵³ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s.313.

¹⁵⁴ Tümer- Küçük, *a.g.e.*, s. 231.

¹⁵⁵ Özen, *a.g.e.*, s. 227.

¹⁵⁶ Tümer- Küçük, *a.g.e.*, s. 231.

¹⁵⁷ Özen, *a.g.e.*, s. 227.

erik, hurma gibi ürünlerin doldurulmasıyla yapılan üçgen şeklindeki çörekler bu ziyafetin en önemli yiyecekleri arasındadır. Üçgen şeklindeki çörekler, Yahudileri yok etmek için kralı kandıran ve Yahudileri asmak için kurduğu darağacında kendisi asılan vezir Haman'ın kulaklarını temsil eder.¹⁵⁸

İsrail'de Hanuka, ulusal cesaret temasının vurgulandığı zaman dilimleridir. Bu bayramın kutlanma amacı Yahudiler'in tarihi hatıraları anmak istemeleri ve millet olma şuurunu yeni nesillere kazandırmak istemeleridir.¹⁵⁹

2.3.6. Tu Bişvat

Zirai takvimin başlangıcı olan Tu Bişvat ağaçların yeni yılı olarak 15 Şevat'ta kutlanır. Her ne kadar bu bayrama Ahd-i Atik'de yer verilmese de meyveli ağaçlardan alınan öşrü belirlemek için sabit bir tarih tespit edilmiştir. Ağaçların yeni yıl bayramıdır.¹⁶⁰ Bu tarihten itibaren ağaçların kök sularının ağacın dallarına yürüdüğüne inanılır.

Başlangıcı öşürü tesbit ise de, Mabed tahrip edildikten sonra öşür kanunları uygulanamadı ve bu bayram farklı bir karaktere bürünmüş oldu.¹⁶¹

Bu bayram dinsel bir nitelik taşımadığından dolayı "Yom Tov" kuralları bu bayram için uygulanmaz. Hayat aynen devam eder. Yahudi okullarında Tu Bişvat şarkıları söylenir. Meyveler yenilir ağaçlar dikilir. Evlerde meyvelerden oluşan kutlama sofraları kurulur. Yahudi aileler doğan her çocuğu için bir ağaç diker kız ise selvi ağacı, erkek ise sedir ağacı dikilir ve çocuklar bu bayram günlerinde kendi adlarına diklen bu ağaçları ziyaret ederler.¹⁶²

Yahudiler nerede ikamet ederlerse etsinler bayram onlara Filistin'le olan bağlantılarını hatırlatır. XV. Yüzyıl'da Safed'li mistikler tarafından birçok yeni merasim ayin tesis edilmiştir. İsaac Luria'nın tesirinden dolayı, özel meyveler yemek, ilahiler söylemek ve Ahd-i Atik'ten bölümler okumak suretiyle bayramı kutlamak adet olmuştur. Tu Bişvat'ta yenen meyveler Filistin'de yetişen meyvelerdir. Günümüzde İsrail'de yeni ağaçlar bu bayram sırasında dikilirler.

¹⁵⁸ Kılıç, a.g.m., s. 84.

¹⁵⁹ Besalel, "Hanuka", a.g.e., s. 200.

¹⁶⁰ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 373.

¹⁶¹ Özen, a.g.e., s. 228.

¹⁶² Altıntaş, a.g.e., s. 68.

Sefaradlar bu bayramın kutlanmasına çok önem verirler. Bugüne özgü şiirler, şarkılar okunur. Evde kurulan ziyafet sofrasında ise on beş çeşit meyve bulunur. Kurulan bu sofraya Pesah'taki seder masasını andırır. Yenen her meyve için dualar okunur ve takdis edilir. Mezmurlar 104 okunur.¹⁶³

2.3.7. Simhat Tora

Tevrat'ın hatmi bayramıdır. Yahudiler'de Tevrat sende bir defa hatmedilir ve sonunda ise bir bayram yapılır. Yahudilerden her birinin Tevrat'ı vardır ve çok büyük hürmet edilir. Sukot'un hemen ertesinde kutlanılan bir bayramdır.¹⁶⁴

Diaspora Yahudilerine göre bu bayram, Sukot Bayramı'nın 7. gününden sonraki ikinci gündür. Bu Sukot'un dokuzuncu günü olarak adlandırılır. Bu günde Tora'nın okunuşu tamamlanır ve bu gün on üç yaşından küçük çocuklara hep beraber "Kol Henearim" duası okutulur.¹⁶⁵

Simhat Tora, "Tora Neşesi" manasına gelmektedir. Sukot'un dokuzuncu gününde kutlanan (23 Tişri) bir bayramdır. Simhat Tora, Talmut sayesinde ortaya çıkan bir bayramdır. Bu bayramda Tora tomarının yıllık okuması sona erer ve yeni hatime başlanır.¹⁶⁶

Tora okuması tamamlandıktan sonra Tora'nın son kısmını okuyan kimse "Hatan Tora" (Tora Damadı) olarak adlandırılır. Başka bir okuyucu ise Tekvin'in ilk beş ayetini monoton makamda okur o kimseye de, "Hatan Beşerit" (Tekvin Damadı) olarak adlandırılır.¹⁶⁷

Simhat Tora arifesi ve ertesi sabah sandıktan bütün tomarlar alınır ve hazan önderliğinde hamd şarkıları söylenerek sinagog etrafında en az yedi kere dolaşılır. Sıcak ülkelerde Tora Tomarları bazen de dışarıya taşınır. Bazı cemaatler tomarlarla dans ederler. On üç yaşının altındaki bütün erkek çocuklar bu gün çardaklar altında Tora okumak için çağırılır.¹⁶⁸

¹⁶³ Özen, *a.g.e.*, s. 228.

¹⁶⁴ Tümer- Küçük, *a.g.e.*, s. 231.

¹⁶⁵ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 341.

¹⁶⁶ Özen, *a.g.e.*, s. 229.

¹⁶⁷ Özen, *a.g.e.*, s. 229.

¹⁶⁸ Altıntaş, *a.g.e.*, s. 58.

Bu bayram'ın kutlanma amacı hem yıllık olarak Tevrat'ın okunması tamamlanması hem de Yahudiler'in atalarının Mısır'dan çıkış sonrası çektikleri sıkıntıların anlaşılmasıdır. Bu çıkış hadisesi Tevrat'ın çıkış bölümü, 16 ve 17. Bablarında söz edilmektedir.

2.3.8. Bağımsızlık Günü

Bu gün “Yom ha- Atsmaut”(Bağımsızlık Günü) olarak isimlendirilir. İsrail'in bağımsızlığını 14 Mayıs 1948'de ilan etmesinin hatırasına kutlanan bir milli bayramdır. Bu gün İsrail Başhahamlığı tarafından tatil ilan edilerek sabah akşam ibadetleri için özel bir ibadet düzeni tahsis edilmiştir. Bu ibadette Hallel ve İşaya'dan (10/32, 11/12) okunur. Bu günde oruç tutmak yasaklanmıştır. Bu günün arefe günü savaşta ölen İsrail askerlerinin hatırası için değerlendirilir. Dualar okunur, askeri mezarlıklar ziyaret edilir. Evlerde bu gün hatırasına mumlar yakılır. Mezmurlar 9. bölüm okunur. Bu ibadetin sonunda ise şofar öttürülür.¹⁶⁹

¹⁶⁹ Özen, *a.g.e.*, s. 230.

3.HIRISTİYANLIKTA KUTSAL ZAMANLAR

Semavi dinler sınıfında yer alan Hristiyanlık, dünya nüfusunun yaklaşık beşte biridir. Dünya da yaklaşık 1,6 milyar Hristiyan bulunmaktadır. Bu din Filistin bölgesinde doğmuştur. Hristiyanlık vahiy ve kutsal kitaba dayanan özde tek tanrılı olmakla beraber zamanla teslis inancını benimsemişlerdir. Bu dinde, peygamber, vahiy, kader, ahiret gibi esaslar bulunsa da, bu kavramların açıklanışı İslam inancından farklılık göstermektedir.¹⁷⁰

Hristiyan Mesih'e bağlı demektir. Bu kelime Yunanca "Hristos"tan alınmıştır. İbranice ise "Maşiah" dır. Bu kelime "yağlanmış" demektir. Yahudilerde krallar vazifeye başlamadan kutsal yağ ile yağlandıklarından dolayı böyle adlandırmışlardır. Hristiyanlık, Yahudiliğin Mesih anlayışını kabul eden ve Hz. İsa'yı kurtarıcı Mesih ilan eden bir dindir. Mesih inancı Hristiyanların iman esaslarının başında gelmektedir.¹⁷¹ Bu dinde, kendisi de bir Yahudi olan bakire Meryem'den doğan Nasıra'lı İsa, kendisini Mesih olarak ilan etmiştir. İsa, Tanrı'nın daha önceden gönderdiği dinin bozulduğundan, O'na tekrar dönülmesi gerektiğinden ve uhrevi Tanrı Krallığından bahsetmiştir. Hz. İsa Mesih olduğunu söylese de Yahudiler Mesih'in Davut'un soyundan gelmesini bekliyordular. Çünkü Yahudiler dinlerinden uzaklaşmış, yaşantı olarak ise şekilci bir hal almışlardı. Hz. İsa'nın peygamberliğini ilan etmesi ile beraber, temiz ve ahlaklı olan bazı insanlar iman ettiler. Yahudiler ve Roma Devleti baskı sonucu bu dinin yayılmasını engellemeye çalıştılar ve son olarak çarmıh olayı meydana geldi. Bu noktada Yahudiler çarmıha gerilen kişinin normal bir insan olduğunu kabul ederken, Hristiyanlar ise ilahlaştırmışlardır.¹⁷²

Başlangıçta Yahudi Mesihi bir hareket ortaya çıkan bu din zamanla dünyaya yayılmıştır. Yahudi olanlar bu dine iltifat etmedikleri gibi karşı da çıkmışlardır. Zamanla bu dine Yahudi olamayanlar büyük kitleler halinde katılmışlardır. Katılırken de tabîi olarak bu yeni dine kendi eski kültür ve inançlarını da katmışlardır. Böylece bu din Yahudilik kökeninden uzaklaşarak güya Hz. İsa'nın

¹⁷⁰ Tümer- Küçük, *a.g.e.*, s. 232.

¹⁷¹ İbrahim Sarıms, *Hiz. İsa ve Mesih İnancı*, İstanbul, 2010, s. 60.

¹⁷² Tümer- Küçük, *a.g.e.*, s. 233.

oluşturduğu içerisinde çok fazla pagan unsurun bulunduğu yeni bir din halini almıştır. Başlangıçta kendisine mahsus hemen hiç bir pratiği bulunmayan Hristiyanlık, birkaç yüzyıl boyunca devam eden bir gelişim süreci sonunda, müstakil bir din haline gelerek evrensel bir yapıya kavuşmuş ve bu gelişime paralel olarak da kendi inanç, ibadet ve ritüellerini de tesis etmiştir. İbadet ve inanç esaslarında bariz bir Yahudilik etkisi hissedilirken, sadece İsa'nın çarmıha gerilince öldüğü gün olarak inandıkları ve tekrar döneceği gün olarak gördükleri Pazar günüdür. Bu inanç mensupları Pazar günü toplanmışlar ve Hristiyan dini takvimi zamanla eklemeler yapılarak oluşturulmuştur. İsa'nın döneceğine inandıkları gün ise Paskalya olarak adlandırılır.¹⁷³

Hristiyanlıkta, İsa Mesih'in mucizevî olarak babasız doğumu¹⁷⁴, Hristiyan İncasına göre çarmıhta ölümü¹⁷⁵ ve üç gün sonra dirilmesi¹⁷⁶, hem Hristiyan ilahiyatın temelini oluşturmakta hem de İsa Mesih'i anma ve kutlamaların kaynağını oluşturmaktadır.

İleride göreceğimiz gibi Hz. İsa'nın hayatındaki önemli zamanlar, “kutsal zamanlar” olarak değerlendirilmiştir. Bu zamanlar belirlenirken, Hz. İsa'nın hayatında başından geçen önemli zamanlar belirli tasnifle, olayları yaşıyormuş gibi uygulanmaktadır. Hz. İsa ile ilgili zamanları O'nun doğumu, çarmıh olayı, dirilişi ve göğe yükseltilişi ve tekrar döneceğine inanılan zamanlar olarak söylenebilir. Hz. İsa ile ilgili bu günler kutsallaştırıldıktan sonra zamanla Hz. Meryem ve azizlerle ilgili günlerde önem kazanmış ve Hristiyan kutlama günleri ve bayramları arasında yerini almışlardır. Önceleri çok az olan bu bayramlar zamanla çoğalmışlardır.

Hristiyanlığın önemli bayram ve festivallerinin tarihleri şu şekildedir:

Doğu Ortodoks Noeli/ Krıstımıs: 7 Ocak

Easter/Pakalya Pazarı: 22 Mart-5 Nisan

İsa'nın Göğe Yükseliş Günü: 30 Nisan-3 Haziran

Pentakost Pazarı: 10 Mayıs-13 Haziran

¹⁷³ Mehmet Katar, “Hristiyanlıkta Kilise Takviminin (Kilise içerisindeki Anma ve kutlama Devrelerinin) Oluşması”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, III-8, Ankara, 2000, s. 23.

¹⁷⁴ Matta, 18/23; Luka 1/26-38.

¹⁷⁵ Matta, 27/33-50.

¹⁷⁶ Matta, 28/1-9.

Advent: Kasım ve Aralık Ayının İlk Haftası

Noel/ Krıstms: 25 Aralık, tarihlerindedir.

Bu kutsal günlerin belirleniş ve uygulamasına geçmeden, Hristiyanlığın çok önemli bir ibadeti vardır ki o da duadır. Dua kutsala yönelik hoşnutluk, şükür, rica ve yöneliştir. Araştırmalara göre kutsal günleri değerlendirmeyenler dahi duaya önem vermektedirler. Pazar ayinlerinde ve yemek öncesi toplu olarak dua edildiği gibi bireysel olarak da dua edilmektedir. Hristiyanlıkta duanın dört önemli sebebi vardır ki bunlar, Tanrı ile konuşma, Tanrıyı dinleme, Tanrının varlığı tefekkür etme ve toplumsallaşmadır.¹⁷⁷

3.1. ADVENT DÖNEMİ VE NOEL BAYRAMI

Hristiyan Kilisesinin dini yıl takviminde kutlanan ilk bayram Noel ve Noel'e hazırlık mahiyetindeki döneme Advent dönemi denir. Advent, Latince “adventus” dan gelmekte, varmak, gelmek, geliş manasındadır.¹⁷⁸ Terim olarak ise İsa'nın doğum gününü bekleyiş ve hazırlama, diğer manası ise İsa'nın kurtarıcı ve yargılayıcı olarak ahir zamanda tekrar gelmesi demektir. Bu dönem İsa'nın doğumuna manen hazırlanmak için teşkil edilmiş bir zaman dilimidir. Noel tarihinden önceki dördüncü Pazar ile başlar. Bu zaman kilise takviminin de başlangıcıdır. Bu dönem dört adet Pazar gününden oluşmaktadır. Başlangıç dönemi sabit bir gün değildir. 27 Kasım ile 3 Aralık arasında bir zaman dilimidir.¹⁷⁹

Advent'in tarihi süreç içerisinde başlangıcı bilinmemektedir. İlk zamanlarda katı kurallar uygulanmakta ve oruçlar tutulmaktaydı. Fakat oruç ibadeti şu an Hristiyanlıkta bir perhiz ve vicdani bir konuma getirilmiştir.¹⁸⁰ Kilisede yapılan ayinlerde günahlar konusunda pişmanlığın bir sembolü olarak bu dönemin üçüncü Pazarı hariç sunağın üzerine çiçekler konulmamakta rahipler mass ayini esnasında kefareti simgeleyen mor kıyafetler giymektedir. Aynı hüznün ve pişmanlık anlayışı dolayısıyla bu zamanlarda Kilisede evlilik törenlerine de izin verilmemekte idi. Kilisede bu günlerde İsa'nın gelişine yönelik umut ile onun doğum zamanı

¹⁷⁷ Mahmut Aydın, *Ana Hatlarıyla Dinler Tarihi Tarih İnanç ve İbadet*, Samsun, 2013, s. 413.

¹⁷⁸ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 17.

¹⁷⁹ Mehmet Katar, “Hristiyan Bayramları Üzerine Bir Araştırma”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, III- 8, Ankara, 2001, s.10.

¹⁸⁰ Mevhi, *a.g.e.*, s. 181.

öncesindeki kefarete döneminde olmanın üzüntüsünü yansıtan çeşitli metinler ve dualar okunmaktadır. Eski Ahit'in İşaya kitabındaki bazı bölümler bu bağlamda okunurlar. İsa'nın ise kavminin günahlarını çekeceği, öldürülüp tekrar diriltileceğine inanılır. Bu inancı anlatan metinler bu zaman dilimlerinde okunmaktadır.¹⁸¹ Bu dönem Noel ile devam eder. İsa'nın doğumunu kutlama merasimi "Noel bayramı" olarak adlandırılır. Bu bayram 25 Aralıkta kutlanır ve "Kristmas bayramı" olarak Hristiyanlar arasında yüzyıllardır kutlanmaktadır. Doğu Kilisesi ve Ermeni Kilisesi Noel'i 6 Ocak'ta kutlarlar.¹⁸² Bu gün bazı Hristiyanlarca ailelerin bir araya geldiği ve ziyafetlerin hazırlandığı bir gündür. Ama adından da anlaşılacağı üzere İsa'nın kutsanma günüdür. İlk Noel 336'da Roma'da kutlanılmıştır.¹⁸³

Noel'in kelime kökü bir rivayette Latince'den gelmekte ve "yeni güneş" demektir. Hristiyan dini çevrelerine göre ise kelime kökü, "doğum günü" manasında Latince "natalis" den türemiştir. Buradan hareketle, Hristiyanlarca, Tanrı'nın Oğlu'nun, yeryüzünde Tanrı'nın cisimleşmiş şekli olarak görülmesidir ve bu bağlamda İsa'nın doğuşunun hatırasına kutlanan bir bayramdır şeklinde izah yapılmaktadır.¹⁸⁴

Noel Bayramı'nın tarihsel olarak dayanağı Kitabı Mukaddes'te ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Günümüzde İsrail olarak bilinen topraklardaki Nasıra kasabasında, Meryem adlı genç bir kadına melek gelerek, "*Ey seçilmiş kişi! Selam Sana. Rab seninledir.*" dedi. Meryem bunu duyunca çok şaşırmıştı ama melek korkmamasını söyledi. Sonra şöyle dedi: "Bir oğlan çocuk doğuracaksın ve adını İsa koyacaksın; O, çok büyük bir kimse olacak ve "En yüce Tanrı'nın Oğlu olarak bilinecektir." Mesaj ve müjdesini vermiştir.¹⁸⁵ Hristiyan inancına göre Meryem o zamanlarda evli olmadığı gibi Yusuf adlı biri ile nişanlı idi. Aylar sonra İsrail Romalılar tarafından işgal edilmiş ve herkesin bağlı olduğu kasabaya gitmeleri emredildi. Meryem de bağlı olduğu kasaba olan Beytlehem'e gitti. Kasaba çok kalabalıklaşmış ve çocuğun doğacağı ev bulamadılar. Mecburen kasabanın dışındaki

¹⁸¹ Katar, "Hristiyan Bayramları Üzerine", s. 12.

¹⁸² Mehmet Aydın, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, Ankara, 1995, s. 70.

¹⁸³ Hasan Kanaatlı, *Dünya Dinleri ve İnanç Mezhepleri Tarihi*, İstanbul, 2011, s. 102.

¹⁸⁴ Ali Erbaş, *Hristiyan Ayinleri (Sakramentler)*, İstanbul, 1998, s. 22.

¹⁸⁵ Matta, 1/ 18-21; Luka, 1/26-38.

bir mağaraya gittiler ve İsa orada doğdu.¹⁸⁶ Kudüs'teki Kral Hirodes münecimler tarafından uyarıldı. Bu çocuk kendisi ve saltanatı için tehlikeli olduğuna inandı ve Meryem ve çocuğu yanına getirtmek istedi. Meryem, melek tarafından uyarıldı. Meryem'e İsa'yı Mısır'a götürmesi emredildi. Meryem bu denileni yaptı. Fakat Hirodes ülkesindeki iki yaşına kadar olan bütün çocukları öldürttü. İki yıl sonra kral ölünce, Melek Meryem'e tekrar ülkesine dönmesini istedi. O da denileni yaptı ve İsa ile İsrail diyarına döndüler.¹⁸⁷

Hristiyanlığın ilk birkaç yüzyılında Noel kutlaması yoktu. Zamanla IV. Yüzyıl'dan itibaren batıda oluşturulan Noel, her yıl 25 Aralık tarihinde kutlanmaya başlanmıştır. Doğu kiliselerinde ise İsa'nın doğumunu bir bayram olarak kutlama anlayışı V. Yüzyıl'dan itibaren teşekkül etmiştir. Bu kiliseler İsa'nın doğumunu farklı tarihlerde kutlamışlardır. Noel'i Yunan kilisesi batı ile aynı tarihte, Rus Kilisesi 7 Ocakta, Ermeni kilisesi ise 6 Ocakta bu bayramı kutlamaktadır.

Ortaçağda Noel kutlamalarına çok önem verilmekte ve her Hristiyan'ın bu kutlamalara katılması gerekli görülmekteydi. Bu amaçla Ortaçağda oldukça ayrıntılı Noel törenleri vardır. İsa'nın doğumundan önceki gün oruç tutulur, doğum anı olarak kabul edilen gece yarısı ilahiler ve dualarla beklenir, gece yarısı ise mass ayini ve kominyon ayini gerçekleştirilir. İlk zamanlarda bu mass ayini sayısı bir iken üçe çıkarılmıştır. Günümüzde ise bu ayin eski önemini kaydetmiştir. Artık birçok Hristiyan doğum öncesi olarak kabul edilen gün oruç tutmamakta ve gece doğum saatini beklememektedir. Katolik Kilisesi ise bazı değişikliklere gitmiş, oruç uygulaması kaldırılmış, onun yerine kısa süreli perhiz yapılmaktadır. Dolayısıyla, günümüzde İsa'nın doğumunu kutlama amacıyla yapılan uygulamalar sadece bir gelenek halini almıştır. Noel günü güzel kıyafetler giyilip, pahalı dekorasyonlarla süslemeler yapılmaktadır. Katolikler İsa'nın doğumunu tasvir eden figürlerle süslemektedir. Eskiden olduğu gibi üç mas ayini yapılmaktadır. Bunlar, gece yarısı, şafak vakti, üçüncüsü ise gündüz yapılmaktadır.¹⁸⁸

Başka bir bakış açısıyla bakacak olursak, bu kutlamaların 25 Aralık'a denk gelmesi tamamıyla putperest Romalılar ile aynı gün kutlama yapma çabasının bir

¹⁸⁶ Luka, 2/1-7.

¹⁸⁷ Matta, 1/18-24; Luka, 1/24-80; Luka, 2; Luka, 3.

¹⁸⁸ Katar, "Hristiyan Bayramları Üzerine", s. 13.

sonucu olarak ortaya çıkmış olabilir. Romalılar 25 Aralık gününü “Zabt edilmez Güneş’in doğum günü” nü kutluyorlardı. Çünkü bu günden itibaren güneş gittikçe yükseliyor ve kış gündönümü başlıyor. Yani İsa’nın doğum günü olan 25 Aralık kutlamalarıyla ”Tarım ve Güneş Şenlikleri” kış ortasında aynı döneme denk gelmiştir. Romalılar 17 Aralıktaki Satürnia (Satürn şenliği) gününde çeşitli eğlenceler düzenler, birbirlerine armağanlar verirlerdi. 25 Aralık aynı zamanda İran’ın tanrılarından Mitra’nın doğum günüdür. Roma’da yılbaşında (1 Ocak) evler yeşillikle ve ışıkla donatılır. Çocuklara ve yoksullara armağanlar verilirdi. Töton kabilelerinin, Galya, Britanya ve Orta Avrupa’ya girişiyle Noel kutlamalarına Germanlerin ve Keltlerin “Yule”(yeni yıl) gelenekleri eklenmiştir. Bu Noel kutlamalarına bir de Noel ağacı figürü vardır. Bu ağacın kaynağı Avrupalı putperestlere dayanmaktadır. Noel şenliklerinde kullanılan ağaç, Noel Ağacı olarak adlandırılır. Bu ağaç ışık ve süslerle donatılır. Yaprak dökmeyen ağaçları ölümsüzlüğün bir simgesi olarak kullanmak Eski Mısır, Çin ve Yahudilerin ortak bir geleneğiydi. Avrupa, Amerika ve dünyanın pek çok yerinde yapılan Yeni Yıl kutlamalarında Yule (yeni yıl ağacı) kullanılır.¹⁸⁹ Noel’de yapılan çam kesme işi Baltık sahilinde yaşamış olan Tötonlar’ın dininin bir kalıntısıdır.¹⁹⁰ Hristiyanların inancına göre Noel hediyeleri Tanrı’nın bir hediyesi olan ve yeryüzüne gönderdiği İsa’nın şahsiyetini sembolize etmektedir. Noel’i tebrik etmek için özel kart gönderme âdeti ise ilk olarak M.S. XIX. Yüzyıl’da İngilizler tarafından uygulanmıştır.¹⁹¹

Noel bayramının temel unsurlarından biri de Noel Babadır. Noel Baba efsanesi Anadolu’da yaşamış Aziz Nikolas ile ilişkilendirilir. Aziz Nikolas M.S. 300 yıllarında Patara (Fethiye yakınlarında bir antik kent) olarak bilinen Demre (Antalya-Kale) ’de doğmuştur. Demre ilçesinde Başpiskoposluk yapmıştır. 6 Aralık 343’te öldüğü ifade edilen Aziz Nikolas’ın anısına her yıl Hristiyanlar tarafından, 6 Aralıkta dinî törenler düzenlenir. Aziz Nikolas’ın ünü önce İtalya’da IX. Yüzyıl’dan sonra Almanya ve diğer Avrupa ülkelerinde yayılmıştır. Noel Baba halk arasında Hristiyanlığın en önemli kültür öğelerinden biri olarak ün kazanmıştır. İhtiyaç sahiplerine ve çocuklara yardımcı olmayı seven Noel Baba, hediyelerini vermek için

¹⁸⁹ Ana Biritannica, “Noel, Noel Ağacı” , İstanbul, 2004, XVI, 588.

¹⁹⁰ Mehmet Aydın, *Dinler Tarihine Giriş*, Konya, 2008, s. 243.

¹⁹¹ Galib Atasagun, “ Hristiyanlığın Tanımı, Yorumu ve Kurumsallaşmasında Sembollerin Yeri”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X, Konya, 2000, s. 191.

bir eşek veya ren geyiğiyle koşulu bir kızağa binerek gezen; sırtında içi dolu bir heybe ile dolaşan, bu armağanları evlere bacadan bırakan bir kişidir. Bacadan indiği ve armağanları bıraktığı öyküsü yaygınlaşmıştır.¹⁹²

Günümüzde Noel, Hristiyanların bir tatil, eğlence ve alışveriş zamanıdır. Şenlik havasında kutlanılmakta, yurt içi ve yurtdışı seyahatlere çıkılmaktadırlar. Mailller, tebrik ve hatıra kartları, renkli cadde ve sokaklar süslü Noel ağaçları ve hediyeler Noel denince akılda kalan şeylerdir.

3.2. LENT DÖNEMİ VE PASKALYA KUTLAMALARI

Lent, Hristiyanlıkta Paskalya (Easter) kutlamaları öncesi tutulan kırk günlük oruca denir. Lent, Kilisenin Paskalya öncesi insanları günahlardan kurtarmak için özel bir gayret harcadığı bir zaman dilimidir. Paskalya öncesi kefaret dönemidir. Bu dönemde tabiat baharla kendini yenilemiş ve insanında kendini yenilemesi gerektiği ifade edilir. Bu dönemde kırk günlük bir oruç tutulur. İlk ortaya çıkışı ise insanları vaftize hazırlamak gayesidir.¹⁹³ İlk üç yüzyılda Paskalya öncesi oruç normalde iki günü aşmıyordu. Kırk günlük oruç ile ilgili ilk bilgiler ise M.S. 325 yılına ait idir. Erken Hristiyanlık döneminde oruç tutarken günde yalnızca bir öğün yemek yenilirdi. Et ve balık yemek yasak olmasına rağmen zamanla bu kurallarda gevşeme olmuştur.¹⁹⁴ Bu zaman dilimine has olarak mor renkte elbiseler giyilir.

Lent dönemi “Kül Çarşambası” olan “Ash Wednesday” ile başlamakta ve Paskalyadan önceki günün akşamı sona ermektedir. Kül Çarşamba olarak isimlendirme sebebi, insanların bu gün kilisede alınlarına kutsanmış kül ve haç işareti yapmalarıdır. Bu gün, bir önceki “Palmiye Pazarı’ndan” kalmış olan palmiye dalları ve palmiye yapraklarından elde edilmiş kül ve sunaktaki kutsal su haç işareti yapılarak kutsanır.¹⁹⁵ Lent döneminin son haftası ise “Kutsal Hafta” olarak adlandırılır. Bu hafta içerisinde İsa ile ilgili çeşitli anma ve törenler gerçekleştirilir. İlk olarak IV. Yüzyıl’da Kudüs’te başlayan kutsal hafta uygulaması, İsa’nın hayatının son haftasında yaşanan olayları tekrar yaşama arzusundan doğmuştur.

¹⁹² Mehmet Esgin, “Hristiyanlık’ta Noel Bayramının Ortaya Çıkışı ve Türkiye’deki Yansımaları”, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II-2, Yozgat, 2012, s. 85-95.

¹⁹³ Katar, “Hristiyan Bayramları Üzerine”, s. 17.

¹⁹⁴ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 234.

¹⁹⁵ Katar, “Hristiyan Bayramları”, s. 17.

İsa'nın hayatındaki çile ve acıları anmaya yönelik olan bu devrede kilisedeki tasvirlerin üzeri, belli bir süreliğine üzüntüyü sembolize eden mor örtülerle kapatır.¹⁹⁶

Kırk günlük Lent döneminden sonra İsa'nın dirildiğine inanılan, Hristiyan teolojisinin en önemli zamanlarından biri olan “Paskalya Günü” başlar.

Paskalya, İsa'nın dirildiğine inanılan gündür. Mart ayının 14. Gününüdür. Yunanca olan sözcüğün aslı, İbranice “Pesah” kelimesidir. Geçiş manasına gelmektedir. Bu gün İsa'nın yeniden yaşama geçtiğine, insanı ebedi ölümden kurtaracağına inanılır ve büyük bir bayram yapılır.¹⁹⁷

İlkbahara doğru kutlanan bu bayram, doğanın her yıl sonbaharda ölüp ilkbaharda dirilen, Sümer, Anadolu ve Yunan inançlarından geliş olabilir. Bu bayramda, Hristiyanlığın pagan özellikler taşıması görülür. İlk Hristiyanlık zamanında her Pazar kutlanan bu bayram zamanla ve kilise teşkilatının belirlemesiyle senede bir defa kutlanır hale gelmiştir.¹⁹⁸ Hristiyanlar Paskalyayı baş bayram olarak saymışlardır ve bayramlar takviminin temeli olarak kabul etmişlerdir. Katolik takviminde tüm bayramlar her yıl aynı güne denk gelmediğinden tüm bayramlar bu bayrama göre hesaplanır.¹⁹⁹

Hristiyan inancındaki Paskalya, İsa'nın çarmıha gerilmesi inancından üç gün geçtikten sonra dirilmesini sembolize eder. Hristiyanlar tarafından bu diriliş İsa'nın dünyaya ikinci gelişi olarak değerlendirilir.²⁰⁰

Hristiyanlığın kutsal metinlerinde İsa'nın son akşam yemeğini yemesi, ihanete uğraması, çarmıha gerilmesi ve sonrasında tekrar dirilmesi ayrıntılı şekilde anlatılmaktadır.

İsa, Paskalya Bayramı geldiğinde Tanrı'ya gideceği saatin yaklaştığını, kendisini, on iki havariden birinin ele vereceğini haber vermiştir.²⁰¹ Yakalanmadan önce on iki havari ile birlikte oturduğu sofrada ekmeği alıp şükrettikten sonra bölerek

¹⁹⁶ Katar, “Hristiyan Bayramları Üzerine”, s. 18.

¹⁹⁷ Ali Erbaş, *Hristiyanlıkta İbadet*, İstanbul, 2003, s. 47.

¹⁹⁸ İlhami Ayrancı, “Kudüs'te Paskalya Kutlamaları”, *Diyanet İlmi Dergi*, XXXIX-1, Ankara, 2003, s. 33.

¹⁹⁹ Hançerlioğlu, *a.g.e.*, s. 495.

²⁰⁰ Atasagun, “Hristiyanlığın Tanımı, Yorumu”, s. 192.

²⁰¹ Matta, 26/21.

ve onlara; “Alın ve yiyin, bedenimdir bu”²⁰² demiştir. Yemekten sonra kadehi alıp; “Hepiniz ondan için. Bu kadeh, sizin için dökülen benim kanımdır”²⁰³ diyerek kadehi onlara verir. Kendisini ele verecek olanın, kendisiyle birlikte sofraya uzandığını da söyler. İşte sözü edilen bu el, onu yakalatacak olan Yahuda’nın elidir.²⁰⁴ Onun bu haberi verdiği sırada düşmanları da onu nasıl yakalayacaklarının planlarını yapmaktadırlar.²⁰⁵ On iki Havariden biri olan Yahuda İşkariyot, Hz. İsa’nın yakalanması için otuz gümüş karşılığında düşmanla da işbirliği yapmıştır.²⁰⁶ Hz. İsa yakalandıktan sonra kendisine hakaretler edilir ve yöneltlen; “*Mesih misin?*” sorusuna; “*Eğer size söylersem inanmazsınız, size sorsam cevap vermezsiniz*”²⁰⁷ der. Bunun üzerine; “*Sen Tanrı’nın oğlu musun?*” diye sorulunca, “*Evet ben oyum*”²⁰⁸ diye cevap verir. Bu cevaptan sonra onun suçluluğuna ve ölüm cezasını hak ettiğine karar verilir ve Romalı Vali Pilatus (Pilate) tarafından sorguya çekilip yargılanmak üzere Hükümet konağına götürülür.²⁰⁹ Burada kendisine yöneltlen, “*Sen kral mısın?*” sorusuna verdiği; “*Evet kralım*”²¹⁰ cevabı üzerine haça gerilmesi istenir. Pilatus İsa’nın doğru bir adam olduğunu bunun için de kanına girmek istemediğini söyler. Fakat bütün halk haça gerilmesinde ısrar eder. Bunun üzerine Pilatus’un, İsa’yı kırbaçlattıktan sonra haça gerilmesi için halka teslim ettiğine inanılır.²¹¹

Mevcut İncilere göre, İsa Kudüs’te, Golgota denilen yerde Vali Pilatus’un adamları tarafından yapılan zulüm ve işkenceden sonra çarmıha gerilmek suretiyle ruhunu teslim etmiş.²¹² Daha sonra da Yahudi adeti üzerine kokulu otlarla sarılarak mezara konulmuştur.²¹³ Yine İncilere göre, ölümünden üç gün sonra dirilmiş ve tekrar göğe alınana kadar belli bir süre Havarilerle birlikte yaşamıştır.²¹⁴ Paskalya, Hristiyan kilisesinin en önemli günüdür ve Paskalya Bayramı olarak kutlanmaktadır. Bu bayram, İsa’nın kendisini gönüllü olarak çarmıhta kurban etmesinden sonra

²⁰² Matta, 26/20.

²⁰³ Matta, 26/27-28.

²⁰⁴ Matta, 26/20-25.

²⁰⁵ Matta, 26/1-5.

²⁰⁶ Matta, 26/14-15.

²⁰⁷ Luka, 22/67-68.

²⁰⁸ Luka, 22/70.

²⁰⁹ Matta, 27/1-2; Luka, 23/1.

²¹⁰ Matta, 27/11.

²¹¹ Matta, 27/11-37.

²¹² Matta, 27/35-50; Markos, 15/24-37, Luka, 23/20-46; Yuhanna, 19/17-30.

²¹³ Yuhanna, 19/38-42.

²¹⁴ Markos, 16/1-20; Luka, 24/1-53.

yeniden dirilişini ifade eder. Hristiyan anlayışına göre bu olay sadece bir bedensel dirilişi değil onun da ötesinde İsa'nın Rab olarak geri gelişini ifade eder. Hristiyanlıkta, İsa'nın çarmıha gerilmesi, öldürülmesi, ardından O'nun tekrar dirilmesi, göklere yükselmesi temel inanç esaslarındandır.²¹⁵ Bu öneminden dolayı Paskalya'nın hem öncesi hem sonrası pek çok kutlama yapılır.²¹⁶

Yapılan bu kutlamaların en önemli merkezi şüphesiz Kudüs şehridir. Kudüs şehrinin 8-10 km. güneyinde Beytülahm adında bir şehir bulunmaktadır. Burası Hz. İsa'nın doğduğu rivayet edilen yerlerden biridir.²¹⁷

Günümüzde Hristiyanlığın nüfusu yaklaşık 1,5-2 milyar arasındadır. Katolik, Ortodoks ve Protestan olarak üç büyük mezhep ve 21 000 civarında gurup ve cemaatten oluşmaktadır. Hangi Hristiyan mezhebinden olursa olsun İsa'nın yeniden dirilişini kutlamak için dünyanın dört bir yanından Kudüs'e gelirler ve ibadetlerini yenine getirirler. Hristiyan hacılar o günleri anmak için İsa'nın ölüm yıldönümünde toplanırlar. Onun yargılandığı yerden idam edildiği yer olan Golgotha'ya olan çileli yürüyüşünü anmak üzere Cuma günü gidilir. "Golgotha", onun çarmıha gerildiğine inanılan yer, "kutsal kabir" ,ise onun geleneksel kabridir. İsa'nın o gün takip ettiği ve bugün "Kederli yol" olarak isimlendirilen güzergâh uzun değildir fakat o, çok anlamlı ve acı veren olayların bir demeti olarak Hristiyanlarca hatırlanır. Yürüyüşün başlangıç yeri, bugün Müslümanlarca yüksek okul olarak kullanılan Roma Kralı Pontius Pilate'nin Sarayı'nın bulunduğu yerdir. Bu güzergâh üzerinde düzenli olarak belirli yerlerde durulur ve buralarda grup liderleri İncil'den bu yerin önemini anlatan pasajlar okur. Gruplar yol boyunca dua edip, ilahi söyleyerek yoluna devam eder. İsa'nın taşımak zorunda kaldığı çarmıhın ağırlığı altında onun ilk sürçtüğü yerde durulup düşünülür. İsa'nın annesi olan Meryem'in kalabalığın içinden çıkarak ölüm yolundaki oğlunu kurtarmak için gayret ettiği yerlerde durulur ve dualar edilir. Bazı Hristiyan mezheplerinde ise Paskalya Pazarından önceki cumartesi de kutsal bir zamandır. "Kutsal Ateşin Cumartesi" olarak adlandırılan bu gün Kudüs de ateş töreni yapılmaktadır.²¹⁸

²¹⁵ Ayrancı, a.g.m., s. 29.

²¹⁶ Katar, "Hristiyan Bayramları Üzerine", s. 22.

²¹⁷ Ayrancı, a.g.m. , s. 30.

²¹⁸ Ayrancı, a.g.m. , s.34.

Diriliş inancının yıl dönümü, Yahudilerin Pesah bayramı kutlamalarına denk gelir. Hristiyanlar zamanla, Pesah'ı anlamlandırma ve kutlama biçimi konusunda da Yahudilikten uzaklaşmışlar ve bu bayramı, sadece İsa'nın diriliş yıldönümü olarak kutlamıştır.²¹⁹

Paskalya gününün arkasından, sonu Pentekostla biten elli günlük bir zaman vardır. Bu zamanın kırkıncı gününde İsa'nın göğe yükselişi kutlanılır. Yeni Ahit'e göre İsa dirilişinin kırkıncı günü havarileriyle Zeytinlik Dağı'na gitmiş ve onların gözü önünde göğe alınmıştır. Bu nedenle Hristiyanlar, Paskalya döneminin kırkıncı günü İsa'nın göğe alınışını kutlamaktadırlar. Bu kutlamalar IV. Yüzyıl'ın sonlarında ortaya çıkmıştır.²²⁰

3.3. PALMİYE PAZARI (KUTSAL PAZAR)

Paskalya'dan gününden önceki Pazar gününe palmiye pazarı ve ya kutsal Pazar denilir. Bu gün İsa'nın havarileri ile Kudüs'e girdiği gündür. İsa'nın Kudüs'e gelişinde halk O'nu palmiye ve zeytin ağacı dallarını coşku ile sallayarak kutladığından dolayı Palmiye Pazarı denilmiştir.

Palmiye Pazarı'nın kutsal bir karakter kazanması, İsa ve havarilerinin yaşadıklarıdır. Nasıra'lı İsa peygamberliğinin üç yılında kendi öğretisini yayması ve imkansız hastalıkları iyileştirmesi nedeniyle büyük bir üne kavuşmuş ve pek çok düşman kazanmıştır. Ardından İsa havarilerinden bazılarının uyarılarına rağmen on iki havarisi ile Kudüs şehrine girmek istemiştir. Havariler Kudüs şehrinin karışlığını biliyor ve İsa'nın başına gelebileceklerden endişe duyuyorlardı. İsa ise On iki havarisi ile insanların zeytin ve palmiye dallarını sallayıp karşılamalarıyla ile Kudüs'e girdi.²²¹

Bu gün bu ayin uygulanırken, rahip ve yanındaki din adamları mabede girerken İsa'ya ithaf edilen özel bir ilahi okurlar. Ardından kutsal metinden dualar okunur. Kiliseye girerken buharlanmış Palmiye ve zeytin dalları sallanır. Rahip bu dallarla kutsar. Bu zeytin dalı dini ve mitolojik karaktere sahiptir. İnanişâ göre Tanrı ile insan arasında barışın tesis edildiğini zeytin dalı haber verir. Kutsanan bu dallar

²¹⁹ Katar, "Hristiyanlıkta Kilise Takviminin", s. 28.

²²⁰ Katar, "Hristiyan Bayramları", s. 22.

²²¹ Mustafa Ünal, *Dinlerde Kutsal Zamanlar*, İstanbul, 2008, s. 180.

cemaate dağıtılır ve bir tören alayı oluşturulur. Ayini yöneten rahipler ve koro mensuplarının içinde bulunduğu bu tören alayı, sunağın tam karşısından yer alan batı kapısından çıkarak Kilisenin önünde toplanırlar ve çeşitli ilahiler eşliğinde İsa'nın Kudüs'e girişini temsil eder şekilde tekrar kiliseye girerler. Bu gün yapılan evharistiya ayininin İncil okunan kısmında ise rahipler ve koro, İsa'nın çarmıha gidişinin anlatan İncil kısımlarını çeşitli şahısların rollerini paylaşmak suretiyle karşılıklı okurlar. Sonraki Salı, Çarşamba ve Kutsal Cuma günü Markos, Luka ve Yuhanna İncilleri okunur.²²²

3.4.KUTSAL PERŞEMBE VE CUMA GÜNÜ

Kutsal Perşembe günü, İsa'nın çarmıh süreci öncesinde yapmış olduğu önemli bazı uygulamaların anıldığı ve tekrarlandığı bir gündür. Bu gün İsa'nın on iki havarisiyle yediği Son Akşam Yemeği ve bu yemek esnasında uyguladığı evharistiya sakramentini anmak için tören yapılır.²²³ Kutsal Perşembe günü bir ayin yapılır. Bu ayin, Lent döneminin geneline hâkim olan keder ve matem yerine, bir neşe ve coşkudur. Bu gün için rahipler keder ve matem alameti olan mor kıyafetler yerine neşe ve sevincin alameti olan beyaz kıyafetlerini giyerler. Neşe ve sevincin bir alameti olduğundan Lent dönemi boyunca okunmayan “Gloria in Excelsis” ilahisi coşkuyla okunur çanlar ve kilise orgu neşe ile çalınır. Bu gün gerçekleştirilen mass törenlerinde Cuma günü için kullanılacak ekmek ve şarap da hazırlanarak bu iş için tahsis edilmiş sunağa özenle götürülür ve burada muhafaza altına alınır. Akşam duası okunduktan sonra rahipler kilisedeki sunakların üzerindeki keten ve ipek örtüleri toplayarak sunakları çıplak bırakır. Bu örtüleri toplama hareketi, çarmıha gerilmesinden önce İsa'nın üzerinin çıkarılmasını sembolize eder. Bundan sonra rahip bir bezle orada bulunanlardan bazılarının ayaklarını yıkar. Bu ise İsa'nın son akşam yemeğinden sonra havarilerin ayaklarını yıkamasını temsil etmektedir.²²⁴ Günümüzde ise ayak yıkama temsili, insanın gururunun kaldırılması mesajını verir.

Ertesi gün ise İsa'nın çarmıha gerildiğine inanılan Kutsal Cuma günüdür. Hristiyan inancına göre bu gün pek çok hadise yaşanmıştır. Kitab-ı Mukaddes'de bu hadiseler ayrıntılı olarak anlatılır. Perşembe akşamı yakalanan İsa Sanhedrin denilen

²²² Katar, “Hristiyan Bayramları”, s. 19.

²²³ Ünal, *a.g.e.*, s.182.

²²⁴ Katar, “Hristiyan Bayramları”, s. 20.

Yahudi mahkemesine çıkartıldı. Tanrı ve kutsal değerlere küfretti denilerek öldürülmesi istenildi. Bu kararı oranın valisi olan Pilatus verecekti. Bu sebeple İsa, ertesi gün elleri ve kolları bağlı olarak valinin huzuruna çıkartıldı. İsa orada hiçbir savunma yapmadı. Halkın da baskısı ile vali İsa'nın çarmıha gerilmesini emretti. İşkenceler saldırılar İsa çarmıhta iken de devam etti. Hristiyan inancına göre İsa dokuz saat sonra çarmıhta ruhunu teslim etmiştir. İsa'nın ölümü ile mabedin önü parçalanmış, yer sarsılıp ölümler ayağa kalkmışlardır. Orada bulunanlardan bazıları “Gerçekten Bu Allah'ın oğlu” demişlerdir. Ardından, İsa'nın havarilerden olan Arimeatalı Yusuf, İsa'nın cesedini validen istedi ve aldı. Yusuf cesedi kefenledi kaya mezarına koydu ve kapısına da büyük bir taş yuvarladı.²²⁵

Bu gün, hüznü temsilen sunak çıplak, haçlar örtülü ve rahipler siyah kıyafetlidir. Yapılacak ayin öncesinde rahipler sunağın önünde secdeye kapanırlar. Ardından ayin başlar ve kutsal kitabın bazı seçilmiş bölümleri okunur. Bu okumalardan sonra sıra özellikle Katolik Kiliselerinde olan haça tapınma töreni gelir. Ayinde görevli bulunan diyakos (papaza yardım eden kişi), sunakta bulunan üzeri örtülü büyük bir haçı alarak cemaat huzurunda yukarı kaldırır. “*İşte dünyanın kurtarıcısının üzerine asıldığı haç!*” ifadesini üç kere tekrarlar. Bunu her söyleyişinin ardından, haçın kollarının üzerindeki örtünün bir kısmı kaldırılır. Bu ifadeyi üçüncü kez söyleyişinde haçın üzerindeki örtü tamamen kaldırılır. Haçın örtüsünün bu şekilde açılmasından sonra rahipler ayakkabılarını çıkararak saygıyla diz çökerek sunağın önüne konan bu haçı öperler. Rahiplerden sonra da cemaat aynı şekilde haçı öperler. Haça tapınma esnasında koro da, İsa'nın çarmıha gerildiği esnada çevresindekilere yönelik serzeniş ve sitemini sembolize etmek amacıyla Eski Ahitten derlenmiş bazı metinler okunur. Rahip kutsal Perşembe gününden, bu günkü komünyon için alınmış ve muhafaza altına alınmış olan kutsal ekmek ve şarabı sadece kendisi alır. Ardından ayin sona erer herkes kutsal mekândan ayrılır.²²⁶

²²⁵ Matta, 27/11-60.

²²⁶ Katar, “Hristiyan Bayramları”, s. 21.

3.5. PENTEKOST

Hristiyanlıkta Paskalyadan 50 gün sonra, Kutsal Ruh'un havarilerin arasına inişi anmak için kutlanılan bir bayramdır.²²⁷ Yunanca Pentakost, ellinci demektir. Paskalya'dan yedi hafta sonra kutlanan bu bayram, Yahudiler'in Şavuot (Haftalar) bayramından alınmıştır. Bundan dolayı iki bayram pek çok konuda benzerlik arz eder.²²⁸ Pentakost günü, vaftiz etmenin başlangıç günüdür. Bu da kilise için kurumsallaşma alameti olarak görülür ve bu günü neşe ile kutlarlar.

Yeni Ahid'e göre İsa'nın şakirtleri bir arada iken Kutsal Ruh bunların üzerine aleve benzer diller şeklinde inmiştir. Bu olayın ardından şakirtler farklı dilleri konuşmaya ve İsa'nın mesajını yaymaya başlamışlardır.²²⁹ Aynı zamanda Hristiyan Kilisesinin kuruluş zamanı olarak kabul edilen bu bayram gününde Kutsal Ruh'un Hristiyan cemaati üzerine inişi de kutlanmaktadır. Bu gün yapılan mass ayininden sonra Paskalya mumları söndürülerek ana sunağın yanına konulmaktadır.²³⁰

Pentakost kutlamaları ile İsa'nın hayatının mesajı anlaşılmaya çalışılır. Özellikle İsa yaşarken anlaşılamayan vaftiz uygulamasının önemi ve Kutsal Ruh'un inanlar ile beraber olacağı ümidi canlı tutulur. Bu günün tesisi esnasında, Kutsal Ruh'un havarilere sirayeti, Havarilerin İsa adına insanları vaftiz etmesi inancı, sonradan Hristiyan itikadının temeli olan, Baba, Oğul ve Kutsal Ruh olarak tezahür etmiştir.²³¹

3.6. PAZAR GÜNÜ

Pazar günü Hristiyanlıkta dua, ibadet ve dinlenmeye ayrılan haftanın en önemli günüdür. İlk Hristiyanlar Yahudiler'in kutsal günü olan Şabat'a riayet ettikleri halde M.S. 4. yy. dan itibaren İsa Mesih'in haftanın ilk günü olan Pazar günü mezarından çıkıp göğe yükseleceği inancından dolayı Hristiyanlar, Cumartesi'yi Pazar ile değiştirip o günü kutsallaştırdılar.²³² Roma İmparatoru Konstantin 321 yılında, halkın Pazar günü tarla işleri dışında çalışmasını yasakladı.

²²⁷ Suat Yıldırım, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, İzmir, 1996, s. 240.

²²⁸ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s. 304.

²²⁹ Atasagun, "Hristiyanlığın Tanımı, Yorumu, s 192.

²³⁰ Katar, "Hristiyan Bayramları", s. 23.

²³¹ Ünal, *a.g.e.*, s. 191.

²³² Albert Houtin, "Hristiyanlığın Kısa Tarihi", (Terc. : Abdurrahman Küçük), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXV, Ankara 1981, s. 10.

6. yy'dan itibaren herkesin Pazar İbadetine katılması zorunlu hale geldi. Bu gün Hristiyan inancında “Rabbin Günü” olarak adlandırılır.²³³

²³³ Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, s.303.

4. İSLAM'DA KUTSAL ZAMANLAR

İnceleme konumuz olan “İlahi dinler” arasında, üçüncüsü ve sonuncusu İslam dinidir. İslam, mana olarak “selam” dan gelir ki, teslim olmak demektir.²³⁴ Bu din Hz. Muhammed (s.a.s)’in Allah’ın emri ile insanlara ve cinlere bildirdiği, kutsal kitabı “Kur’an” olan bir dindir. Arabistan’da doğan bu din, zamanla dünyaya yayılmıştır. Günümüzde 1,5 milyar Müslüman vardır ki Hristiyanlıktan sonra müntesibi en fazla olan din İslam’dır.²³⁵

İslam dininin en önemli kutsal mekânı, Kâbe’dir. Hz. İbrahim zamanında inşa edilen Kâbe, Müslümanların hac ibadetini yaptıkları, günde defa kıldıkları namazlarda yüzlerini döndükleri kutsal mekândır.

İslam dinindeki kutsal zamanlar, İslamî takvim olan hicri takvim ile belirlenir ve kutlanır. Bu takvim Hz. Ömer devrinde, fetihlerin artması, ülkenin büyümesi ve devlette kurumsallaşmanın başlaması, bir takvim oluşturma ihtiyacı doğdu. Çünkü hesaplamalarda problemler oluşuyordu. Halife Hz. Ömer, istişare heyetine konuyu açtı. Heyetten bazıları İran takviminin kullanılmasını savundu. Hz. Ali ise hicretin başlangıç olarak belirlenmesini söyledi ve bu görüş kabul edildi. Bu takvim, Ay’ın Dünya çevresinde dönüşüne göre hesaplanır ki bir yıl, 12 ay ve 354 gündür.²³⁶

Takvim oluşturulurken, İslam öncesi Arap takvimi ve Kur’an’da ki şu ayetler esas alınmıştır.

*“Sana yeni doğan ayları sorarlar. De ki: Onlar insanlar için ve hac için vakit ölçüleridir.”*²³⁷

*“Allah nezdinde ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır...”*²³⁸

Kameri aylar sırasıyla şöyledir: Muharrem, Safer, Rebiulevvel, Rebiulâhir, Cemaziyevvel, Cemaziyelâhir, Receb, Şaban, Ramazan, Şevval, Zilkâde, Zilhicce dir.

²³⁴ Yeğin, a.g.e., s. 287.

²³⁵ Tümer-Küçük, a.g.e., s. 298.

²³⁶ Ünal, a.g.e., s. 194.

²³⁷ Bakara, 2/189.

²³⁸ Tevbe, 9/36.

İslam’da iki bayram vardı. Bunlar, Ramazan ve Kurban Bayramlarıdır. Bunun dışında Allah’ın kıymet verdiği mukaddes zamanlar vardır ki; bunlar, üç aylar, Zilhicce ayı, kandiller, hac vakitleri, hicret, Hz. Muhammed’in doğuşu olan mevlit, Cuma günü, namaz vakitleri gibi önemli zamanlardır. İslam’la ilgili bu bölümde, Muharrem ayından başlayarak, İslam’ın kutsal zamanları anlatılacaktır.

4.1.MUHARREM AYI VE AŞURE GÜNÜ

Muharrem ayı Müslümanlar tarafından mübarek kabul edilen aylardan biridir. Hz. Muhammed (s.a.s) de bu aya ayrı bir önem vermiştir. Kelime manası, haram edilmiş olan demektir. “Aşure”, kelimesinin kaynağını Arapçadaki “on” rakamına bağlayanlar olduğu gibi, bu dilde “fuala” vezninin olmadığını belirtip İbraniceden geldiğini ileri sürenlerde vardır. Aşure günü, Hicri senenin ilk ayı olan Muharrem’in onuncu günüdür.²³⁹

Kameri yılın ilk ayı olan muharrem ayı Müslümanların hicri yılbaşısıdır.²⁴⁰ Bu gün Hz. Nuh’tan itibaren uygulama farklılığına rağmen üç ilahi dinin kutsal günleridir.²⁴¹

Muharrem ayı içerisinde çok ibretlik ve hayırlı olaylar olduğundan dolayı bu ay içerisinde oruç tutmak ve çok ibadet yapmak teşvik edilmiştir. Hz. Muhammed (s.a.s) bu ayın hususiyeti ile alakalı şöyle buyurmuştur: “*Ramazan ayı dışındaki orucun en faziletlisi kendisine dua ettiğiniz Allah’ın ayı olan muharrem ayında tutulan oruçtur. Farzlar dışında namazın en faziletlisi geceleri kınan nafile namazlardır.*”²⁴²

Bu ay Müslümanların günahlardan arınmaları için bir fırsattır. Başka bir hadis-i şerifte ise şöyle bir olay geçmektedir: “*Adamın biri Resul-i Ekrem’e geldi ve şöyle söyledi: Ey Allah’ın Resulü Ramazan ayı dışında oruç tutmam için bana bir ay söyle! Bunun üzerine Allah’ın Resulü (s.a.s) Ramazan ayı dışında bir ay boyunca oruç tutacaksan muharremi tut. Muhakkak ki o Allah’ın ayıdır. O ayda öyle bir gün*

²³⁹ Metin Bozkuş, “Aşure Günü, Muharrem Matemi/ Orucu ve Sivas’ta Aşure Uygulamaları”, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, XII- 1, Sivas, 2008, s. 35.

²⁴⁰ Yeğin, a.g.e., s. 447.

²⁴¹ Yusuf Şevki Yavuz, “Aşûre”, DİA., İstanbul, 1991, IV, 27.

²⁴² Ebu’l-Hüseyn en-Nisaburi Müslim b. el-Haccac, *Sahîhu Müslim*, I-V, Beyrut, tsz, “Savm”, 38.

var ki Allah onda bir kavmin günahlarını affetti, bir başka kavmin günahlarını da affedecek...”²⁴³ buyurmuştur.

Muharrem ayı İslam öncesi Arap toplumunda da haram aylar arasında yer aldığından dolayı önemli bir aydır. Haram aylar savaşların yapılmadığı, eğer savaşlara başlanmışsa ara verilen huzur ve güvenin hâkim olduğu aylardır. Bu aylar: Muharrem, Receb, Zilkâde ve Zilhicce aylarıdır. Bu ay içerisinde bir gün var ki bu ayı kıymetini katlamaktadır. Bu gün de Aşure günüdür.

İslamî kaynaklarda Cenâb-ı Hakk’ın on peygamberine on değişik ikram ve ihsanda bulunduğu rivayet edilir. Bu ihsanlar şöyle anlatılmaktadır:

- a. Allah, Hz. Musa’ya (a.s.) Aşure Gününde bir mucize ihsan etmiş, denizi yararak Firavun ve ordusunu sulara gömmüştür.
- b. Hz. Nuh (a.s.) gemisini Cudi Dağı’nın üzerine Aşure Gününde demirlemiştir.
- c. Hz. Yunus (a.s.) balığın karnından Aşure Günü kurtulmuştur.
- d. Hz. Âdem’in (a.s.) tövbesi Aşure Günü kabul edilmiştir.
- e. Hz. Yusuf kardeşlerinin atmış olduğu kuyudan Aşure Günü çıkarılmıştır.
- f. Hz. İsa (a.s.) o gün dünyaya gelmiş ve o gün semaya yükseltilmiştir.
- g. Hz. Davud’un (a.s.) tövbesi o gün kabul edilmiştir.
- h. Hz. İbrahim’in (a.s.) oğlu Hz. İsmail o gün doğmuştur.
- i. Hz. Yakub’un (a.s.), oğlu Hz. Yusuf’un hasretinden dolayı kapanan gözleri o gün görmeye başlamıştır.
- j. Hz. Eyyûb (a.s.) hastalığından o gün şifaya kavuşmuştur. Hz. Âişe’nin belirttiğine göre, Kâbe’nin örtüsü daha önceleri Aşure gününde değiştirilirdi.²⁴⁴

Pek çok kaynakta bulunan yukarıdaki rivayetlere karşı bazı kaynaklar olayların oluş gününün 10 Muharrem olmadığı, uydurulduğu iddiası da vardır. Gerekçe olarak ise, Müslüman, Hristiyan ve Yahudi sözlü geleneklerinin tenkide tabi tutulmadan değerlendirilmesidir.²⁴⁵

²⁴³Ebu İsmâ Muhammed b. İsmâ b. Sevre et-Tirmîzî, *el- Câmiu’s-Sahîh*, I-V, İstanbul, 1413/1992, “Savm”, 40.

²⁴⁴ Mehmet Paksu, *Mübarek Aylar Günler ve Geceler*, İstanbul, 2003, s. 119.

²⁴⁵ Eyüp Baş, “Aşure Günü, Tarihsel Boyutu ve Osmanlı Dînî Hayatındaki Yeri Üzerine Düşünceler”, *AÜİFD*, XLV-1, Ankara, 2004, s. 169.

Başka bir rivayet ise, Hz. Hüseyin'in şehit edilmesinden dolayı tutulan yası engellemek için Emeviler, bu günü yas günü değil, bu kadar harikulade olayların oldu kutsal bir gün demeleridir.²⁴⁶

Hz. Muhammed (s.a.s) Medine'de Yahudiler'in Aşure Günü oruç tuttuklarını görünce merak edip durumu sormuştur. Yahudiler de Resûlullah (s.a.s.)'ın bu sorusuna *"Bu salih bir gündür. O günde Allah İsrailoğullarını düşmandan kurtardı. Hz. Musa da o gün şükür olarak oruç tuttu demişlerdir. Bunun üzerine Hz. Muhammed (s.a.s): Ben Musa'ya sizden da layığım ve yakınım."* demiş ve o gün oruç tutmuş, Müslümanları da teşvik etmiştir.²⁴⁷ Ayrıca bu gün Yahudilerin "Yom Kipur" olarak adlandırdıkları gündür.

Abdullah bin Ömer(r.a) şöyle bir rivayette bulunur: *"Aşure günü cahiliye devri insanların oruç tuttıkları bir gündür. Fakat Ramazan orucu farz kılınca Resulullah'a (s.a.s) Aşure orucunu sormuşlar O da: Aşure Allah'ın günlerinden bir gündür. Dileyen bu günde oruç tutsun dileyen tutmasın buyurmuştur."*²⁴⁸ Bu oruç sünnet olarak tutulmaktadır.

Günümüzde Hz. Nuh'un (a.s.) gemisinin Cudi dağına oturduktan sonra gemide bulunan yiyecekleri bir araya getirip bir çeşit yemek ortaya çıkarma hâdisesini görenek olarak yaşatmak amacıyla bu günde "Aşûre" denen tatlılar yapılır. Bu tatlıları aile bireyleri yedikleri gibi sevgi ve muhabbetin oluşması için çevrelerine dağıtarak ikram ederler.

Bu tarihi hatıralarla dolu günde Müslümanları derinden üzen bir hâdis olmuştur. Hz. Hüseyin ve ehlibeytten 72 kişinin Irak'ın Bağdat şehri yakınlarındaki Kerbelâ'da şehit edilmiştir. Kerbelâ Bağdat'ın güneybatısında bir şehirdir. "Kerb", gam, tasa, üzüntü anlamına gelir. Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin bu şehirde şehit edilmiştir. Bilindiği gibi Hz. Ali'nin vefatından sonra halifelik Emevi hükümdarı Muaviye'ye geçmiş, Muaviye'den sonra da oğlu Yezit halife olmuştur. Muaviye'nin oğlu Yezit'e biat etmeyen Hz. Hüseyin, Kûfelilerin daveti ile aile efradı, akraba ve dostlarıyla kafil halinde Kûfe'ye doğru yola çıkmıştır. Yezit bu

²⁴⁶ Bozkuş, a.g.m., s. 37.

²⁴⁷ Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhârî, (*Sahihu'l-Buhârî*, I-VII, el- Mektebetü'l-İslamiyye, Beyrut, 1409/1987, "Savm", 69.

²⁴⁸ Müslim, "Sıyam", 119.

kafileyi Kerbela mevkiinde kuşatmış, aç-susuz bırakıp eziyet etmiştir. Hz. Hüseyin ve taraftarlarının sayısı yüz kişi kadarken Yezit'in binlerce kişilik ordusuyla karşı karşıya gelmişler, ölümü göze alarak yiğitçe savaşmış ve şehit olmuşlardır. Hz. Hüseyin, Şimr adında bir kişi tarafından Hicrî 61 yılı 10 Muharrem Cuma günü (Miladî 18 Ekim 680) şehit edilmiştir. Hz. Muhammed'in (s.a.s) torunu olan Hz. Hüseyin'in (r.a) o gün Kerbela'da şehit edilmiştir. Yaşanan bu hâdiseleri anmak için Kerbela mersiyeleri yazılmış ağıtlar okunmuştur. Bu mersiyeleri yazanların bazıları Şii olmasına rağmen, Leyla Hanım gibi Kazım Paşa gibi Sünni şairlerde mersiye yazmışlardır.²⁴⁹

“Mersiyei Feyzî

Ağla ey dîde-i giryân ağla

Bu Hüseyin mâtemidür kan ağla

Dâimâ eyle figân ebrû gibi

Ağla ey dîde-i giryân ağla

Bu Hüseyin mâtemidür kan ağla

Zulm-i bî-hadd ü hisâb itdi felek

Hâne-i dîni harâb itdi felek

Ehl-i îmânı kebâb itdi felek

Ağla ey dîde-i giryân ağla

Bu Hüseyin mâtemidür kan ağla

Kerbelâ vâkıasını yâd kılın

Turmayup nâle-i feryâd kılın

Rûh-ı peygamberi dil-şâd kılın

Ağla ey dîde-i giryân ağla

Bu Hüseyin mâtemidür kan ağla

Yâ Muhammed bu gam u mihnete bak

Gel de bu şüriş-i bu vahşete bak

Böyle Kur'ân okuyan ümmete bak

Ağla ey dîde-i giryân ağla

Bu Hüseyin mâtemidür kan ağla

Âl evlâdına gör ne itdiler

Haklarında ne hatâ söylediler

Cümlesini teşne şehîd eylediler

Ağla ey dîde-i giryân ağla

Bu Hüseyin mâtemidür kan ağla

Ol Şimr kâfir idüp sa'y-ı belîğ

Kıldı oğlunun başını arsa-i tîg

Bir içim suyu dahi itdi dirîg

Ağla ey dîde-i giryân ağla

Bu Hüseyin mâtemidür kan ağla

Azm idüp tâife-i küfr-i medâr

İdeler izzet-i peygamberi hâr

Ehavât-ı haremî sayd-ı şikâr

Ağla ey dîde-i giryân ağla

Bu Hüseyin mâtemidür kan ağla

Feyziyâ açma rumûz-ı haremi

Açma nâ-mahrem-i aşka bu gamı

Tayy-ı tomâr iderek kır kalemi

Ağla ey dîde-i giryân ağla

Bu Hüseyin mâtemidür kan ağla.”²⁵⁰

Dînî ve Tarihî öneme sahip olan bu gün, Hz. Muhammed tarafından oruç, dua ve tövbe ile değerlendirilmiştir. Müslümanlar ve tüm insanlık için öneme haiz bu günler sünnete uygun olarak değerlendirir, komşulara ikramda bulunurlar. Bu günde yaşandığı rivayet edilen tarihi hadiseler, özellikle de Kerbela hadisesi üzerinde düşünülür, birlik ve beraberliğin Müslümanlar için ne kadar önemli olduğu tefekkür edilir.

4.2. MEVLİT KANDİLİ

Sözlük anlamı olarak “mevlit” doğum yeri, doğum zamanı manalarına gelmektedir. Hz. Muhammed’in (s.a.s) doğumuna, bununla ilgili yapılan merasimlere ve yazılan eserlere de mevlit denilmektedir.²⁵¹

Müslümanların manevi hayatlarında önemli yer tutan önemli günlerden biri de şüphesiz mevlit kandilidir. Kökünü tarihin derinliklerinden almakta ve yaklaşık bin yıldır varlığını Hz. Muhammed’in doğumu esas alınarak İslam toplumu içerisinde sürdürmektedir.²⁵²

İslam toplumları içerisinde Hz. Muhammed’in doğumunu ifade eden “mevlit” farklı isimler ile anılmaktadır. Bu isimler kullanıldıkları dil, lehçe ve yörelere göre değişiklik göstermektedir. Örneğin, Afrika ülkelerinden Fas’ta “Mevsim”, Sudan’da Havliye, Mali’de “Büyük Gün” manasına “Donba”, yine Nijer nehri bölgesindeki Müslüman toplumlarda “Gamu”, Nijerya’da Nijer ve Benue nehirleri arasında kalan ve İslami adetlerle yörenin adetlerinin bütünleştirildiği bu güne “Gani-gani-rite de passages”, Togo’da “fete des couteaux” tabiri kullanılmaktadır. Hint alt-kıtasında “Urs” , Malezya’da “Hol” denmektedir. Mevlidin kutlandığı günlere topluca “Mevsimül Mevlid” ve bu günün içinde bulunduğu hicri Rebiülevvel ayına ise “Rebiülenver” adı verilmektedir.²⁵³

Hz. Muhammed’in doğum yılı, İslam tarihçilerinin çoğuna göre Habeşistan’ın Yemen valisi Ebrehe’nin Kâbe’yi yıkmak için Mekke’ye saldırdığı Fil Vakası olarak

²⁵⁰ Bilge Kaya, a.g.m., s. 4.

²⁵¹ Arif Erkan, *el-Beyan Büyük Arapça-Türkçe Lugat*, İstanbul, 2004, II,2236.

²⁵² Ahmet Kavas, “Afrika’da Mevlid Uygulamaları”, *Diyanet İlmi Dergi*, 2, Ankara, 2003, s. 559.

²⁵³ Kavas, a.g.m., s. 559.

bilinen olayın olduğu yıldır. Doğum yılı miladi olarak 570 veya 571 yılıdır. Genel kabule göre Rebiyülevvel ayının 12. gecesi sabaha karşı dünyaya gelmiştir. Mevsim olarak ise ilkbahar mevsimidir.²⁵⁴

İslam inancına göre Hz. Muhammed'in (s.a.s.) doğumu tarihin en büyük hâdisesidir. Çünkü rehbersiz, neye inanacağını, nasıl yaşayacağını bilmeyen insanlara O son Peygamber yol gösterecektir. Düşünen tüm insanın kafasını meşgul eden, “kimim, nereden geldim, nereye gideceğim” gibi sorularını Allah'tan aldığı vahiy ile cevaplandırmış, insanları dünya ve ahiret mutluluğuna davet etmiştir.

Müslümanlar, tarihe yön veren bu günü çeşitli şekillerde kutlamışlardır. Mevlit kutlamalarının yapıldığı yerlere ve yapılaş şekillerine baktığımızda bunlar arasında Afrika'da yapılan kutlama ve merasimler ayrı bir yer tutar. Çünkü bu kıta islam'ın neş'et ettiği, yaşandığı ve dünyaya yayıldığı bir kıtadır. İslam miraslarının en yoğun olduğu yer de burasıdır.

Tarihte mevlid merasimini ilk defa kutlayan devlet,” Ifrikıyye” diye bilinen ve bugünkü Tunus topraklarında ortaya çıkıp daha sonra doğuya doğru ilerleyerek Mısır'a gelip yerleşen Fatımiler (909-1171) dir. Mevlit merasimleri ilk olarak devletin en önemli şehri olan Kahir'de kutlanmaya başlanmıştır. Zamanla çeşitli süreçlerden sonra yayılarak bir gelenek halini almıştır. İlk zamanlarda Hz. Muhammed'in doğumunu kutlamak için yapılan bu merasimler zamanla Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Fatimi devlet erkânının doğum günlerini anmak için de kutlanılmıştır.²⁵⁵ Bu kutlamaların ilk çıkışı Şia kaynaklıdır.²⁵⁶

İlk zamanlar da mevlit merasimleri devlet erkânı içinde yapılmakta iken Selçuklu Devleti zamanında halkın da katıldığı bir bayram havasına dönüşmüştür. Memlûklüler zamanında ise mevlit kurumsal bir hale gelmiştir. Tunus'ta kurulan Hüseyiniler zamanında resmen bir devlet töreni oldu.²⁵⁷

Mevlit merasimlerinin ortak özelliği, bu merasimlerde Hz. Muhammed'i (s.a.s) tanıtan, övgüler sunan, O'nun ahlaki, şemailî güzelliklerini anlatan kitapların okunmasıdır. Bunlardan en meşhurları, “Kaside-i Bürde” ve el- Berzenci'nin

²⁵⁴ Ahmet Özel, “Mevlit”, *DİA.*, Ankara, 2004, XXIX, 479.

²⁵⁵ Kavas, a.g.m. , s. 561.

²⁵⁶ Mouhammed Nakhli, “Tunus'ta Mevlid”, *Diyanet Dergisi*, XXII-2, Ankara, 1986, s. 59.

²⁵⁷ Kavas, a.g.m., s. 562-563.

“Mevlidü’r Rasul veya Mevlidü’n Nebi” adlı eseri ve ülkemizde ise Süleyman Çelebi’nin “Mevild” adlı eseri en çok okunandır.²⁵⁸

Tarihi olarak böyle bir başlangıca sahip olan bu kutlamalar günümüzde Müslümanların yaşadığı hemen her yerde kutlanmaktadır. Bu kutlamalar süre açısından da farklılık gösterir. Örneğin Mali’de bir hafta sürerken, Tunus’da üç gün kutlanmaktadır.²⁵⁹ Ülkemizde ise, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı ve Diyanet Vakfı, Hz. Muhammed’in miladi olarak doğum yıldönümünü 20 Nisan 571 Miladi olarak belirlemiş ve bu hafta Kutlu Doğum Haftası olarak isimlendirilmiştir. Anadolu’daki kutlamaların en meşhur şekli “mevlid” adı ile anılan Hz. Muhammed’in doğumunu anlatan eserlerin toplu olarak, cami veya mescit hükmündeki mekânlarda veya bazı evlerde makam ile ya da makamsız okunmasıdır. Bu kutlamalarda, Kur’an dan bazı ayetler aşır şeklinde okunur, salâvatlar getirilir, ilahi ve kasideler okunur. Okunan mevlitler arasında Anadolu da meşhur olan evlerde ve camilerde kutlu doğum günlerinde okunan, mevlit denilince de akla gelen Süleyman Çelebi’nin “Vesiletü’n-Necat” adındaki eseridir. Bu eser Anadolu’da dini ve kültürel değer kazanmıştır. Eser ve müellifi hakkında kaynaklarımızda çeşitli bilgiler bulunmaktadır.

Kaynak ve rivayetlerde Süleyman Çelebi’nin şahsiyeti ve “Mevlid” eserinin ortaya çıkışı ile alakalı rivayete göre Süleyman Çelebi 1351-1422 yılları arasında Bursa’da yaşamış, Ulu Cami’de imamlik ve müezzinlik yapmıştır. Süleyman Çelebi orada vazifeli iken Hz. Muhammed ile Hz. İsa arasında bir fark bulunmadığını söyleyen bir vaize karşı söylediği

“Ölmeyip İsa göğe bulduğu yol

Ümmetinden olmak için idi ol”

beyitinin çok beğenilmesi üzerine yazılmıştır. Eserinde alem ve Hz. Adem’in yaratılış ile ilgili 128, Hz. Muhammed’in doğum anını bildiren 206 ve Allah Teala’nın, Hz. Muhammed’e hitabını nakleden 403 beyit yazmıştır.²⁶⁰

²⁵⁸ Kavas, a.g.m., s. 568.

²⁵⁹ Kavas, a.g.m., s. 571.

²⁶⁰ Özel, a.g.m., s. 479.

Hız Muhammed'in doğumunu kutlamak için pek çok ülkede mevlit merasimleri düzenlenmektedir. Anadolu'da bu kutlamalarda genellikle ilk olarak Kur'an-ı Kerim okunur ardından mevlit okuyan kişi olan mevlithan mevlidi okumaya başlar. Bu eserin Türk edebiyatında özel bir yeri vardır; ibadet meclislerinde, doğum ve ölümlerde okunması adet olmuştur. (Mevliden ölümlerde okunması, metni ile ters düşmekte ise de, öteden beri bu terslik devam ede gelmiştir). Bu eser değişik makamlardan usulsüz olarak ve çeşitli kimseler tarafından bestelenmiş ve isteyenlere öğretilerek yayılmıştır. Notası tespit edilmiş değildir. Çeşitli üstatların besteleri talebeleri tarafından kulaktan öğrenilmiştir. İrticalen okuyan kimselere de rastlanmıştır. Mevlide başlamadan önce birkaç kişi tarafından Hüdâî Efendi'nin Çargâh makamında "Kudümün rahmet-i zevk u safadır, ya Resul-Allah" mısraı ile başlayan Tevşih İlahisinin okunması adet olmuştur. Bundan sonra "Allah adın zikredelim evvela" mısraı ile başlayan birinci bahir okunur. Mevlit bahirleri usulsüz olduğundan bir tek kişi tarafından okunur. Birinci bahirden sonra bir veya birkaç kişi tercihen Hicaz veya Hüseyinî makamından bir Tevşih ilahi okur, bunun arkasından "Hak Teâlâ çün yarattı Âdemi" mısrası ile başlayan Mevlit' in ikinci bahri yine bir tek kişi tarafından okunur. İkinci bahirden sonra daha çok Rast makamından bir Tevşih ilahi okunur. Bundan sonra "Âmine hatun Muhammed annesi" mısraı ile başlayan "veladet" (doğum) bahri okunur. Bu bahrin sonlarına doğru Hz. Peygamber'in doğduğu anı anlatan mısralar okunurken cemaat ayağa kalkar ve kıbleye doğru bir nevi saygı duruşu yapılır. Bu esnada Isfahan makamından "Salat-u Selam" okunur. Bu bahrin sonunda Hüzam veya Arak makamından bir Tevşih İlahi okunduktan sonra "Gel beri ey aşk oduyla yanıcı" mısraı ile başlayan "Mi'rac" bahri okunur. Bahirler arasında İlahilerden sonra "Aşr-i Şerîf" okunması da adettir. Zamanımızdaki Mevlit okuyucuları bu düzene uymamakta, Mevliden bazı bahirlerini okumamakta, okudukları bahirleri de kısmen *okumaktadırlar*. Mevliden en son parçasını dua kısmı teşkil eder. Bundan sonra bir "Aşr-i Şerîf" okunarak dua edilir ve Mevlide son verilir.²⁶¹ Mevlit bittikten sonra ardından dualar yapılır misafirlere ikramlar, tatlılar dağıtılır. Mevlithanlara da hediyeleri verilir.

Sonuç olarak Hz. Muhammed (s.a.s)'in doğumunun kutlandığı bu mevlit merasimleri zamanla İslam kültür hayatında da önemli bir yer kazanmıştır. Bu

²⁶¹ http://www.camimusikisi.com/1707_MEVLID-.html/, Erişim Tarihi: 24.10.2013.

merasimlerde, İnsanlara Hz. Muhammed sevgisi, Peygamber'in vasıfları, Allah katındaki kıymeti anlatılır. Kur'an ve hadislerle yapılan sohbetlerle ile Peygamber sevgisi her yıl tekrar canlı tutulmaya çalışılır.

4.3.GENEL HATLARIYLA ÜÇ AYLAR

Üç Aylar Recep, Şaban ve Ramazan aylarıdır. Recep ayı içerisinde Regâip ve Miraç geceleri, Şaban Ayı içerisinde, Berat Gecesi, Ramazan Ayı içerisinde de Kadir Gecesi vardır. Üç Aylar içerisinde Ramazan ayında oruç tutmak farz olduğu gibi Recep ve Şaban ayında nafil olarak istenildiği kadar oruç tutulabilir.

Üç Aylar Hz. Muhammed (s.a.s)'den bu yana Müslümanların hayatlarında ayrı bir öneme sahiptir. Hayatlarını Allah'ın Kitabı Kur'an'a ve Resulü'nün sünnetine uygun yaşamak isteyen Müslümanlar bu ayları günahlardan arınma ve Allah'ın sevgisini kazanmak için değerlendirirler.

Üç Aylar, sevginin, hoşgörünün, fakirlere yardım etmenin, günahlardan kaçınmanın, muhtacın yanında olmanın, her türlü güzel hasletin bir fitrat haline getirilip on iki aya nur serpildiği zamanlardır. Hz. Muhammed (s.a.s): *"Allah'ım! Hakkımızda Recep ve Şaban'ı mübarek kıl ve bizi Ramazan'a eriştir."*²⁶² şeklinde dua etmiş, bu aylara olan sevgi ve özlemini dile getirmiştir.

Hz. Muhammed (s.a.s) ümmetini Ramazan gelmeden önce manevi olarak hazırlamış bu ayları değerlendirmek için teşvik etmiştir. *"Kim Ramazan gecesini sevabına inanarak ve bunu elde etmek niyeti ile namazla ihya ederse geçmiş günahları affedilir."*²⁶³ Bu peygamber sözlerinden anlaşılacağı üzere bu aylar, günahlardan temizlenme ve cenneti kazanmak için birer fırsat haline gelmiş mübarek zamanlardır.

Hz. Aişe'nin bildirdiğine göre, Allah Resulü (s.a.v) Ramazan Ayında çok ibadet etmek için apayrı bir gayret gösterirdi. Ramazan'ın son on gününde ise ibadetini artırır ailesini de geceyi ihya için uyandırır.²⁶⁴

Ramazan Ayı'nın başlaması ile cennetin özlemi cehennemin korkusu Müslümanların içine dolar, Müslümanların yaşadığı yerlerde suç olayları ve şiddetin

²⁶² İsmail b. Muhammed el-Aclûni, *Keşfü'l-Hafâ ve Münzili'l-Ilbas*, Beyrut, 1405, I, 186.

²⁶³ Buhârî, "Teravîh", 1.

²⁶⁴ Buhârî, "İtikaf", 1-6.

her türlüünde ciddi azalmalar görülür. Çünkü oruç tutmakla Müslümanlar sadece kendilerini aç bırakmıyorlar, gözlerini koruyup harama bakmıyor, ağzını günahtan ve haramdan koruyor, bedenine ve aklına kadar tüm latifelerine oruç tutturuyorlar. Hz. Muhammed (s.a.s) şöyle buyurmuştur: *“Ramazan Ayı girdiği zaman cennetin kapıları açılır cehennem kapıları kapanır ve şeytanlar zincire vurulur.”*²⁶⁵

Ramazan insanın değişik zafiyetlerini ortadan kaldıran bir eğitim ayıdır. Oruç Müslümanlarda sabrı geliştirir kişiyi Allah’a yöneltir. Hz. Peygamber bir hadislerinde şöyle buyurmuştur: *“Oruç kalkandır. Biriniz oruç tutacak olursa kötü söz sarf etmesin, bağırıp çağırmamasın. Birisi kendisine yakışksız laf edecek veya kavga edecek olursa, ‘Ben oruçluyum !’ diyerek ona bulaşmasın.”*²⁶⁶

Ramazan ayının bereketi insanları yardıma ve muhabbete teşvik etmektedir. Bu teşvikler Müslümanlarda ibadetle beraber bir kültür haline de gelmiştir. Şöyle buyrulmuştur:

*“Kim bir oruçluya iftar ettirirse, kendisine onun sevabı kadar sevap yazılır. Üstelik oruçlunun sevabından bir şey eksilmez.”*²⁶⁷

Bu aylarda, Müslümanlar, her konuda olumlu davranışlarını daha da artırma çabasına girerler, hayır-hasenat tarzındaki hizmetlerine de daha çok önem verirler. Böylece bir yandan ferdin ruhsal hayatında bir aydınlanma gerçekleşirken diğer yandan toplumda maddi-manevi ferahlık yaşanır. Üç aylar, mübarek gün ve geceler psikolojisi ile ilgili yapılan ilmi analizler bu ayların ahlak eğitimi açısından bireye ve topluma kazandırdığı güzellikler hususunda bilgi vermektedir.²⁶⁸

Üç aylar ile genel bir bilgi verdikten sonra, bu ayların içini nurlandıran mübarek kandil gecelerine bakalım.

4.4.REGAİB KANDİLİ

Kutlu zaman dilimleri olan üç ayların ilk kandili, Receb ayının ilk perşembesinin cumaya bağlanan gecesi Regâib Kandilidir. Regâib, kelime manası

²⁶⁵ Buhâri, “Savm”, 5.

²⁶⁶ Buhâri, “Savm”, 2.

²⁶⁷ Tirmîzî, “Savm”, 82.

²⁶⁸ Hüseyin Algül, “İslam’ın Topluma Ortak Değer Olarak Aktarılmasında Mübarek Gün ve Gecelerin Önemi”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, Ankara, 2007, II, 196.

olarak, “reğabe” kelimesinden gelmektedir. Bir şeyi arzulamak, meyletmek, elde etmeye çalışmak manalarına gelmektedir.²⁶⁹

Bu gecenin hususiyetleri ile alakalı rivayetlerden biri, Hz. Muhammed’in (s.a.s) anne rahmine düştüğü gece olmasıdır. Fakat bu konu ile alakalı deliller yetersizdir.²⁷⁰

Bu gecenin hususiyetleri ile alakalı, Hz. Muhammed’e Allah’ın hususi efalinin bildirildiği, Allah’ın kendisine nasıl ibadet edileceğini rüya vasıtasıyla bildirdiği gündür şeklinde de rivayetler vardır.²⁷¹

Bu gece münhasır olarak namaz kılınabileceği söylene de, Âlimlerin pek çoğu bu namazı kabul etmemişler, batıl olduğunu, kılınmaması gerektiğini belirtmişlerdir.²⁷²

Bu günün ve gecenin hususiyetleri ile alakalı temel hadis kaynaklarında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Fakat üç ayların her anı, kıymetli ve mübarektir. Bundan dolayı bu gece Müslümanlar tarafından Allah’a yapılan dualarla, kılınan nafil ve kaza namazları ile, okunan mevlitlerle değerlendirilmektedir

4.5. MİRAC KANDİLİ

Miraç kelime manası olarak “yükselmek, yukarı çıkmak” demektir.²⁷³ İslam inancında ise Hz. Muhammed’in (s.a.s) göğe yükselişini ve Allah katına çıkışını ifade eder

Kur’an’da bu hâdise şöyle anlatılır: *“Bir gece, kendisine bazı delillerimizi gösterelim diye kulu Muhammedi, Mescid-i Haramdan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksa’ya götüren O zatın şanı ne yücedir! Bütün eksikliklerden uzaktır O! Gerçekten her şeyi işiten, her şeyi gören O’dur.”*²⁷⁴

“İşte o zaman kendisi yüce bir ufukta idi. Sonra yaklaştı ve iyice sarktı. Öyle ki araları yayın iki ucu arası kadar veya daha az kaldı. O da kuluna vahyetmek

²⁶⁹ Erkan, a.g.e., s. 1262.

²⁷⁰ Paksu, a.g.e., s. 38.

²⁷¹ Cahid Baltacı, “Leyle-i Regâib”, *İslam Medeniyeti*, II-23, İstanbul, 1969, s. 21-22.

²⁷² Cemal Sofuoğlu, “Regaib Namazı Hakkında Bir Münazara”, *DEU İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VII, İzmir, 1992, s. 15.

²⁷³ Erkan, a.g.e., s. 2168.

²⁷⁴ İsra, 17/1.

istediği her şeyi vahyetti. Gözlerin gördüğünü kalbi yalan saymadı. Şimdi siz kalkmış da onun gördükleri hakkında şüphe edip kendisiyle münakaşa mı ediyorsunuz? Onun bir başka inişi Sidretü'l Münteha'nın yanında görmüştü. Me'va cenneti de onun yanındadır. O dem ki Sidre'yi bir feyiz sarıyor, sardıkça sarıyor. Peygamberin gözü kaymadı, şaşmadı, aşmadı da. Vallahi gördü, hem de Rabbin ayetlerinden en büyüğünü gördü."²⁷⁵

Semâya yükseliş tasavvuru eski Hint İran mitolojileriyle birlikte pek çok dinde mevcuttur. Yahudi inancında İdris, İbrahim, Musa ve İshaya gibi peygamberlerin ilahi âlemlere çıktıklarına inanılmaktadır.²⁷⁶ Hristiyanlık inancında ise Hz. İsa'nın Çarmıha gerildikten sonra mezarından çıkıp göğe yükseldiğine inanılmaktadır.²⁷⁷

Zaman olarak "hüzün senesi" denilen yılda meydana gelmiştir. Böyle denilmesinin nedeni Hz. Muhammed'in en büyük koruyucusu destekçisi olan kişilerin vefat etmeleridir. Bu kişiler amcası Ebu Talib ve eşi Hz. Hatice'dir. Ayrıca miraç hâdisesi öncesi Taif denilen yere Hz. Muhammed (s.a.s) dini anlatmak ümidi ile gitmiş fakat Taifliler hiç ilgilenmedikleri gibi O'nu mahalle çocuklarına taşlatmışlardır. Mekke'de ise on yıldır bitmek bilmeyen müşriklerin Müslümanlara zulümleri devam etmektedir.²⁷⁸

Temel hadis kaynaklarından olan Buhâri ve Müslim'den gelen rivayetlerde İsrâ ve Mirâç hâdisesi hakkında şöyle bilgiler verilir: Allah Resulü (s.a.s) bir gece Kabe'de Hicr veya Hatîm denilen yerde iken Cebrail (a.s) geldi O'nun göğsünü açtı zemzem ile yıkadıktan sonra içine iman ve hikmet doldurup kapattı. Burak adlı bir bineğe bindirip Beytül Makdis'e götürdü. Hz. Muhammed (s.a.s) burada iki rekât namaz kıldı. Dışarı çıktığında Cebrail (a.s) biri süt diğeri şarap ile dolu iki tane kap ile geldi. Hz Muhammed (s.a.s) sütü seçti, Cebrail (a.s) "Fıtratı seçtin" buyurdu. Ardından Hz Muhammed (s.a.s) dünya semasına yükseltildi. Her bir sema tabakasında sırasıyla Hz. Âdem, Hz. İsa, Hz. Yusuf, Hz. İdris, Hz Harun, Hz. Musa Peygamberlerle görüştü. Yedinci katta ise Hz. İbrahim vardı. Bu da "Beytül Mamur" un olduğu kattır. Sonra Sidretü'l Münteha denilen yere vardıklarında yazıcı

²⁷⁵ Necm, 53/7-18.

²⁷⁶ Salih Sabri Yavuz, "Miraç", *DİA*, İstanbul, 2005, XXX, 134.

²⁷⁷ Matta, 28/1-7; Markos, 16/19.

²⁷⁸ Reşit Haylamaz, *Gönül Tahtımızın Eşsiz Sultanı Efendimiz*, İzmir, 2008, I, 455.

meleklerin kalem cızırtılarını duydu ve Allah'ın huzuruna çıktı. Cenâb-ı Hak burada elli vakit namazı farz kıldı. Allah'ın huzurundan dönüşte Hz. Musa (a.s.) Hz. Muhammed'e elli vakit namazın fazla olduğunu Allah'tan hafifletmesini istemesini söylediler. Ta beş vakte ininceye kadar Hz. Muhammed Allah'ın huzuruna çıktı ve hafifletmesini istedi. Beş vakit namaz böylece farz kılınmış oldu.²⁷⁹

Miraçta Hz Muhammed'e Bakara suresinin son iki ayeti tüm Müslümanlara hediye olarak verilmiştir.²⁸⁰ *“Peygamber, Rabbi tarafından kendisine ne indirildi ise ona iman etti, müminler de! Onlardan her biri Allah’a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman etti. O’nun resullerinden hiç birini diğerinden ayırt etmeyiz. dediler ve eklediler: İştittik ve itaat ettik ya Rabbenâ, affını dileriz, dönüşümüz Sanadır. Allah hiçbir kimseyi güç yetiremeyeceği bir şekilde yükümlü tutmaz. Herkesin kazandığı iyilik kendi lehine, işlediği fenalık da kendi aleyhinedir. Ya Rabbenâ! Eğer unuttuk veya kasıtsız olarak yanlış yaptıysak bundan dolayı bizi sorumlu tutma! Ya Rabbenâ! Bizden öncekilere yüklediğin gibi ağır yük yükleme! Ya Rabbenâ! Takat getiremeyeceğimiz şeylerle bizi yükümlü tutma! Affet bizi, lütfen bağışla kusurlarımızı, merhamet buyur bize! Sensin Mevlâmız, yardımcımız! Kâfir topluluklara karşı Sen yardım eyle bize!”*²⁸¹

Diğer bir hediye Allah’a ortak koşmayanların affedileceği müjdesidir.²⁸²

İsra Suresinde kulluk, aile hayatı, hak ve adalet dâhil olmak üzere on iki önemli husus da bu gece vahyedilmiştir. Şöyle buyruluyor: *Sakin Allah ile beraber başka tanrı edinme, yoksa yerilmiş, bir kenara itilmiş vaziyette kalırsın. Rabbin şöyle buyurdu: Allah’tan başkasına ibadet etmeyin. Anneye ve babaya güzel muamele edin. Şayet onlardan her ikisi veya birisi yaşlanmış olarak senin yanında bulunursa sakın onlara hizmetten yüksünme, “öfl” bile deme, onları azarlama, onlara tatlı ve gönül alıcı sözler söyle. Şefkatle, tevazu ile kol kanat ger onlara ve şöyle dua et: “Ya Rabbî, onlar küçüklüğümde nasıl beni ihtimamla yetiştirdilerse, ona mükâfat olarak Sen de onlara merhamet buyur!” Rabbiniz ruhlarınızdaki duyguları pek iyi bilir. Eğer siz iyi iseniz şunu bilin ki Allah kötülüklerden, özellikle anne ve babasına*

²⁷⁹ Buhârî, “Salat”, 1; Tevhid, 37; Enbiya, 5; Menakıb, 24; Bedu’l Halk, 7; Menakibul Ensar, 42; Müslim, “İman”, 259, 202, 203; “Fezail”, 164.

²⁸⁰ Süphandağı, a.g.e. , s. 74.

²⁸¹ Bakara, 2/285-286.

²⁸² Müslim, “İman”, 279.

yaptığı kötü muamelelerden, tövbe edenlere karşı, günahları çok affedicidir. Yakınlarına, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver, sakın saçıp savurma. Çünkü savurganlar şeytanların kardeşleri olmuşlardır. Şeytan ise Rabbine karşı pek nankördür. Eğer elinin dar olması sebebiyle Rabbinden umduğun bir lütfu, bir imkânı, beklerken o hak sahiplerine şimdilik ilgi gösteremiyorsan, hiç değilse onlara gönül alıcı bir şeyler söyle. Eli sıkı olma, büsbütün eli açık da olma ki herkes tarafından ayıplanan, kaybettiklerine hasret çeken bir hale düşmeysin. Şu kesin ki Rabbin dilediği kimsenin nasibini bollaştırır, dilediğinin nasibini daraltır. Çünkü Rabbin kullarının her halini bilip görmektedir. Fakirliğe düşme endişesi ile evlatlarınızı öldürmeyiniz. Onların da sizin de rızkınızı veren Biziz, Şüphesiz ki onları öldürmek büyük bir suçtur. Sakın zinaya yaklaşmayın; Çünkü o, çirkinliği meydanda olan bir hayâsızlıktır, çok kötü bir yoldur. Haklı bir gerekçe olmaksızın Allah'ın muhterem kıldığı cana kıymayın. Bir kimse zulmen öldürülürse onun velisine (mirasçısına) bir yetki vermişizdir; artık o da kısas hususunda aşırı davranmasın, meşru hakla yetinsin. Zaten kendisine yetki verilmekle gerekli destek sağlanmıştır. Buluş çağına ermeyen yetimin malına, en güzel tarzdan başka bir şekilde yaklaşmayın. Verdiğiniz sözü yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluk gerektirir. Ölçtüğünüz zaman dürüst olun, tam ölçün. Doğru terazi ile tartın. Bu hem ticaretiniz için daha hayırlı, hem de akıbet yönünden daha güzeldir. Bilmediğin şeyin peşine düşme! Çünkü kulak, göz, kalb gibi azaların hepsi de sorguya çekilecektir. Hem kibirli kibirli yürüme! Zira ne kadar kibirlenirsen kibirlen, ne yeri yarabilirsin, ne de dağların boyuna erişebilirsin! Böylesi davranışların hepsi kötü olup, Rabbinin nazarında hoş görülmeyen şeylerdir. İşte bunlar Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdendir. Sakın Allah'ın yanı sıra başka bir tanrı uydurma, yoksa yerilmiş, rahmetten kovulmuş olarak cehenneme fırlatılırsın.²⁸³

İsra ve miraç hâdisesinin ruhen mi bedenlen mi olduğu tartışmalı olsa da Kelam ve Hadis âlimlerinin çoğunluğuna göre bedenlen ve uyanık halde iken gerçekleşmiştir. Tefsir âlimlerince İsra Suresindeki “abd” kelimesi Miraç'ın ruh ve beden birlikte olduğunu, “sübhanehu” da olayın mucizeliğini belirtir. Eğer Hz. Muhammed (s.a.s) Miraç'ın rüyada olduğunu iddia etseydi Mekkeli müşrikler bu kadar itiraz etmezlerdi. Miraç'ın ayrıntısını insan aklı anlamasa Peygamber mucizesi

²⁸³ İsra, 17/22-39.

olduğuna inanılır ve teslim olunur. İslam inancında, Mü'min günde beş defa kılmış olduğu namazıyla kendi miracını gerçekleştirebilir.²⁸⁴

İslam'da Miraç ile ilgili Kur'an ve hadislerde verilen açıklamalara inanılır ve bunları insan aklının hissedebileceği fakat ifade edemeyeceği meseleler olduğu bilinir. Önemli olan insanın Allah'a doğru yükselişi ve insanı bu seviyeye getiren etmenlerdir. Yoksa bunun nasıllığı, nerede cereyan ettiği değildir.²⁸⁵

Manen bu kadar önemli olan bu gece Müslümanlar için çok önemli mesajlarla doludur. Müslümanlar bu gecede yaşananlarla, insanın Allah'a kullukla melekleri manen aşabileceğine inanırlar. Dini anlatırken çok büyük zorluklar yaşansa da, hiç ummadıkları bir anda Allah, tebliğ vazifesini yapan peygamberlerini ödüllendirmekte olduğunu görmekteyiz. İslam'ın en önemli kutsal zamanlarından olan Miraç Kandili camilerde yapılan programlarla, mevlitler okunarak, Miraç ile alakalı ayetler okunup tefekkür edilerek değerlendirilmektedir. Allah'a kulluğun en büyük şeref olduğu bir kez daha anlatılmakta ve bu hakikat yaşanmaya çalışılmaktadır.

4.6. ŞABAN AYI VE BERAT KANDİLİ

Kelime manası olarak Şaban; “dağılan”, “saçılan”, “karıştırmak” manalarına gelmekte ve üç ayların ikincisidir. Bir rivayette Ramazan için pek çok hayır dağıtıldığından dolayı bu isim verilmiştir.²⁸⁶

Şaban üç ayların ikincisi ve Ramazan'ı karşılama ayıdır. Hz. Muhammed (s.a.s) bu ayı değerlendirmek için çok gayret gösterirdi. Hz. Muhammed (s.a.s), hiçbir zaman Şaban ayının tamamını oruçlu geçirmemiştir. Fakat hadis rivayetlerinde Ramazan ayından sonra en fazla bu ayda oruç tuttuğu bildirilmiştir.²⁸⁷

Şaban ayı içerisinde Berat Kandili vardır. Bu ayın ortasında bulunur. “Berat” kelime manası olarak, “borçtan, isnat edilen suçtan, azap veren sıkıntıdan kurtulmak” manalarına gelmektedir.²⁸⁸ Bu gece isminden anlaşılacağı üzere Müslümanların günahattan, sıkıntıdan, cehennem azabından kurtulmalarına vesile olacak çok kıymetli bir gecedir.

²⁸⁴ Yavuz, *a.g.e.*, s. 133.

²⁸⁵ Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, (Terc.: Salih Tuğ), I-II, İstanbul, 2001, I, 133.

²⁸⁶ Erkan, *a.g.e.*, s. 1426.

²⁸⁷ Buhârî, “Savm”, 52; Müslim, “Sıyam”, 172, 173, 178.

²⁸⁸ Erkan, *a.g.e.*, s. 584.

Şaban'ın ortasındaki bu geceye Berat isminin dışında; manen verimli, bereketli, feyizli ve kutsi bir gece olduğundan mübarek gece; iyi değerlendirildiği takdirde günahlardan arınma ve suçlulardan temizlenme imkânı Allah tarafından verildiği için Sâk Gecesi(Berat, Ferman, Kurtuluş Gecesi); lütuf ve ihsanı aşkın, af ve merhameti engin olan Allah'ın ikram ve iltifatlarına erişildiği içinde, Rahmet Gecesi denilmiştir.²⁸⁹

Bu gece yapılan duaların geri çevrilmeyeceği müjdesinin verildiği bir gecedir. Bu gecenin kutsiyetini ifade eden Hadis-i Şeriflerden bazıları şöyledir: *“Allah Teâlâ, Şaban ayının on beşinci gecesinde -rahmeti- ile dünya semasına iner, orada tecelli eder ve Kelb Kabilesi'nin koyunlarının sayısından daha çok günahkârı affeder.”*²⁹⁰

Bir başka rivayete göre ise Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: *“Şaban'ın ortasındaki geceyi (Berat Kandili'ni), ibadetle değerlendiriniz; gündüzünde de oruç tutunuz! Allah Teâlâ o akşam güneşin batmasıyla dünya semasında tecelli eder ve fecir doğana kadar kendisinden af isteyen, rızık isteyen, uğradığı musibetten kurtulup afiyet isteyenlerin olup olmadığını sorarak bu ihtiyaçla gelenlerin dertlerine derman olur.”*²⁹¹

Kur'an'ın tamamının Berat gecesi Levh-i Mahfuz'dan dünya semasına indiği, Kadir Gecesinde ise görevli katipler tarafından yazılıp, ayetlerin Cebrail (a.s) tarafından Hz. Peygamber'e (s.a.s) peyderpey indirilmeye başlandığı rivayet edilmektedir. Bazı âlimlere göre Berat Gecesi'nde; emirlerin Levh-i Mahfuz'dan yazılmasına başlanır, kâtip melekler bu gecedan, gelecek senedeki anı geceye kadar olan olacak vakaları yazar ve bu işler Kadir Gecesi bitirilir. Rızıkla alakalı defter Hz Mikail'e (a.s), harpler, depremeler, yıldırımlarla alakalı defter Hz. Cebrail'e (a.s.), amellerle alakalı defter dünya göğünün sahibi olan Hz. İsrail'e (a.s.) , musibetlerle alakalı defter nüshası da Hz. Azrail'e (a.s.) teslim olunur.²⁹²

İslam kaynaklarında yapılan araştırmalarda Berat Gecesi beş hasletin varlığından bahsedilmektedir. Bunları şöyle belirtebiliriz:

a. Her önemli işin hikmetli bir şekilde ayrımı yapılmaktadır.

²⁸⁹ İbrahim Canan, *Kütüb-i Sitte*, İstanbul, 1992, III, 288.

²⁹⁰ Tirmîzî, “Savm”, 39.

²⁹¹ Muhammed b. Yezid el-Kazvini İbn Mâce, *es-Sünen*, I-II, İstanbul, 1992, “İkame”, 191.

²⁹² Canan, *a.g.e.*, III, 287.

b. Bu gece yapılan ibadetlerin, gündüzünde ise tutulan oruçların fazileti çok büyüktür.

c. Bu gece ilahi ihsan, bereket ve feyizle dolu bir gecedir.

d. Bu gece mağfiret (bağışlanma) gecesidir.

e. Resul-i Ekrem'e şefaathakkının tamamı (şefaath-i tamme) bu gece verilmiştir.

Bu gece tüm insanlığı kuşatan bu rahmetten tövbe etmedikleri takdirde şu kimseler istifade edemezler:

a. Allah'a ortak koşanlar.

b. Kalpleri düşmanlık hisleriyle dolu olup insanlarla zıtlaşmasan başka bir şey düşünmeyenler.

c. Müslümanların arasına fitne sokanlar.

d. Akraba bağını koparanlar.

e. Gurur ve kibir sebebiyle elbiselerini yerde sürüyenler.

f. Anne ve babalarına isyanda devam edenler.

g. Devamlı içki içenler.²⁹³

Şaban ayı ve berat kandilinden sonra Ramazan ayı gelmektedir.

4.7. RAMAZAN AYI VE RAMAZAN ORUCUNUN FAZİLETİ

Ramazan, kelime manası olarak “kızgın taş” demektir..²⁹⁴ Yani nasıl kızgın taş günahları yok edip yıkıyorsa, Ramazan da günahları yıkar yok eder. Bu ayı özel yapan bu ayda tutulan Ramazan orucudur. Terim olarak ise, imsak vaktinden iftar vaktine kadar, bir amaç uğruna ve bilinçli olarak yeme içme ve cinsel birleşmeden uzak durmadır. İmsak vakti, tan yerinin ağarması vaktidir. Bu andan itibaren yatsı namazının vakti çıkmış olup, sabah namazının vakti girmiştir. İftar ise oruç

²⁹³ Abdülkadir Sühbendağı, *Kutlu Zamanlar*, İzmir, 2006, s. 93.

²⁹⁴ Erkan, *a.g.e.*, s. 1280.

yasaklarının sona erdiği güneşin batış vaktidir. Bu vakit ile akşam namazının vakti girmiştir.²⁹⁵

Ramazan ayı üç ayların sonuncusu, on bir ayın sultanı ve ayların en faziletlisidir. Bu ayda Kur'an inmeye başlanmış ve bir ay boyunca oruç tutmak farz kılınmıştır.²⁹⁶

Oruç, Peygamberimiz'in hicretinden bir buçuk sene sonra Şaban ayının on beşinci günü farz kılınmış olup İslam'ın beş şartından biridir. Hz. Peygamber bu hususu *"İslam beş şey üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilah olmadığına ve Muhammed'in O'nun kulu ve elçisi olduğuna şahitlik etmek, namaz kılmak, zekât vermek, ramazan orucunu tutmak ve gücü yetenler için Beytullah'ı ziyaret etmektir."*²⁹⁷ diyerek bildirmiştir.

Oruç nefsin isteklerine dayanma yönünden bir irade ve sabır eğitimidir. İnsanın hayatta başarılı olabilmesi için irade hâkimiyeti ve güçlükler karşısında dayanma sınırı çok önemlidir. İşte oruç iradenin kontrol altına alınmasında, ruhen temizlenmesinde çok etkili bir yoldur. Bütün din ve inanç sistemlerinde bu açlık yolu farklı isim ve şekillerle de olsa var olmuştur. Toplumsal hayatta kargaşaya, taşkınlıklara, huzursuzluklara yol açan temel şey insanın kontrol altına alınamamış hayvani duygularıdır. Bu duygular temelde yeme, içme, cinsel ilişki gibi duygulardır. İşte Allah'ın farz kıldığı bir aylık Ramazan orucu bu duyguları törpülemenin en kolay ve birinci yoludur. Oruç ibadeti ile toplumsal hayatın farklı katmaları birbirini yaşayarak anlar ve birbirlerinin ihtiyaçlarını gidermeye çalışır. Atalarımız bu duyguyu "Tok acın halinden anlamaz." diyerek belirtmişlerdir.

Orucun sağlık açısından da pek çok faydaları vardır. Tutulan Ramazan orucu bir yıl boyunca dinlenmeden çalışan vücudun bir ay rahatlamasına, zararlı toksinlerin vücuttan atılmasına vesile olur. Yapılan araştırmalar insanda bulunan rahatsızlıkların yüzde sekseninin başlangıcı yeme problemi ve mideden başlayan rahatsızlıklardır.²⁹⁸

Ramazan ayı içerisinde Kuran'ın inmeye başladığı, bin aydan daha hayırlı olan Kadir Gecesi vardır. Kadir Gecesi hakkıyla değerlendirildiğinde bir gecede

²⁹⁵ Yeğin, a.g.e., s. 611.

²⁹⁶ Bakara, 2/185.

²⁹⁷ Buhârî, "İlim", 34, 40; Müslim, "İman", 8.

²⁹⁸ Arif Etik, "Sağlığın En İyi Çaresi Oruç", *İslam Medeniyeti*, XXV, İstanbul, 1972, s. 12.

seksen üç senelik ibadet yapmış gibi sevap kazandıran kutlu bir gecedir. Ramazan ayı Kur'an'ın inmeye başladığı ay olduğundan da Kur'an ayı olarak isimlendirilir. Müslümanlar bu ayda, Kur'an'ı öğrenmeye çalışır, mukabeleler yapar, Kur'an mealleri ve tefsirlerini okuyup, Ramazan ayını Kur'an ayı olarak değerlendirilmeye çalışır.

Kur'an'da Ramazan ayında tutulan oruç ibadetinin farz kılındığını bildiren ayetler şunlardır:

“Ey iman edenler! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi oruç tutmak size de farz kılındı. Böylece umulur ki fenalıklardan korunursunuz. Oruç sayılı günlerdedir. Sizden her kim o günlerde hasta veya yolcu olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutar. Oruç tutamayanlara fidye gerekir. Fidyeye bir fakiri doyuracak miktardır. Her kim de, kendi hayrına olarak fidye miktarını artırırsa bu, kendisi hakkında elbette daha hayırlıdır. Bununla beraber, eğer işin gerçeğini bilerseniz, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır. O sayılı günler, Ramazan ayıdır. O Ramazan ayı ki insanlığa bir rehber olan, onları doğru yola götüren ve hakkı batıldan ayıran en açık ve parlak delilleri ihtiva eden Kur'an o ayda indirildi. Artık sizden kim Ramazan ayının hilâlini görürse, o gün oruç tutsun. Hasta veya yolcu olan, tutamadığı günler sayısınca, başka günlerde oruç tutar. Allah sizin hakkınızda kolaylık ister, zorluk istemez. Oruç günlerini tamamlamanızı, size doğru yolu gösterdiğinden ötürü Allah'ı tazim etmenizi ister. Şükredesiniz diye bu kolaylığı gösterir.”²⁹⁹

Hiz. Muhammed (s.a.s) kendi hayatında yaşayarak bu ayın kıymetini ashabına göstermiştir. Gecelerini ibadetle geçirmiş gündüzünde ise oruç tutmuştur. Bu aylardaki cömertliği ise dillere destan haline gelmiştir. Mübarek hadisleriyle ashabını bilgilendirmiş ibadete teşvikçi olmuştur. Hiz. Muhammed'in (s.a.s) Ramazan ayı ile ilgili kıymetli hadislerinden bazılarını burada aktaracağız.

Oruç ibadeti insanın fitratını şekillendiren zafiyetlerini kontrol almasını sağlayan bir eğitim müessesesidir. Sadece ağza oruç tutturulmuyor, tüm ruha bu eğitim uygulanıyor. Bir Hadiste de şöyle buyrulmuştur: *“Oruç perdedir. Biriniz bir gün oruç tutacak olursa kötü söz sarf etmesin, bağırıp çağırmasın. Birisi kendisine*

²⁹⁹ Bakara, 2/183-185.

*yakışksız laf edecek veya kavga edecek olursa “Ben oruçluyum!” desin (ve ona bulaşmasın) buyrulmuştur.”*³⁰⁰

Tüm ibadetlerde olduğu gibi oruç ibadeti de sadece Allah rızası için yapılır. İhlâsla yapılan bu ibadet kişiyi cehennem ateşinden koruyacak bir kalkan olur. Hz. Muhammed (s.a.s) buyurmuştur ki: *“Kim Allah Teâla yolunda bir gün oruç tutsa, Allah onunla ateş arasına, genişliği sema ile arz arasını tutan bir hendek kılar.”*³⁰¹

Hz. Muhammed (s.a.s) oruç ibadetini ümmetine tavsiye etmiş, Allah’ın oruçlular için cennette büyük nimetler hazırladığını haber vermiştir. Sahabeden Ebu Ümâme (r.a) anlatıyor: *Ey Allah’ın Resulü dedim, bana öyle bir amel emret ki (yaptığım takdirde) Allah beni mükâfatlandırınsın. “Sana dedi, orucu tavsiye ederim, zira onun bir eşi yoktur.”* buyurdular.³⁰² Başka bir hadiste ise *“Cennette Reyân denilen bir kapı vardır. Oradan sadece oruçlular girer. Oruçlular girdiler mi artık kapanır, kimse oradan giremez.”*³⁰³ buyurmuştur.

Ramazan’da oruç tutmakla beraber fakirlere iftar ettirmek ve madden yardımcı olmak da çok sevaplıdır. Ebu Hüreyre’nin (r.a) rivayet ettiği bir hadiste Resulullah (s.a.s) buyurmuşlardır ki: *“Kim bir oruçluya iftar ettirirse, kendisine onun sevabı kadar sevap yazılır. Üstelik bu sebeple oruçlunun sevabından hiçbir eksiltme olmaz.”*³⁰⁴

Ramazan ayı ile birlikte İslam toplumunda Allah korkusu daha bir artar. İnsanlar haramdan gûnahtan daha çok kaçarlar. Suçlarda ise büyük düşüş yaşanır. Allah Resulü şöyle buyurmuştur: *“Ramazan ayı girdiği zaman cennetin kapıları açılır, cehennem kapıları kapanır ve şeytanlar da zincire vurulur.”*³⁰⁵

Ramazan ayında gündüzleri oruç tutulurken akşamları da sünnet namaz olan teravih namazı kılınır. Cemaatle kılınabileceği gibi ferdi olarak da kılınabilir. Hz. Muhammed (s.a.s.) Ramazan ayında kılınan teravih namazını teşvik etmiş, şöyle buyurmuştur:

³⁰⁰ Buhârî, “Savm”, 2; Müslim, “Sıyam”, 164.

³⁰¹ Tirmîzî, “Cihat”, 3.

³⁰² Ebu Abdurrahman Ahmed b. Şuayb en- Nesâî, es-Sünen, I-VII, İstanbul, 1991, “Sıyam”, 43.

³⁰³ Tirmîzî, “Cihat”, 3.

³⁰⁴ Tirmîzî, “Savm”, 82.

³⁰⁵ Buhârî, “Savm”, 5.

*“Kim Ramazan namazını (teravih) inanarak ve sevabını Allah’tan bekleyerek kılsa onun geçmiş günahları bağışlanır.”*³⁰⁶

Ramazan ayında sünnet olan ibadetlerden biri de “itikâf” ibadetidir. Fıkıh terimi olarak itikâf, bir mescide ibadet niyeti ile ve belli kurallara inzivaya çekilmek demektir. Hadis kaynakları Hz. Muhammed’in (s.a.s) Medine’ye hicret ettikten sonra her yıl Ramazan ayının son on gününde itikâfa çekildiğini hanımlarının da Hz. Muhammed’e (s.a.s) katıldığını naklederler.³⁰⁷

İtikâf her zaman olabileceği gibi ağırlıklı uygulama Ramazan ayının son on gününde olmaktadır. Böylelikle Kadir Gecesi değerlendirilmiş olmaktadır. İtikâf ibadetine Hanefi Mezhebi sünnet-i müekkede hükmünü vermişlerdir. İtikâf için mükellef olunması, mescide girilmesi ve niyet edilmesi yeterlidir. İtikâfın en büyük hikmeti, hayatın meşgalesi ve koşturmasını belirli bir süreliğine dışarıda bırakıp ruhen ve bedenlen ibadetle meşgul olmaktır. İtikâfa giren kişi, uyuma ve dinlenme haricindeki vaktini namaz, Kur’an tilaveti, dua, zikir, tefekkür, dini eserleri okuma ve müzakerelerle değerlendirir. Zaruri durumlar harici dışarı çıkılmaz mescide kullukla meşgul olunur.³⁰⁸ Ramazan ayının ilk yirmi gününde oruç tutarak Allah’a yakınlık kazanan Müslümanlar, İtikâf ile içerisinde Kadir Gecesi olan son on gününde, günahlardan arınmaya hem de hangi gün olduğu bilinmeyen Kadir Gecesi değerlendirilmeye çalışırlar.

İslam’da dünyasında şümullü bir şekilde uygulanan, hayat içerisinde büyük bir yere sahip olan oruç ibadeti, semavi olamayan dinlerde de belirgin farklılıklara rağmen vardır. Hinduizm de nefsi tezkiye etmek için senenin belirli vakitlerinde ve bayramlarda tutulur. Bazı günlerde ise sadece kadınlar oruç tutarlar. Tibet’te oturan Budistler ise yirmi dört saat oruç tutarlar, bu süre içerisinde tükürüklerini bile yutmazlar. Brahmanlar, mahalli aylarının on birinci ve on ikinci aylarında oruç tutarlar. Hasta ve aç olsa dahi oruçtan taviz verilmez. Bazıları ise nefislerini yenmek için on, on beş gün oruç tutmuşlardır. Başka bir Uzakdoğu dini olan Janizm mensupları ise kesintisiz kırk gün oruç tutmaktadırlar. Çin dini olan Taoizm, orucu sağlığı koruma metodu ve ölümü geciktirici yönünden değerlendirmiş, kargaşa

³⁰⁶ Buhari, “Salatü’t Terâvih”, 1.

³⁰⁷ Buhârî, “İtikaf”, 3.

³⁰⁸ Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük İslam İlmihali*, İstanbul, 1986, s. 305.

zamanlarında kendilerini korumak için orucu tavsiye etmiştir. Eski Mısır ise, orucu dini bayramlara eklemişler müstakil zaman ayırmamışlardır.³⁰⁹

Ülkemizde ise Ramazan ayı yıl boyunca beklenen bir aydır. Teravih namazı ile Ramazan'ın girdiği anlaşılır. İlk akşam kılınan teravih namazına imkânı olan kadın, erkek, çocuk tüm aile katılmak ister ve tüm Ramazan boyunca katılma niyetini taşırlar. Teravih sonrası çeşitli ikramlarda bulunulur. Sahur ile oruca başlanır ve gün boyunca tüm vücuda oruç tutturulmaya çalışılır. Akşamları tüm aile ve akrabalar iftar sofralarında buluşur ve birbirlerini davet ederler. İnsanlar birbirlerine iftar açtırmak için yarışır ve umumi meydanlarda iftar çadırları kurdurulur. Teravih sonrası ise, vakıf ve belediyelerin teşvikleri ile meydanlarda Ramazan şenlikleri yapılır. Türkiye’de Ramazan bir kültür haline gelmiş ve yeni nesillere bu kültür aktarılmaktadır.

4.8. KADİR GECEİ VE FAZİLETİ

“Kadir”, kelime manası olarak, “şeref”, “azamet” demektir.³¹⁰ Takdiri ilahide hükmolunmuş işlerin veya bu işlere hükmeden muhkem emirlerin ayırt edildiği gecedir.³¹¹

Kur'an-ı Kerim’ de bu gece şöyle anlatılır: “*Biz Kur'an'ı indirdik Kadir gecesi. Bilir misin nedir Kadir gecesi? Bin aydan daha hayırlıdır Kadir gecesi! O gece Rablerinin izniyle Ruh ve melekler, her türlü iş için iner de iner... Artık o gece bir esenliktir gider... Tâ tan ağarana kadar.*”³¹²

Aylardan Ramazan ayı, haftanın günlerinden Cuma günü mübarek olduğu gibi, bir yılın günleri ve geceleri içerisinde de Kadir Gecesi Allah katında en özel ve kıymetli zamandır. Duhan Suresi’nde “*Biz O’nu mübarek bir gecede indirdik.*”³¹³ denilerek bu gecenin hayır ve bereketle dolu bir gece olduğu bildirilmiştir. Bakara Suresinde Kur'an'ın Ramazan ayı içerisinde indirildiği belirtilmiştir.³¹⁴ Buna göre

³⁰⁹ Osman Cilacı, “Semavi Dinlerde Oruç”, *Diyanet Dergisi*, XVII-3, Ankara, 1978, s. 192-194. ; Ahmet Kahraman, “Eski Dinlerde ve İslam’da Oruç”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, X, Ankara, 1971, s. 318-319.

³¹⁰ Erkan, *a.g.e.*, s. 1846.

³¹¹ Sübhandağı, *a.g.e.*, s. 118.

³¹² Kadir, 97/1-5.

³¹³ Duhan, 44/3.

³¹⁴ Bakara, 2/185.

Kadir gecesinin Ramazan ayı içerisinde olduğu kesindir. Hangi gecede olduğu konusunda ise farklı görüşler bulunmakla beraber Ramazan'ın yirmi yedinci gecesi ağırlık kazanmaktadır. Kadir gecesinin ne zaman olduğunun gizlenmesi insanların o gecede yaptıkları ibadetlere güvenip normal zamandaki ibadetlerini aksatmalarını gibi önlemek gibi bazı sebep ve hikmetlerle açıklanmamıştır.

Kadir Gecesi'nin önemi ile alakalı bazı Hadislerde şu bilgiler geçmektedir:

Kadir Gecesi'nin ne zaman olduğu ihtilaflı olsa da, Hadislerde Ramazan'ın son onu ve son yedisi ağırlıklı görüş olarak bulunmaktadır. İbn Ömer (r.a.) anlatıyor:

*“Hz. Peygamber'in(s.a.s) ashabından bazılarında rüyalarında, Kadir Gecesinin Ramazan'ın son yedisinde olduğu gösterildi. Rüyaları kendisine anlatılınca Resûlullah (s.a.s) 'Görüyorum ki rüyalarınız son yedi de tetabuk etmektedir. Öyleyse Kadir Gecesini aramak isteyen son yedide arasın' burdular.”*³¹⁵

Kadir gecesinin ne zaman olduğu Allah Resulü'ne bildirilmiş fakat daha sonra bilmediğimiz pek çok hikmete binaen unutturulmuştur. Sahabeden Ebu Saîd (r.a.) anlatıyor: *“Resulullah (s.a.s) buyurdular ki: 'Kadir gecesi bana (bu gün rüyamda) gösterildi, (şu an hangisi olduğunu unuttum). O gecenin sabahında kendimi su ve toprak içinde secde eder buldum. Derken hava bozdu yağmur başladı. Zaten mescit çardak şeklindeydi (üstü ağaç dalları ile örtülü idi). Resulullah (s.a.s) 'ın burnu (alını) üzerinde ve burun yumuşaklarında su ve toprak bulaştığını gördüm. O gün Ramazan'ın yirmi birinci sabahıydı.”*³¹⁶

Müslim'de geçen bir hadiste ise Kadir gecesi, Ramazan ayının yirmi yedinci gecesidir. Sahabe'den Zirr İbnu Hubeyş anlatıyor: *“Ubey ibn Ka'b (r.a)'a dedim ki: 'İbnu Mesut (r.a.): Bütün sene geceleri kakan kimse Kadir gecesine tesadüf edebilir diyormuş (ne dersiniz?)'. Bana şu cevabı verdi: 'Kendisinden başka ilah olmayan Zat-ı Zülcelal'e yemin olsun, Kadir gecesi Ramazan ayındadır. Ve o gece Resulullah'ın (s.a.s) bize kalkmamızı emrettiği gecedir, o da yirmi yedinci gecedir. Bunun emaresi o gecenin sabahında güneşin beyaz ve ışınsız olarak doğmasıdır.”*³¹⁷

Kadir gecesini değerlendirmek, feyiz ve bereketinden istifade etmek için namazlar kılınır, Kur'an okunur, tefsirler ve hadisler mütalaa edilir, zikirler ve

³¹⁵ Buhârî, “Teravîh”, 32.

³¹⁶ Buhârî, “İtikaf”, 1.

³¹⁷ Müslim, “Sıyam”, 220.

salâvatlar getirilir, Allah’a dua ve tazarruda bulunulur. Gündüzünde ve gecesinde sadakalar verilir ihtiyaç sahibi kimler varsa yanında olunmaya çalışılır.

Bu gece duaya sarılmak çok kıymettardır. Bu geceyi ihya etme adına Allah Resulü (s.a.s) şöyle buyurmuştur: *“Kim inanarak, sevabını ancak Allah’tan bekleyerek Kadir gecesinde kıyam üzere olursa (uyanık kalıp ihya ederse) geçmiş günahları affedilir.”*³¹⁸

Hız. Aişe’den rivayet olunan bir hadis şöyledir: *“Dedim ki, Ya Resulallah (s.a.s) Kadir gecesine rastlarsam nasıl dua edeyim ? Resulallah (s.a.s): Allah’ım, Sen affedicisin, affetmeyi seversin, bene de affeyle dersin. buyurdular.”*³¹⁹

Kadir gecesine mahsus farklı bir ibadet şekli yoktur. Her ne kadar bazı kaynaklarda nafil olarak 100 rekâtlık bir Kadir gecesini namazından bahsedilmekte ise de, bunun sünnete dayanan makbul bir yönü yoktur. Asr-ı saadetten sonraki dönemlerde halk arasında yayılmış bir namaz şeklidir denilebilir.³²⁰

Ramazan ayı içerisinde gizlenmiş bu mübarek gece, evlerde ve camilerde yapılan ibadet ve dualarla bulunmaya çalışılmaktadır. Ramazan ayının son on gününü değerlendiren kişilerin Kadir Gecesini bulması umulur. Recep, Şaban ve Ramazan ayı ile içlerindeki kandil geceleri ile samimi olan ve tövbe eden Müslümanlar günahlardan arınmayı ve Ramazan Bayramına günahattan kurtulmuş olarak girmeyi Allah’tan niyaz ederler.

4.9. RAMAZAN BAYRAMI

Bayram; dini, milli ve içtimai özel bir kutsiyeti ve ehemmiyeti olduğu için ümmetçe ve milletçe kutlanan gün ve gecelerdir. Bu günler, diğer günlerden farklı olan bazı ibadet ve davranışlarla kutlanmaktadır. İslam’da iki bayram vardır. Bunlar Ramazan ve Kurban bayramlarıdır. Her iki bayramda hicretin ikinci yılından itibaren kutlanmaya başlanmıştır. Ramazan orucu ilk defa bu yıl farz kılınmış, bu ayı oruçla geçiren müminler sonraki ayın ilk üç gününü bayram olarak kutlamışlardır. Bu

³¹⁸ Buhârî, “Sıyam”, 71.

³¹⁹ İbni Mâce, “Dua”, 5.

³²⁰ Kadir Paksoy, “Rivayetler Işığında Kadir Gecesi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXVII, Urfa, 2012, s. 31.

sebeple bu bayrama ramazan bayramı veya bayramdan önce fitre verildiği için fitir bayramı da denilmiştir.³²¹

Hız. Muhammed (s.a.s) Medine'ye hicret ettikten sonra Medine halkının İran'dan alınma Nevruz ve Mihrican bayramlarını kutladıklarını gördü ve şöyle buyurdu: *"Allah sizin için o iki günü daha hayırlı iki günle Kurban ve Ramazan Bayramlarıyla değiştirmiştir."*³²²

Bayramlar insanları kaynaştıran bir araya getiren en güzel vesilelerden biridir. Ramazan Bayramı'nın Müslümanlar için ayrı bir yeri vardır. Çünkü Müslümanlar bir ay boyunca sadece Allah rızası için oruçlarını tutmuşlardır. Bir ay aç ve susuz kalmışlar, nefislerine hâkim olmuşlardır. İşte bu Ramazan Bayramında verilen bu imtihanın sevinci ve mutluluğu vardır. Ramazan ayını oruçla geçiren Müslümanlar şevval ayının ilk üç gününü Ramazan Bayramı olarak kutlarlar.

Ramazan Bayramına önceden hazırlanmak, temiz ve güzel kokulu elbiseler giymek, gusletmek, misvak kullanmak veya dişleri fırçalamak, güler yüzlü olmak, namazdan önce Ramazan Bayramında tatlı şeyler yemek sünnette yer almaktadır.³²³

Şevval ayının birinci günü sabah namazından sonra, güneş bir miktar yükseldikten sonra, camide iki rekâtlık bayram namazı kılınır. Bayram namazından önce imam veya vaiz kürsüde cemaate vaaz eder. Konu olarak ülke ya da toplumda önemli bir hadise olmuşsa ondan bahsedilir. Olağan dışı bir hadise olmamışsa bayram günlerinin önemi, kardeşlik ve barışmanın kıymeti, Müslümanların birlik ve beraberliği gibi dini ve toplumsal konulara vaazda yer verilir. Güneşin doğmasından yaklaşık 45 dakika sonra iki rekâtlık Ramazan Bayram Namazı cemaat ile kılınır. Namazın kılınmasından sonra, imam hutbeye çıkar ve bayram namazı hutbesini okur. Hutbenin bitiminden sonra Kur'an'dan bazı ayetler okunur, genelde toplu dualar yapılır. Son olarak da cami içerisinde ve ya dışarıda Müslümanlar birbirleri ile bayramlaşırlar. Bu günde, "Ramazan'ın Mübarek Olsun", "Bayram'ın Mübarek Olsun" en çok duyulan tebriklerdir.

Ülkemizde, Bayram Namazı kutlamalarından sonra bayram günü neşe ile devam eder. Cami içerisindeki bu ibadet ve dualardan sonra Müslümanlar evlerine

³²¹ Nebi Bozkurt, "Bayram", *DİA*, İstanbul, V, 259.

³²² Süleyman b. Eş'as Ebû Dâvûd es Sicistânî, *es-Sünen*, I-V, İstanbul, 1992, "Salat", 245.

³²³ Paksu, *a.g.e.*, s. 91.

ailelerinin yanlarına dönerler. Bu gün için özel olarak hazırlanılmış ikramlar yenilir. Ev içerisinde herkes birbirinin Ramazan Bayramını kutlarlar. Küçükler büyüklerinin ellerini öperken, büyüklerde küçüklere bayram harçlıkları verirler. Evdeki bu bayramlaşmalardan sonra, yörelere göre, komşulara, taziye yerlerine, kabristanlara, aile büyükleri ve dostlara ziyarete gidilip bayramlaşılır. Bazen de şehir dışında bulunanlar aile ziyareti için uzun yolculuklar yapılır. Bu günler bazı Müslümanlar için ise tatil zamanlarıdır.

Ramazan bayramına kavuşan Müslümanlar “fıtır sadakası” vermekle yükümlüdürler. “Fıtır” ; sözlükte “sakinlemek”, “huzura ermek”, “oruç açmak” manasına gelmektedir.³²⁴ Terim olarak ise şöyle tarif edilebilir: Ramazan bayramına kavuşan ve temel ihtiyaçlarının dışında belli bir miktar mala sahip olan Müslümanların kendileri ve velayetleri altındaki kişiler için yerine getirmekle yükümlü oldukları mali bir ibadettir. Anadolu’da “fitre” de denmektedir. İmkani olan Müslümanlar bu sadakayı çoğunluğun görüşü olarak Ramazan bayramının üçüncü günü akşama kadar vermekle mükelleftir.

Ramazan ayı sonrası, yaklaşık iki buçuk ay sonra diğer bir bayram olan Kurban Bayramı gelir.

4.10. KURBAN BAYRAMI

Kurban; sözlükte “ yaklaşmak, Allah’a yakınlık sağlamaya vesile olan şey” manasına gelmektedir. Terim olarak ise , “İbadet maksadıyla belli bir vakitte, belli şartları taşıyan hayvanı usulünce boğazlamak, ya da bu şekilde boğazlanan hayvan” demektir.³²⁵ Kurban ibadetinin yapıldığı zamana Kurban bayramı denilmektedir.

İnsanlık tarihine baktığımızda hemen bütün dinlerde Kurban ibadetinin bulunduğunu görmekteyiz. Kur’an’da Hz. Adem’in oğullarının Allah’a sundukları kurbanlardan şöyle söz edilmektedir: *“Onlara Adem’in gerçek olan haberlerini oku. Onların her ikisi birer birer kurban takdim etmişlerdi de birininki kabul edilmiş, öbürününki kabul edilmemişti...”*³²⁶

³²⁴ Erkan, a.g.e., s. 1766.

³²⁵ Bilmen, a.g.e., s. 389.

³²⁶ Maide, 5/ 27.

Kurban ibadeti sadece İslam’da değil tüm ilahi dinlerde vardır. Kur’an’da bu hakikat şöyle anlatılır: *“Biz her ümmete kurban ibadeti koyduk ki Allah’ın kendilerine rızık olarak verdiği hayvanları keserek Allah’ın adını ansınlar. Şunu unutmayın ki hepinizin ilahı bir tek ilahtır. Öyleyse yalnız O’na teslim olun. Sen ey Resulüm! O alçak gönüllü, Samimi ve ihlâslı olanları müjdele!”*³²⁷ Hristiyanlık ve Yahudilikte ise kurban ibadeti bir hayli değişikliğe uğramıştır. Onlar asli şeklinden uzaklaştırmışlardır bu ibadeti. Yahudilerde, kefarete kurbanı, yemekli kurban, adak kurbanı, başlangıç kurbanı, şükür kurbanı gibi kurban çeşitleri vardır. En meşhur kurban çeşidi Pesah (Fısıh) Kurbanı’dır. Bu kurban Yahudilerin Mısır’dan çıkışını sembolize etmek üzere Nisan ayında yedi gün süreyle kutlanılan bir bayramdır. Bu bayramda bir kuzunun kurban olarak kesilip yenilmesi adettir. Kurban bir yaşında kuzu veya oğlak olacaktır. Bu kurban diğer kurbanların aksine ailevi bir mahiyet taşıdığından aile reisince kesilmesi gerekir. Bu kurbanın kanı evin kapısına ve eşğine sürülür. Hristiyanlıkta ise genel manada kurban “verilen sözün tutulmadığı anlarda günah işlememiş sayılmak için Allah’ a karşı bir şey yapmaya söz vermek” şeklinde anlaşılmıştır. Hristiyanlıktaki kurban inancının temelinde Hz. İsa’nın haç üzerinde can veriş i inancı önemli yer tutar. Hz. İsa’nın Haç’a gerilmesini anmak ve devam ettirmek için mihrap üzerinde ekmek ve şarap şekilleri altında papazların eliyle kan dökülmeden temsili bir tarzda kurban olarak Hz. İsa’nın anılmasıdır kurban.³²⁸

Maide suresinde anlatılan, Hz. Adem’in oğullarının kurbanlarından kabul edilmeyen Kabil’inki ekin, kabul edilen ise Habil’in kurbanı olan koçtu. İnsanlık tarihindeki uygulamalara bakınca, kurban edilen şeyin hayvan olması gerekmezdi başka şeylerde kurban olabilirdi. Nitekim ne zaman başladığı kesin olarak bilinmese de, insanın kurban edilmesi tarihin yaygın vakalarından biridir.³²⁹ Kur’an’da Hz. İbrahim’in kıssasında bu anlatılır ilk oğlu olan İsmail’i kurban etmesi emredilir. Hz. İbrahim oğlunu kurban edeceği sırada Allah bir koç gönderir ve oğlunun yerine koçu

³²⁷ Hac, 22/34.

³²⁸ H. İbrahim Acar, “Mali Bir İbadet Olarak Kurbanın Hükümü”, *EKEV Akademi Dergisi*, XIV, Erzurum, 2003, s. 77.

³²⁹ Canan, *a.g.e.*, IV, 522.

kurban etmesi istenir.³³⁰ İslam’da ise kurban ibadeti ile ilgili Kur’an ve hadislerle önemli bilgiler verilmiş ibadetin önemi, nasıl yapılacağı ayrıntısı ile anlatılmıştır.

İslam’da Kurban, toplum ve fert için çeşitli yararlar taşıyan mali bir ibadettir. Kurban kesmekle Müslüman Allah’ın emrinde olduğunu kulluk bilincini taşıdığını ortaya koymuş olmaktadır. Hz. İbrahim’in oğlunu bile Allah yolunda kurban etmeye hazır olduğunun hatırasını tazelemiş, benzeri bir itaate hazır olduklarını göstermiş olmaktadır. Kur’an-ı Kerim’de Kevser suresinde şöyle buyrulur: *“Muhakkak Biz sana Kevresi verdik. Sen de Rabbin için namaz kıl ve kurban kes. Doğrusu sana kin besleyendir soyu kesik olan.”*³³¹ Allah verilen Kevser nimetine şükür için Peygamberimiz’ den namaz kılmasını ve kurban kesmesini istemektedir.

H. Muhammed (s.a.s) de pek çok hadislerinde kurban kesmenin önemine işaret etmiştir. *“Kim imkânı olduğu halde kurban kesmezse namazgâhımıza yaklaşmasın.”*³³² buyurarak kurban kesmeyen kişinin İslam toplumunun bir ferdi olmaktan uzaklaşacağını belirtmiştir. *“Ey insanlar her sene, her ev halkına, kurban kesmek vaciptir.”*³³³ ifadeleriyle kurban kesmenin önemine işaret etmiştir.

Başka bir hadiste ise sahabilere bayram günü kesilen kurbanın önemi şöyle anlatılmış: *“Bu babamız İbrahim (a.s.)’ın sünnetidir.”* buyurdular. Sahabîler: *“Kurban kesmede bize ne gibi bir sevap var Ey Allah’ın Resulü!”* dediler. *“Kurban’ın her bir kılı için bir sevap vardır.”* buyurdular. Ashap tekrar: *“Kesilen kurban, (koyun, kuzu gibi) yünlü ise ey Allah’ın Resulü (sevap nasıl olacak)?”* diye sordular. Resûlullah (s.a.s.): *“Yünün her bir kılı için bir sevap var!”* buyurdular.³³⁴

Kurban toplumda kardeşlik, yardımlaşma ve sevginin oluşmasına vesile olur. Kurban etleri verilir ve gönüller sevgi adına kazanılır. Özellikle et satın alma imkânı olmayanlar için bu ibadet sene de bir defa olsun et yemeye vesile olur. Zenginler de mallarını Allah yolunda vermenin güzelliğini tadarlar.

Kurban kesmek denince genellikle Kurban bayramı günleri kesilen kurban akla gelmektedir. Fakat nafîle olarak da kurban kesilebilir. Kurban bayramı

³³⁰ Saffat, 37/102.

³³¹ Kevser, 108/1-3.

³³² İbni Mâce, “Edahi”, 2.

³³³ Tirmîzî, Edahi, 18.

³³⁴ Canan, a.g.e., XVII, 394.

günlerinde aranan şartları taşıyan kimseler için Hanefî mezhebine göre kurban kesmek vacip, Şafii mezhebine göre ise sünnet-i müekkededir.³³⁵

Kurban Bayramını her yıl hac ibadetini yerine getiren milyonlarca Müslüman aynı anda kutlamaya başlar. Kurban bayramlarında güne, iki rekât bayram namazı kılınmakla başlanır. Bayram namazında sonra bayram hutbesi okunur. O gün çokça tekbir getirilir. Allah’a sonsuz şükürler sunulur. İslam dinine olan bağlılık yenilenir. Bayram namazları sonrası camilerden başlayarak her yerde Müslümanlar birbirleriyle bayramlaşırlar. Müslümanlar bayramlaştıktan sonra günün en heyecanlı zamanları başlar. Müslümanlar kurbanlarını kendileri, bazen ortakları, bazen de vekâlet yolu ile kasaplara kestirirler. Kesilen bu kurbanlarla Müslümanlar, günahlarının affolmasını ister, Allah’a teslim olmanın lezzetini alırlar. Ayrıca bu kurbanlar, başlarına gelmesi muhtemel bela ve musibetleri engellemesi niyet edilir. Kurbanların kesilme işlemi sonrası bu kurbanların üçte biri fakirlere verilir, üçte biri komşulara ikram edilir, kalan üçte biri ise aile fertleriyle yemek için ayrılır. Böylece hayatın her safhasında birlik beraberlik ve kardeşlik köprüleri kurulur. Bayramın tadı tüm Müslümanlara ve diğer din mensuplarına ulaştırılır.

Günümüzde ise kurban kesme ibadeti yardıma vesile olması açısından çok geniş bir alana yayılmıştır. İslam dünyasında maddi imkânı olan Müslümanlar kurbanlarını vekâlet yolu ile dünyanın dört bir yanında kestirmekte zengin fakir, Müslüman gayrimüslim ayrımı yapmadan kurban etlerini ulaştırıp et verip gönül almaya çalışmaktadırlar. Kurban ibadeti ile piyasada da ekonomik olarak canlanmalar olmakta, bu ise nakdi yapılan yardıma göre çok daha iyi bir durumdur.³³⁶

Ramazan ve Kurban Bayramı günleri uyulmasında faydalar bulunan pek çok adap vardır. Bunları, Bayram sabahlarında erken kalkmak, gusletmek, dişleri temizlemek, güzel kokular sürünmek, temiz ve güzel elbiseler giyinmek, olabildiğince sevinçli olmak, mü’minlere güler yüz göstermek, hediyeler vermek, bayram gecesini ihya etmek, sabah ilk yenen şeyin kurban eti olmasını sağlamak, sokakta tekbirler getirerek yürümek, camiye giderken ve gelirken farklı yolları

³³⁵ Bilmen, *a.g.e.*, s. 389.

³³⁶ Tevhit Ayengin, “Kurban İbadeti”, *Diyanet İlmî Dergi*, XLI, Ankara, 2005, s. 21.

kullanmak, tanıdık tanımadık herkesle bayramlaşmaya çalışmak, çocuklara hediyeler vermekle sevindirmek, olarak söyleyebiliriz.³³⁷

4.11. ŞEVVAL AYI VE ŞEVVAL ORUCU

Şevval ayı kameri ayların onuncusudur. Bu ayı özel yapan Ramazan ayından sonra gelmesi ve Ramazan bayramının, bu ayın ilk üç gününde olmasıdır. Şevval ayı içerisinde altı gün oruç tutmak çok sevaplıdır. Hz. Muhammed (s.a.s) bir hadislerinde şöyle buyurur: *“Kim Ramazan orucunu tutar ve ona şevval ayından altı gün ilave ederse, sanki bir yıl oruç tutmuş gibi olur.”*³³⁸ Ramazan orucu tutulduktan sonra Şevval ayında tutulacak altı günlük oruç bir Müslüman’a bütün bir yılı oruçlu geçirmiş sevabı kazandıracaktır. Bütün ömründe bu sünneti yerine getiren bir Müslüman tüm ömrünü oruçlu geçirmiş sevabı kazanır ki bu çok büyük bir ahiret sermayesidir. Çünkü Kur’an’da şöyle buyrulmaktadır: *“Kim iyi bir amel işlerse, kendisine bunun on katı ecir vardır.”*³³⁹

Ramazan ayının bereketi ile Müslümanlar barışmış, fakirlerin ihtiyaçları giderilmiş, toplumda sevgi ve kardeşlik ortamı oluşmuş bulunmaktadır. Şevval ayında bu bereket ve güzelliklerin önce tüm yıla, sonra da tüm ömre yayılması için çok önemli bir vesiledir.

4.12. MUKADDES GÖÇ: HİCRET VE HİCRİ YILBAŞI

Hicret kelime manası olarak, “terk etmek, ayrılmak, ilgisini kesmek” manalarına gelmektedir. Terim olarak ise dini sebeplerden dolayı bir yerden başka bir yere göçme özellikle de Hz. Muhammed’in (s.a.s) Mekke’den Medine’ye yaptığı göçe hicret denir.³⁴⁰ Hicret edene muhacir, muhacire yardımcı olan kişiye ise ensar, denir.

Kur’an’da Peygamberlerin tebliğ vazifelerini yaparken kâfirlerin onları yurtlarından çıkarmaya çalıştığı anlatılır. Hz. Muhammed (s.a.s), Hz. İbrahim (a.s.),

³³⁷ Paksu, a.g.e., s.111.

³³⁸ Tirmîzî, “Savm”, 53.

³³⁹ Enam, 6/160.

³⁴⁰ Erkan, a.g.e., s. 982.

Hız.Lut (a.s.), Hız. Şuayb (a.s.), Hız. Musa (a.s.), Hız. Nuh (a.s.) Peygamberler Kur'an'da hicret etmek zorunda kaldığı anlatılan peygamberlerdir.³⁴¹

Hız. Peygamber'in (s.a.s) yaşadığı dönem, hicretin İslam için önemini bizlere anlatmaktadır. Hız. Peygamber (s.a.s) cahiliye olarak adlandırılan bir devirde yaşamıştır ki, İnsanlar elleri ile yaptıkları putlara tapıyorlardı. Kanun, adalet bulunmuyor, güçlü olanın istediği şey yerine getiriliyordu. Kadınlar hayvandan daha aşağı bir halde idi, alınıp satılan bir meta haline gelmişti. Fakirler himayesiz ve desteksizdiler. Hayatın her safhası keşmekeşlik içerisinde idi. İşte böyle karanlık bir devrede, Hız. Muhammed (s.a.s) İslam'ın emir ve güzelliklerini bu insanlara anlatmaya başladı. Mekke'nin ileri gelenleri başta küçük görme, alaya alma, hakaret, yoluna gittiler. Müslümanları çok ciddiye almıyorlardı. Fakat zamanla kurmuş oldukları düzen, zulüm ve işkence sistemini bozulur endişesi ile Hız. Muhammed'e ve ilk Müslümanlara baskı, hakaret ve işkence yapmaya başladılar.³⁴² Müslümanlar sayıca az ve güç olarak zayıf olduklarından dolayı müşriklere karşılık vermediler, sabırla Allah'ın kendilerine gelecek yardımın beklediler.³⁴³

Müslümanlar ilk Olarak Habeşistan'a hicret etmişlerdir. Fakat Habeşistan çok uzak ve böylesi büyük ve kapsamlı bir hicret için uygun yer değildi. Bundan dolayı Hız. Muhammed (s.a.s) Medine'yi Miladi 622 yılında hicret yurdu olarak tercih etmiştir.³⁴⁴

Müşriklerin baskı ve zulümleri dini yaşayamayacak hale getirdikten sonra Allah hicret için Müslümanlara ve Hız. Muhammed'e izin verildiği gibi, o zaman hicret etmek Müslüman olmanın bir gereği olmuştur. Hicret edebilecek konumda olup da bu vazifeyi yapmayanlar Allah katında sorumlu olacaklardır. Kur'an'da şöyle buyrulmuştur:

“İman edip de hicret etmeyerek kendi öz nefislerine zulmeder vaziyette olanların canlarını alırken melekler onlara diyorlardı ki: “Ne işte idiniz?” Onlar da: “Biz bu ülkede, dinin emirlerini uygulayamayan, baskı altında yaşayan kimselerdik” deyince, melekler bu sefer şöyle dediler: “Peki Allahın dünyası geniş

³⁴¹ Ankebut, 29/26, Hud, 11/80-81, Hicr, 15/65, Araf, 7/88, Yunus, 10/90, Taha, 20/77-78, Şuara, 26/52-67.

³⁴² Haylamaz, a.g.e., s. 497.

³⁴³ Rum, 30/6; Mearic, 70/5; Müddessir, 74/7; Enbiya21/ 85-86.

³⁴⁴ İzzet Er, “Sosyo-Kültürel Yönleri İle Hicret”, *Diyanet Dergisi*, XXIV-4, Ankara, 1988, s. 16.

değil miydi? Siz de orada hicret edeydiniz ya?” İşte onların durağı cehennemdir. Ne fena bir dönüş yeridir orası.”³⁴⁵

Müslümanlar bulundukları toplumda yalnızlaştırılmaya çalışıldı. Madden ve manen pek çok zorluklar çektiler. Allah bu hallerini Müslümanlara anlatıyor ve Onlara niyetlerinin samimi olmaları gerektiğini bildiriyor. *“Kim Allah yolunda hicret ederse dünyada gidecek çok yer, genişlik ve bolluk bulur. Kim evinden Allaha ve Resulüne hicret niyetiyle çıkar da yolda ecel gelip kendini yakalarsa o da mükâfatı hak etmiştir ve onu ödüllendirme Allaha aittir. Allah Gafurdur, Rahimdir: Affı, merhamet ve ihsanı boldur.”³⁴⁶*

Tevbe Suresi’nde imandan sonra hicret, ardından da malları ve canları ile cihat zikredilmekte, şartlara hicretin ne kadar önem kazanabileceği bildiriliyor. *“İman edip hicret edenler, mallarıyla ve canlarıyla Allah yolunda cihad edenler var ya, işte onlar Allah indinde daha yüksek derecelere sahiptirler ve işte onlardır umduklarına nail olanlar.”³⁴⁷*

Başka bir ayette ise Allah’ın mazluma olanlarla beraber olduğu anlatılıyor. Onların sabretmeleri gerektiği ve ardından da hicret etmeleri gerektiği Allah tarafından istenilmektedir. *“Bundan sonra şunu bil ki: Şüphesiz ki senin Rabbin, mihnet ve işkenceye, zulme ve baskıya uğradıktan sonra mücahede edip sabreden, ardından da hicret edenlerle beraberdir. Evet, Rabbin, onların bütün bu güzel hareketlerine karşılık elbette onları bağışlayıp ihsanda bulunacaktır. Çünkü O Gafurdur, Rahimdir.”³⁴⁸*

Allah’ın rızasının hicret edenlerle beraber olduğu, işlenen her hayrın zayi edilmeyeceği şöyle bildiriliyor: *“Onların Rabbi de dualarına şöyle icabet buyurdu: “Sizden gerek erkek, gerek kadın hayır işleyen hiçbir kimsenin çalışmasını zayi etmem. Çünkü siz birbirinizdensiniz, birbirinizden farkınız yoktur. Benim rızam için hicret edenlerin, vatanlarından sürülenlerin, Benim yolumda işkenceye, ziyana uğrayanların, Benim yolumda savaşanların ve öldürülenlerin elbette kusurlarını*

³⁴⁵ Nisa, 27/97.

³⁴⁶ Nisa, 27/100.

³⁴⁷ Tevbe, 9/20.

³⁴⁸ Nahl, 16/110.

örtecek ve elbette onları Allah tarafından mükâfat olarak içinden ırmaklar akan cennetlere yerleştireceğim. En güzel mükâfatlar Allahın yanındadır.”³⁴⁹

Hicretin önemi Hz. Muhammed (s.a.s) ‘in hadislerine de şöyle anlatılır:

Abdullah İbnu Sa’di (r.a.) anlatıyor: “Resulullah’ın (s.a.s) yanına bir heyet olarak geldik. Ben: “Ey Allah’ın Resülü! Muhakkak ki ben, arkamda, artık hicretin sona erdiğini zanneden bir kavim bıraktım” dedim. Aleyhissalâtu vesselâm: “Küffarla kıtal edildiği müddetçe, sona ermeyecektir!” buyurdu.” ³⁵⁰

Hicretle, Mekke’de dinini yaşayamayan Müslümanlar İslam’ı yaşayabilecekleri bir ortama ulaşmış oldular. Bu İslam’ın yaşanabildiği güzel ortamla beraber başka kabileler de İslam’ı tanıma imkânı buldular. Mekke’de siyasi olarak zor durumdaki Müslümanlar Medine’de bir güç haline geldiler ve dini yok olmaktan kurtardılar. Hicret sadece mekân değiştirme değil bir sabır, bir tebliğ ve irşat yoludur.

Hicret denince Asr-ı saadet’teki “hicret” anlaşılsa da günümüzde de tebliğ ve irşat niyetiyle, ilim elde etmek için, helal rızık kazanmak için yani Allah’ın rızasını elde etme niyetiyle yapılan tüm göçler birer hicrettir.

Hicret İslam’ın ilk safhasında emredilirken Mekke’nin fethinden hicret bitmiştir. Fakat bu sevabı almak isteyen Müslümanları Hz. Muhammed (s.a.s), Allah yolunda cihat yapmaya, günahlardan kaçınmaya yönlendirmiştir. *“Hakiki muhacir, Allah’ın yasakladığı şeylerden kaçan, onları terk eden kimsedir.”*³⁵¹ Hadisi ile bu hicret duygusu Müslümanların içerisinde bulundurulmaya çalışılmıştır.

Günümüzde hicret kutlamaları, Muharrem ayı başında yapılmaktadır. Bu ayın kendisi onlarca hikmete sahip iken, bir de hicret ile ayrı bir önem kazanmaktadır. Ülkemizde hicri yılbaşında, başta Diyanet İşleri Başkanlığı olmak üzere, çeşitli vakıf ve dernekler seminerler, konferanslar düzenlemekte, bazı yayın kuruluşları özel sayılar çıkarmakta ve halkta hicret şuuru oluşturulmaya çalışılmakta, Hz. Muhammed (s.a.s) ve ashabının yapmış olduğu fedakârlıklar anlaşılmaya

³⁴⁹ Âli İmran, 3/195.

³⁵⁰ Nesâî, “Bey’at”, 15.

³⁵¹ Buhârî, “İman”, 4.

çalışılmaktadır. Hicri takvimde yeni yıl başlangıcı olduğundan dualarla yeni yılın hayırlı olması istenilmektedir.

4.13. CUMA GÜNÜ

Cuma günü, İslam ‘da büyük değer verilen, haftalık toplu ibadetin yapıldığı bir gündür. “Cuma”, kelime manası olarak toplamak, bir araya getirmek manasına gelen “cem” kökünden gelir.³⁵² Cuma günü daha önce Yahudi ve Hristiyanlar için kutsal gün olarak Allah katında belirlenmiş fakat onlar bu günü Cumartesi ve Pazar gününe çevirmişlerdir. Bu gün Allah katında en kıymetli gündür.³⁵³

Bu gün gerekli temizlik yapıldıktan sonra camiye gidilir, Cuma hutbesi dinlenip Cuma namazı kılınır. Cuma hutbesi Müslüman toplumunun eğitimi, haftalık olarak bilgilendirilmesi adına önem taşır. Her hafta yüz binlerce Müslüman dini ve manevi değerleri adına bilgilendirilir. Bu öneminden dolayı da hutbe cuma namazından sayılmıştır.³⁵⁴

Bu günün önemi Kur’an ve hadislerde anlatılmıştır. Cuma günü kılınan namazın hükmü farz-ı ayındır. Yani gerekli şartları taşıyan her Müslüman’ın kılması gerekmektedir.³⁵⁵ Cuma suresinde şöyle buyrulur:

*“Ey iman edenler! Cuma namazına ezan ile çağırıldığınız zaman derhal Allah’ı zikretmeye (hutbe ve namaza) gidin, alışverişi bırakın. Eğer bilerseniz, bu sizin için çok hayırlıdır. Namaz tamamlanınca yeryüzüne yayılın, işinize gücünüze gidin, Allah’ın lutfundan nasibinizi arayın. Felaha ermenizi ümit ederek Allah’ı çok zikrediniz.”*³⁵⁶

Hz. Muhammed (s.a.s) bu güne çok önem vermiştir. Bu günün günahlardan arınma ve maddi, manevi temizlenme günü olduğunu belirtmiştir. Bu gün ile alakalı şöyle buyuruştur: *“Bir kişi Cuma günü yıkanır, gücünün yettiği şekilde temizlenir, evinde bulunan bir güzel kokuyu sürünür ve çıkar, iki kişinin arasını ayırmaz, sonra*

³⁵² Erkan, a.g.e., s. 942.

³⁵³ Hamdi Döndüren, “Cuma Namazı ve Kılınma Şartları”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II-2, Bursa, 1987, s. 142.

³⁵⁴ Kemal Güran, “Müslüman Bir Toplumun Aydınlatılmasında Cuma ve Bayram Hutbelerinin Önemi”, *II. Din Şurası Tebliğ ve Müzakereleri*, Ankara, 2003, s. 488.

³⁵⁵ Bilmen, a.g.e., 146.

³⁵⁶ Cuma, 62/ 9-10.

kendine farz olan namazı kılar, imam konuşurken de susarsa diğer Cumadan o Cumaya kadar olan günahları bağışlanır.”³⁵⁷

Bu mübarek günü değerlendirmek kıymetli olduğu gibi, mazeretsiz namaza iştirak etmemekten Müslümanlar Hz. Muhammed tarafından sakındırılmıştır. O (s.a.s) şöyle buyurmuştur: *“Bazı kimseler ya cuma namazlarını terk etmekten vazgeçerler ya da Allah Teâlâ onların kalplerini mühürler de gafillerden olurlar.*”³⁵⁸

Allah katında günlerin en kıymetlisi Cuma günüdür. Bu gün hem bizler için hem de insanlık için çok önemli bir gündür. Kendi işimizi yaparken, belirli zamanlarda da bu günün ibadet ve dua ile geçirilmesi istenmektedir. Hz. Muhammed (s.a.s) şöyle buyurmuştur: *“Üzerine güneşin doğduğu en hayırlı gün Cuma günüdür. Âdem o gün yaratılmış, o gün Cennete konmuş ve o gün Cennetten çıkarılmıştır. Kıyamet de başka bir günde değil, Cuma günü kopacaktır.*”³⁵⁹

Bu mübarek Cuma günü Allah katında, hikmeti O’nun ilminde tespit olunmuştur. Müslümanlara düşen bu gün ile alakalı yorumlara girmeden bu günü değerlendirmektir. Ebu Hureyre’nin rivayet ettiği bir hadiste Hz. Muhammed (s.a.s) şöyle buyurur: *“Sonuncu ümmet olan bizler kıyamet gününde öncüler olacağız. Hâlbuki diğer ümmetlere bizden önce kitap verilmiştir. Bir de bu Cuma günü aslında onlara verilmiş bir gündü. Ama onlar bu konuda ihtilafa düşmüşlerdi. Allah artık bu günü bize verdi, diğer ümmetler de bizim arkamıza takılmış oldular. Yahudilerin günü yarın (yani Cumartesi) , Hristiyanlarınkı de öbürüsü gün, (yani Pazar günü)dür.*”³⁶⁰

Müslümanlara, Cuma namazının farz olabilmesi için belirli şartların gerçekleşmiş olması gerekmektedir. Bu şartlar vücûb ve sıhhat şartları olarak ikiye ayrılır. Vücûb şartları, Cuma namazını kılmakla yükümlü olmanın şartları şunlardır: Erkek olmak, mazeretsiz olmak (hastalık, korku vs. olmaması), hür olmak, bir yerde ikamet etmek (yolculukta olmamak) dir. Sıhhat şartları ise, cuma namazının kabul olabilmesi için gereken şartlardır onlar da şöyledir: Vaktin girmiş olması, belli bir cemaat sayısına ulaşılması, şehir ya da şehir hükmünde bir yerde bulunmak, cami ya

³⁵⁷ Buhari, “Cuma”, 6.

³⁵⁸ Müslim, “Cuma”, 40.

³⁵⁹ Müslim, “Cuma”, 18.

³⁶⁰ Müslim, “Cuma”, 21.

da mescidin olması, devlet başkanı veya onun görevlendirdiği kişiden izin almak ve hutbenin okunmasıdır.³⁶¹

Cuma namazının vakti o gün okunan öğle ezanının saatinde girer. İlk olarak dört rekat cumanın ilk sünneti kılınır. Ardından cami içinde ezan okunur ve imam hutbe okumak için minbere çıkar. Cemaat'ın konuşmadan, namaz kılmadan dikkatli bir biçimde imamı dinlemesi gerekmektedir. Ardından kâmet getirilerek Cuma namazının iki rekât farzı cemaatle kılınır ve imam sureleri sesli bir şekilde açıktan okur. Bundan sonra dört rekât cumanın son sünneti, iki rekât vaktin sünneti kılınır. Böylece Cuma namazı tamamlanmış oldu. Bazı mezhepler bunlara ilave olarak dört rekat da zühr-i ahîr namazı kılmaktadırlar.³⁶²

Sonuç olarak Cuma günü Müslümanlar için büyük önem taşır, Haftanın günleri arasında en kıymetlisidir. Müslümanların haftalık bayram günüdür. Perşembe akşamı ile Cuma gününe girilmiştir ve maddi ve manevi olarak temizlenmek gerekmektedir. Boy abdesti almak, tırnakları kesmek, dişleri temizlemek, güzel elbiseler giyinip güzel kokular sürünmek sünnettir. Müslümanlar bu kıymetli zamana girdikten sonra çokça tefekkür eder, Kur'an okur, salâvatlar getirir, dini meseleleri müzakere eder, dua ve tövbe ile Allah'tan dünya ve ahiret için isteklerde bulunurlar.

4.14. ZİLHİCCE'NİN ON GECESİ

Allah'ın hayatımıza serptiği nurlu zamanlardan biri de zilhicce ayının on gecesidir. Hac mevsimi olan bu zaman dilimlerinde Müslümanlar ayrı bir huzur iklimi yaşarlar.

Fecr Suresinde belirtilen “*Yemin olsun on geceye.*”³⁶³ ayeti zilhiccenin on gecesini olduğu tefsirciler tarafından söylenmektedir. Muharrem ayının ilk onu ve ramazanın son onu olduğu söylene de ağırlıklı olan görüş bu şekildedir.

Zilhiccenin yedisini sekize bağlayan geceye Tevriye gecesini, sekizini dokuza bağlayan geceye Arefe gecesini, dokuzunu onuna bağlayan gece ise Kurban Bayramı gecesidir.

³⁶¹ Bilmen, a.g.e., s. 146.

³⁶² Bilmen, a.g.e., s. 150.

³⁶³ Fecr, 89/2.

Hız. Muhammed'den (s.a.s) gelen bir rivayette bu günlerin önemi şöyle anlatılmıştır: *“Allah’a ibadet edilecek günler arasında Zilhicce’nin ilk on gününden daha sevimli günler yoktur. O günlerde tutulan her bir oruç bir senelik oruca, her gecesinde kılınan namazlarda Kadir Gecesine denktir.”*³⁶⁴

Tüm Müslümanlar bu günleri hayır ve bereket istikametinde değerlendirmeye çalışırlar. Çokça dua ve tespihle Allah’a yönelmektedirler.

4.15. GÜNLÜK İBADET: BEŞ VAKİT NAMAZ

İslam’da namaz ibadeti önem sırasına göre kelime-i şahadetten sonra gelmektedir. İbadet olarak en büyük ibadettir. İslam dininin en çok bilinen ve en büyük ibadetidir. Arapça “salat” kelimesinden gelen bu ibadet “dua etmek, övmek, tazim etmek” manasındadır. Terim olarak ise, tekbir ile başlayıp, selam ile sona eren bedeni bir ibadettir.³⁶⁵

Kur’an’da namaz ibadetinin önemi ile alakalı pek çok ayet vardır.

Kur’an da namazın eksiksiz, tastamam kılınması gerektiği anlatılmaktadır. *“Namazı tamamladıktan sonra, gerek ayakta durarak, gerek oturarak ve gerek yanlarınız üzerinde uzanarak hep Allah’ı zikredin. Derken, korkudan güvene kavuştunuz mu, o vakit namazı tam erkânıyla eda edin. Çünkü namaz belirli vakitlerde müminlere farz kılınmıştır.”*³⁶⁶

Namaz ibadeti insanı tertemiz hale getirir. Müslüman’ın namaz kılabilmesi için manevi temizlik olan gusül abdestini ve namaz abdestini alması gerekmektedir. Elbisesinin ve namaz kılınacak yerin temizliği de namaz için gerekli şartlardandır. En önemlisi ise günde beş defa Allah’ın huzuruna çıkan bir Mü’min manevi koruma altında olur, günahattan kaçınır. Ankebut suresinde şöyle buyrulur: *“Sana vahyedilen Kitab’ı okuyup tebliğ et, namazı hakkıyla ifa et. Muhakkak ki namaz, insanı, ahlak dışı davranışlardan, meşru olmayan işlerden uzak tutar. Allah’ı namazla anmak, elbette en büyük fazilettir. Allah bütün işlediklerinizi bilir.”*³⁶⁷

³⁶⁴ Tirmîzî, “Savm”, 52.

³⁶⁵ Erkan, a.g. e., s. 1524.

³⁶⁶ Nisa, 4/103.

³⁶⁷ Ankebut, 29/ 45.

Namaz ibadetinde esas olan Allah için olması, kılınan namazın şuurunda olunmasıdır. Sadece şeklen yapılan ibadet sahibine bir şey kazandırmadığı gibi sorumluluk da yükler. *“Vay haline şöyle namaz kılanların. Ki onlar namazlarından gafildirler. (Kıldıkları namazın değerini bilmez, namaza gereken ihtimamı göstermezler.) İbadetlerini gösteriş için yaparlar, zekât ve diğer yardımlarını esirger, vermezler.”*³⁶⁸

Namazı terk etmek, kılmamak büyük günahdır. Resûlullah (s.a.s.), kıyamet günü hesabı sorulacak ilk amelin namaz olacağını bildirmiştir. Eğer namazı düzgün ise kurtulacağını belirtmiş. Eğer namaz konusunda başarısız olmuş ise hüsrana uğrayacağını söylemiştir.³⁶⁹

Hayat içerisinde Müslüman çeşitli imtihanları yaşamakta, isteyerek ya da istemeden günahlara maruz kalmaktadır. İşte kılınacak beş vakit namaz insanları bu işlemiş olduğu günahlardan temizlemektedir. Hz. Muhammed (s.a.s) bu olayı şöyle anlatır: *“Sizden birinizin kapısının önünden bir nehir aksa ve bu nehirde her gün beş kere yıkansa, acaba üzerinde hiç kir kalır mı, ne dersiniz? Bu hal, dediler, onun kirlerinden hiçbir şey bırakmaz! Aleyhissalâtu vesselâm: İşte bu, beş vakit namazın misalidir. Allah onlar sayesinde bütün hataları siler buyurdu.”*³⁷⁰

Namaz ibadeti sadece İslam ile gelmiş bir ibadet değildir. Kur'an'da geçmiş milletlere de namazın farz kılındığı anlatılmaktadır.

*“Bir vakit İsrailoğulları’ndan söz alıp: “Allah’tan başkasına ibadet etmeyin. Anaya babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara güzel muamele edin, insanlara tatlı söz söyleyin, namazı hakkıyla eda edin, zekâtı verin.” demiştik. Sonra pek azınız hariç sözünüzden döndünüz. Hâla da yüz çevirmektesiniz.”*³⁷¹

İslam’da haftalık ibadet günü olan cuma, mübarek gün ve geceler, bayramlar olduğu gibi günlük olarak da beş vakit namaz ibadeti vardır. İnsan fıtratı her gün pek çok defa Yüce Yaratıcı olan Allah’a yönelme ihtiyacı hisseder. Allah da Müslümanlardan mükellef olanlarına, günde beş defa namaz kılmalarını İstemiştir.

³⁶⁸ Maun, 107/4-7.

³⁶⁹ Tirmîzî, “Salât”, 188.

³⁷⁰ Buhârî, “Mevâkît” 6.

³⁷¹ Bakara, 2/83.

4.16. HAC İBADETİ

Kutsal zaman ve mekân inancı hemen bütün dinlerde bulunmaktadır. İslam dininde ise kutsal zaman ve mekânın beraber bulunduğu farz ibadet hac ibadetidir.

Hac, “kasıt, yöneliş, yürüyüş” manalarına gelmektedir.³⁷² Allah’ın saygınlık verdiği özel mekânlardan Allah’a yürünmesi şeklinde özel manası vardır. Hac ibadetinde Kâbe ve çevresi ziyaret edilmektedir. Zaman olarak ise şevval, zilkade, zilhicce aylarıdır. Ziyaret tavafının, kurban bayramı sabahından, ömrün sonuna kadar, Arafat’ta vakfenin ise, zilhiccenin 9’u Arefe günü zevelden, kurban bayramı sabahı şafak söküne kadar yapılması gerekmektedir.³⁷³

Kâbe’nin insanlık tarihinin başlangıcından itibaren büyük bir değeri vardır. Hz. Âdem ve Hz. Havva dünyaya gönderildikten sonra Kâbe yakınlarındaki Arafat’ta buluşmuşlardır. Hz. Âdem meleklerin bildirmesi ile şu an ki yerine Kâbe’yi bina etmiştir. Kur’an ve Hadis de bulunmayan bir rivayete göre Hz. Âdem cennetten gelirken parlak bir taş getirmiştir. Bu taş Kâbe’nin yanına koymuştur. Fakat zamanla bu taş günahkâr insanların dokunmasından dolayı siyahlaşmıştır. Duvarlar yükselmeye başlayınca Hz. İbrahim inşaata devam edebilmek için bir taşın üzerine çıkmak zorunda kaldı ve ayağı bu taşta bir iz bıraktı. Bugün bu taş (Makam-ı İbrahim), hala oradadır. Makam-ı İbrahim’deki iz, Kâbe inşaatında harç yaparken oluşan izdir.³⁷⁴

Kur’an’da hac ibadeti şöyle buyrulur:

*“Hac malum aylardadır. Kim o aylarda hacı ifaya azmederse bilsin ki hacda ne cinsel yaklaşma, ne günah sayılan davranışlarda bulunma, ne de tartışma ve sürtüşme yoktur. Siz hayır olarak her ne yaparsanız Allah mutlaka onu bilir. Azıklığınız ve biliniz ki azığın en hayırlısı takvadır, haramlardan korunmadır. Öyleyse Bana karşı gelmekten korunun ey akıl sahipleri.”*³⁷⁵

Hac ibadeti ile Müslüman, İslam dininin merkezine gitmekte, dine ait temel mekânları görüp derinlemesine tefekkür etmektedir. Namaz ibadeti Kâbe’de ayrı bir hal almakta, Makam-ı İbrahim’le Hz. İbrahim’in aziz hatırasını yâd etmekte, Safa ve

³⁷² Erkan, a.g.e., s. 960.

³⁷³ Bilmen, a.g.e., s. 347.

³⁷⁴ Muhammed Hamidullah, “İslam’da Hac”, *İslam Tetkikleri Dergisi*, VIII, İstanbul, 1984, s. 123-128.

³⁷⁵ Bakara, 2/197.

Merve tepelerinde “sa’y” yapmakla Müslümanlığın teslimiyet boyutu bir kez daha yaşanmakta, nice kutsal hatıraya şahit olunmaktadır. Âli İmran suresinde şöyle anlatılır:

*“Orada apaçık alametler ve deliller, İbrahim’in makamı vardır. Kim Beytullah’a girerse korkudan emin olur. Ziyarete gücü yeten herkese Beytullah’ı ziyaret etmek, Allahın onun üzerindeki hakkıdır. Nankörlük edip bu hakkı tanımayana Allah’ın hiçbir ihtiyacı yoktur, o bütün âlemlerden müstağnidir.”*³⁷⁶

Bu mali ve bedeni ibadet hadislerde de teşvik edilmiş, imkânı olanlara farz kılınmıştır. Hz. Muhammed (s.a.s) kabul edilmiş bir haccın karşılığının cennet olacağını belirtmiştir.

*“Bir umre, diğer umreye arada işlenenler için kefarettir. Hacc-ı Mebrûr’un (makul, kabul edilmiş) karşılığı cennetten başka bir şey olamaz!”*³⁷⁷

Hac ibadetini yapmak için Müslüman pek çok zorluğa katlanmaktadır. Günümüzde biraz rahatlamasına rağmen ulaşım bir engeldir. Ekonomik külfeti bulunmaktadır. Bununla beraber Allah bu ve benzeri zahmetlere karşılık olarak doğduğu gün kadar günahsız olmayı vaat etmektedir. *“Kim Allah için hacceder de (bu esnada, Allah’ın rızasına uymayan) kötü söz ve davranışlardan ve Allah’a karşı gelmekten sakınırsa, (kul hakkı müstesna) annesinin onu doğurduğu günkü gibi döner.”*³⁷⁸

Hac ibadeti sırasında her türlü sözlü ve fiili saldırganlıktan uzak durmak, ibadetin şartlarındandır. Hac ibadetini yapmaya gelenler öfke ve saldırganlık dürtülerine hâkim olmayı öğrenmektedir. Hac mekânlarının güven ve barış mekânları olduğunu akıllarından çıkarmazlar. Haccın gereklerini yerine getirirken bir taraftan da dürtü kontrolü, saldırganlık eğilimini engelleme, eğitimi almaktadırlar.³⁷⁹

İnsan normal zamanlarda cinsel olarak dini sınırlarda yaşarken Hac ibadeti sırasında bu sınırlar ihramda iken biraz daha artmaktadır. Mü’min hayatında belki bir

³⁷⁶ Âli İmran, 3/ 97.

³⁷⁷ Buhârî, “Umre”, 1.

³⁷⁸ Buhârî, “Hac”, 4.

³⁷⁹ Abdurrahman Kasapoğlu, “ Kişilik Eğitimi Açısından Hac İbadeti”, *İlmi Dergi Diyanet*, XLIV-1, Ankara, 2008, s. 97.

kere yaşadığı bu eğitim süreciyle cinsel dürtülerini de kontrol almayı öğrenmektedir.³⁸⁰

Hac ibadeti yaparken oradaki ibadetlerin derinlerindeki mana da büyük mesajlar vermektedir. Örneğin, Hz. Hacer'in tek başına çöle bırakılması, dini için katlandığı fedakârlıklar, oğlu İbrahim'e Safa ve Merve tepeleri arasında koşarak su araması ve kuru çöl toprağından zemzem suyunun çıkması gibi mesajlar tavafta, say de Mü'minlere mesajlar vermektedir.³⁸¹

Müslümanlar Allah katında herkesin eşit olduğu, ırk, sınıf veya sosyal statü farklarının aslında dünyevi olduğu önemli olan Allah'ın rızasını kazanmak olduğunu öğrenirler.³⁸²

Diğer taraftan orada Hac farızasını yerine getirirken kesilen kurbanlar da fakirlere yardım duygusunu bir kere daha öğretir.³⁸³

Hac ibadeti başlı başına zorluklarla doludur. Başta ulaşım zahmetleri, ardından kalınacak yerler, yeme içme zahmetleri derken pek çok zahmet iç içe geçmiştir. Müslüman Allah'ın rızasını kazanmak için zorluklara katlanmayı öğrenir.³⁸⁴

Hac mahşeri andırmaktadır. Farklı dil, kültür, sosyal konum ve farklı ekonomik yapıya sahip Müslümanlar, eşit statüde ve tek tip elbisede Allah'a yönelmekte âhirette olacak olan diriliş ve toplanmayı burada canlandırmaktadırlar. Dünyanın dört bir tarafından gelen milyonlarca Müslüman, kardeşliği, birlikteliği bir kez daha tüm dünyaya göstermektedirler.

Hac ibadetinin geçerli olabilmesi için gereken bazı şartlar vardır. Bunlar şöyledir:

Müslüman Olmak! Müslüman olmayana hac farz değildir. İbadeti yapsa da geçerli sayılmaz.

Ergin ve akıllı olmak: Çocuk ve akıl hastaları hacle yükümlü değildir.

³⁸⁰ Kasapoğlu, a.g.m., s. 101.

³⁸¹ Kasapoğlu, a.g.m. , s. 103.

³⁸² Kasapoğlu, a.g.m. , s. 106.

³⁸³ Kasapoğlu, a.g.m. , s. 111.

³⁸⁴ Kasapoğlu, a.g.m. , s. 117.

Hür olmak: Köle, esir ve mahkûma hac ibadeti farz değildir.

Vakit: Arafat'ta vakfe ve ziyaret tavafı için belirli vakitlere yetişmedikçe hac farz olmaz.

Haccı ifaya gücünün yetmesi aranan şartlardandır. Bu; beden, mal veya yol emniyeti ile ilgili olabilir.

Kadınlarla ilgili bu şartların dışında iki şart daha vardır.

Hacda yol arkadaşının bulunması: Hac yapacak kadının yanında kocası veya mahrem bir hısıminin bulunması gereklidir. Aksi halde kendisine hac farı olmaz.

İddetli Olmaması: Hac yapacak kadının boşanma veya vefattan dolayı iddetli olmaması gereklidir.³⁸⁵

Kur'an ve hadislerde kıymeti anlatılan, Müslümanlara farz olan bu ibadetin sayamayacağımız pek çok fayda ve hikmetleri vardır. Her yıl dünyadaki tüm ülkelerden Suudi Arabistan'a hac başvuruları yapılmaktadır. Bu başvurular kontenjan dâhilinde kabul edilmekte ve bu kutlu ibadet için izin verilmektedir. Ülkemizde ise kontenjanın yaklaşık on katı başvuru olmakta, yani başvuranların onda biri gidebilmektedir. Her yıl artan bu talebi karşılamak için ise Mekke'de Kabe çevresinde genişletme çalışmaları yapılmaktadır. Her Müslüman kutsal beldele gideceği, Kabe'de tavaf yapacağı, hac ibadetini yerine getirip Hz. Muhammed'i ziyaret edeceği günleri beklemektedir. Umre ile ziyaretler yapılsa da, önümüzdeki yıllarda da bu talebin karşılanabileceği tahmin edilmemektedir.

Bu mübarek gün ve gecelerin Müslümanlar arasında nasıl değerlendirildiğine bakalım.

4.17. İSLAM'DA, MÜBAREK GÜN VE GECELERDE YAPILANLAR

Mübarek gün ve gecelerin değerlendirilmesi şu şekillerde yapılır:

a. Kur'an-ı Kerim okunur, okuyanlar dinlenir, uygun mekânlarda Kur'an ziyafetleri verilir, Allah'ın Kelamına sevgi ve bağlılık duyguları yenilenir.

b. Hz. Muhammed'e (s.a.s) salât ü selamlar getirilir, O'nun şefaati ümit edilip ümmetinden olma şerefi tazelenir.

³⁸⁵ Bilmen, *a.g.e.*, s. 369.

c. Kaza namazları, nafile namazlar, varsa o geceye özgü namazlar kılınabilir. Özü ibadet olan bu geceler ihsan şuuru ile değerlendirilmeye çalışılır.

d. Tefekkürde bulunulur; “Ben kimim? Nereden geldim? Nereye gidiyorum? Allah benden ne istiyor?” gibi konular başta olmak üzere, pek çok meselede derinlemesine düşünülür.

e. Geçmişin muhasebe ve murakabesi, şimdi ve geleceğin plan ve programı yapılır.

f. Günahlara samimi bir pişmanlık ile tövbe edilir, idrak edilen gecenin son gece olabileceği düşüncesiyle Allah’a dua edillir.

g. Bol zikir ve evrad-ü ezkar okunabilir.

h. Müslümanlarla helalleşilir, onların hakkına girilmişse telafi edilmeye çalışılır.

i. Dargın olanlar barışmalıdırlar. Herkes içinn huzur ve güven ortamının oluşmasına vesile olunur.

j. Kişi kendine ve Müslüman kardeşlerine isim zikrederek duada bulunur.

k. Üzerlerinde hakları olanlar aranıp sorulur, Müslümanlara karşı vefa ve sadakat duygusu içerisinde olunur.

l. Yoksul, kimsesiz, öksüz, yetim, hasta sakat, yaşlı olanlar ziyaret edilip, sevgi ve şefkat duygusu ile madden ve manen yanlarında olunur.

m. Dini toplantılar ve paneller düzenlenir, va’z ü nasihatler yapılabilir, ilahi, şiir ve ezgilerle gönüller Allah’a biraz daha yaklaştırılmaya çalışılır.

n. Kandil geceleri, akşam, yatsı ve sabah namazları camide ve cemaatle kılınmaya çalışılır.

o. Sahabe, ulema ve evliya türbeleri ziyaret edilip, onları vesile kılarak Allah’tan dua ve istiğfarda bulunur.

p. Vefat etmiş bulunan dostlarımız ve yakınlarımızın kabirleri ziyaret edilip, onlara manevi hediye olan Kur’an hediyelerinden takdim edilir.

q. Hayatta bulunan anne, baba, dostlar ve yakınlarımızın yanlarına giderek veya telefonla irtibat şeklinde diyalog kurarak duaları alınıp, bu geceleri tebrik edilir.

r. Bu gecelerin gündüzünde mümkün olduğu sürece oruç tutulur.

s. Önemsenmeyen küçük günahlar varsa onlar da düşünülüp Allah'tan af dilenir.

t. Manevi olarak bizi duygu ve düşünceye yönlendiren yazılı, sesli ve görüntülü eserlerle, İslami şuur artırılır.

u. Müslüman için en önemli sığınak ve huzur kaynağı olan duayı aksatılmaz. Allah'tan dünya ve ahiret saadeti için hayır ve bereket isteğinde bulunulur.³⁸⁶

³⁸⁶ Abdülkadir Sübhandağı, *Kutlu Zamanlar*, İstanbul, 2006, s.183.

5. SONUÇ

İnsanların hayatlarını en çok etkileyen şeylerin başında şüphesiz inanç durumları yer alır. Bu inanç sistemlerine din denilmektedir. Dinlerin kaynaklarına göre dinleri, semavi ve gayri semavi olarak ikiye ayırabiliriz. Semavi dinler pek çok noktada benzerlik gösterdikleri gibi, kutsal olan zamanı oluşturma, anlama ve değerlendirme noktasında da bazı ortak özellikler taşımaktadırlar.

İlahi dinlerin tarihi köken olarak en eskisi Yahudilik dinidir. Tanrı Yahve'ye inanılan ve Musa peygamber'i tüm zamanların tek resulü kabul eden bir dindir. Bu dinin kutsal zamanları ise; Şabat, Roş Hodeş, Roş Ha-Şana, Yom Kipur, Pesah, Şavuot, Sukot, Hanuka, Purim, Tu Bişvat, Simhat Tora ve İsrail Devleti'nin Bağımsızlık Günü'dür.

En eski İlahi din Yahudilikten sonra bir diğer semavi din olan Hristiyanlıkta da kutsal zamanlar vardır. Hristiyanlık, günümüzde en etkili ve inananı en fazla olan dinlerdendir. Vahiy ve Kutsal Kitabı olan bu İsa Peygamber dini, özde Tek İlah'ı benimsemiş olmasına rağmen teslis inancına sahiptir. İnanç ve ibadetlerinde Yahudiliğin etkisi vardır. Bu dinin de pek çok kutsal zamanı vardır ki bunlar ayrıntılı olarak incelendiği zaman Yahudi kutsal zamanları ile olan benzerlikleri dikkatten kaçmaz.

Hristiyanlıkta dini takvimde ilk olarak Advent dönemi ve Noel Bayramı gelmektedir. Bu günler İsa'nın doğum zamanını bekleme günleridir. Ardından Lent dönemi ve Paskalya başlar bu dönemde kırk günlük bir oruç dönemi ardından baharın gelişi ve tabiatın canlanmasıyla insanın da yenilenmesi, canlandırması kutlanır. Paskalya ile, ahir zamanda İsa'nın tekrar gelişi beklenir. İsa'nın hayatından tespit edilip kutsal kabul kutlanan günler vardı ki bunlar, kutsal Pazar, kutsal Perşembe ve Cuma günleridir. Hristiyanlıkta Paskalyadan 50 gün sonra, Kutsal Ruh'un havarilerin arasına inişi anmak için Pentakost bayramı da kutlanır. Haftalık ise, Pazar günü ibadet dua ve tövbe günü olarak kutlanılır. Son olarak İslam dini anlatılmıştır.

İslam dini, İlahi dinler arasında son alanıdır. Tevhit inancını benimsemiş ve Yahudilik ve Hristiyanlıkta olan değişimler olmamıştır. İlk olarak nasıl din oluşmuş

ise günümüzde de aynı şariat devam etmektedir. Tek olan Allah'a iman ve ibadet edilen bu dinin peygamberi Hz. Muhammed, kutsal kitabı ise Kur'an-ı Kerimdir.

İslam Dini'nin de temelde iki bayramı olmasına rağmen pek çok zaman, ya yaşanan olaylardan dolayı ya da Allah ve Peygamberin kutsal olarak kabulünden dolayı önem kazanmıştır. İlk olarak, İçerisinde Aşure günü bulunan Muharrem ayı gelir. Bu ayda Hz. Âdem'in tövbesinin kabulü, Hz. Nuh'un Firavun zulmünden kurtulması gibi pek çok tarihi ve önemli hadisenin olduğuna inanılır. Yine bu ayda Kerbela hadisesi yaşanmıştır. İkinci olarak, Hz. Muhammed'in doğumu kutlanır ki o da mevlit kandili olarak adlandırılır. Sonra kutlu zaman dilimleri olan üç aylar gelir. Bu aylar Recep, Şaban ve Ramazan aylarıdır. Bu aylar içerisinde, Regaib Kandili, Berat Kandili, Miraç Gecesi ve Kadir Gecesi bulunur. Ramazan ayı ise farz olan oruç ibadetinin tutulduğu zaman dilimidir. Bir ay tutulan oruç ibadetinden sonra, Ramazan ve Kurban Bayramları gelmektedir. Haftalık olarak İslam'da kutsal gün cumadır ve bu güne has Cuma Namazı kılınmakta ve hutbe ile ümmet olma şuuru oluşturulmaktadır. Günlük ibadet olan namazla Müslümanlar günde beş defa Allah'a kulluk etmektedirler. Bu kadar kutsal zamanları içinde bulunduran İslam'da hicret ve hac ibadetiyle, mali ve bedeni yükümlülükler de yerine getirilmektedir.

İlahi dinlerde zamanın kutsallığını belirleyen bazı etmenler vardır. Bunlar; Allah'ın kendi hikmeti ile takdir buyurması, Peygamberin açıklamaları ve Peygamberlerin yaşantılarındaki önemli kabul edilen tarihi günler, yaşanan tarihi hadiselerin kutsal olarak kabul edilmesi denilebilir. Ayrıca Hristiyan ve Yahudilerde, eski dinlerinin önemli günlerini kutsallaştırdıklarını ve milli bayramlarının dini gibi önem kazanmasını görmekteyiz.

İlahi dinlerde, Yaratıcı Rab kullarının belirli aralıklar ile kendisine yönelmesini istediğini görmekteyiz. Bu yönelimler İslam'da beş vakit namaz ile olurken Yahudi ve Hristiyanlıkta ise, sabah ikindi ve akşam yapılan dua ve yönelişlerle olmaktadır. Gün içerisinde dua ve yakarışlarla ne kadar çok ibadet edilirse, günaha girmeden doğru bir insan olarak yaşanılacağına inanılır.

İlahi dinlerde, haftalık ibadetlerde sosyal etki çok belirgindir. Bu ibadetler İslam için Cuma iken, Hristiyanlar Pazar'ı, Yahudiler ise Cumartesi gününü kutsal olarak kabul ederler. Dinlere göre bu günlerin ya tamamı veya bir kısmı ibadete

ayrılır. Yapılan bu toplu ibadetler sosyalleşme, ortak problemlerin haftalık olarak değerlendirilmesi ve çözüm bulunması, çocukları ve gençleri ibadete alıştırmaya, Yaratıcıya teşekkür ve istekte bulunma gibi özellikleri taşımaktadır.

Üç ilahi dinde de yeni yılın gelişi bazı kutlamalar ile değerlendirilmektedir. Yahudilik’de yeni yıl kutlamaları bir muhasebe günüdür. Bu gün ferdi ve cemaatler olarak insanlar Yaratıcı tarafından yargılandığına inanılır ve o günkü durumlarına göre gelecek yılki kaderleri bir hükme bağlanır. Hristiyanlık’ta yeni yıl kutlamaları ile Noel kutlamaları iç içe girmiş durumdadır, yakın zamanlı olarak kutlanır. İslam’da ise yeni yıl hicri takvime göre başlar ve Muharrem ayı takvim başlangıcıdır. Bu günlerde hicret, tarihteki Kerbela olayları, peygamberlerin hatıraları anılır, aşure tatlıları yapıp komşulara ikram edilir, aşure günleri oruç tutulur.

İlahi Dinlerde yılın belirli günleri bayramdır. Bu günler yıl boyunca beklenen özel zamanlardır. Bu günler Yahudilik’de ve İslam’da Yaratıcı tarafından özel olarak tespit edildiğine inanılır. Hristiyanlıkta yine İsa’nın hatıraları dolayısıyla bu günler yıllık bayram olarak kutlanılır. Yahudilik’de bu günler tövbe ve kefaret zamanı olarak kutlanır. Devamlı ibadet ile meşgul olunur ve bir günü aşkın oruç dönemi vardır. Yahudilikte yıllık bayramlar böyle iken İslam’da bayramlar neşe, sevinç ve Allah’a yönelme zamanlarıdır. Yahudiliğin aksine Ramazan ve Kurban Bayramları’nda oruç tutmak uygun görülmemiş, hem yeme hem de ikram etme zamanları olarak değerlendirilmişlerdir. Hristiyanlığı yıllık bayramı ise şüphesiz Paskalya bayramıdır. Bu bayram, Hristiyanların en önemli kutsal zamanıdır. Hristiyanlarca bu bayramı kutsal yapan çarmıha gerilen İsa’nın, Tanrı olarak insanlar içine dönmesidir. Paskalya’nın sosyal hayatta pek bir karşılığı olmamasına rağmen, boyanmış yumurta hediye etme ve mum yakma âdeti vardır.

Bu çalışmadan ve araştırmalarımızdan anlamaktayız ki, İlahi dinler, insanları her fırsatta Yüce Yaratıcıya dua ve ibadete davet etmektedir. Dinlerin tarihinde önemli olan günler tespit edilip ibadet ile değerlendirilmektedir. Seyahatler ile kutsal ziyaretler yapıp Yaratıcıya yaklaşmaya çalışılmaktadır. Yüce Yaratıcının emri veya peygamberlerinin hayatlarıyla yaşayarak gösterdiği ya da lisanla belirlediği zamanlar kutsal olarak kabul edilmektedir. Bu zaman dilimlerinde ise çeşitli ibadet ve dualar yapılmaktadır.

6. KAYNAKLAR

ACAR, H. İbrahim, “Mali Bir İbadet Olarak Kurbanın Hükümü”, *EKEV Akademi Dergisi*, XIV, Erzurum, 2003, s. 75-92.

ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed (1162/1749), *Keşfü'l Hafâ ve Müzîlû'l İlbas*, Beyrut, 1405 h.

ADAM, Baki, “Sept Yahudileri”, *Dinler Tarihi Araştırmaları*, VIII, 2012, İstanbul, s. 120-127.

ALGÜL, Hüseyin, “İslam’ın Topluma Ortak Değer Olarak Aktarılmasında Mübarek Gün ve Gecelerin Önemi”, *I. Din Hizmetleri Sempozyumu*, II, Ankara, 2007, s. 194-209.

ALTINTAŞ, Yusuf, *Yahudilikte Kavram ve Değerler Dinsel Bayramlar-Dinsel Kavramlar-Dinsel Gereçler*, İstanbul, 2001.

ANA BRİTANNİCA, Genel Kültür Ansiklopedisi, “Noel, Noel Ağacı”, İstanbul, 2004.

ARSLANTAŞ, Nuh, “Hz. Peygamber’in Çağdaşı Yahudilerin İnanç-ibadet ve Dini Hayatları ile İlgili Bazı Tespitler” *M.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXXIV-1, İstanbul, 2008, s. 81.

_____, *İslam Toplumunda Yahudiler Abbâsi ve Fâtımî Dönemi Yahudilerinde Hukuki, Dinî ve Sosyal Hayat*, İstanbul, 2008.

ASLAN, Halide, “Osmanlı İmparatorluğunda Mübarek Gün ve Gecelerden Kandiller”, *İSTEM*, XIII, Konya, 2009, s. 203.

ATASAGUN, Galib, “Hristiyanlığın Tanımı, Yorumu ve Kurumsallaşmasında Sembollerin Yeri”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X, Konya, 2000, s. 181-196.

_____, “Yahudilikte Dini Sembol ve Kavramlar”, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XI, Konya, 2001, s. 140-151.

ATEŞ, Ali Osman, “İlahi Dinlerin Ortak Değerleri”, *Ç. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II-2, 2002, s. 15-25.

ATEŞ, Süleyman, “Üç Aylar”, *Kur’an Mesajı İlmi Araştırmalar Dergisi*, I-X, 1998, İstanbul, s. 44-48.

AYDIN, Mahmut, *Ana Hatlarıyla Dinler Tarihi Tarih İnanç ve İbadet*, Samsun, 2013.

AYDIN, Mehmet, *Dinler Tarihine Giriş*, Konya, 2008.

_____, *Hristiyan Kaynaklarına Göre Hristiyanlık*, Ankara, 1995.

AYENGİN, Tevhit, “Kurban İbadeti”, *Diyanet İlmi Dergi*, XLI, Ankara, 2005, s. 21.

AYRANCI, İlhami, “Kudüs’te Paskalya Kutlamaları”, *Diyanet İlmi Dergi*, XXXIX-1, Ankara, 2003, s. 33.

AZİMLİ, Mehmet, “İsra ve Miraç Olayları Üzerine Bazı Mülâhazalar”, *Bilimname*, XVI, İstanbul, 2009, s. 43-58.

BALTACI, Cahid, “Leyle-i Regâib”, *İslam Medeniyeti*, II-XXIII, İstanbul, 1969, s. 21-22.

BAŞ Erdoğan- İNCİ Salih, *Ana Hatlarıyla Yahudilik Hristiyanlık ve İslam*, İstanbul, 2003.

BAŞ, Eyüp, “Aşure Günü, Tarihsel Boyutu ve Osmanlı Dini Hayatındaki Yeri Üzerine Düşünceler”, *AÜİFD*, XLV-I, s. 167-190.

BESALEL, Yusuf, *Yahudilik Ansiklopedisi*, I-III, İstanbul, 2001.

BİLMEN, Ömer Nasûhî, *Büyük İslam İlmihali*, İstanbul 1986.

BOZKURT, Nebi, “Bayram”, *DİA*, İstanbul, 1992, V, 261-263.

BOZKUŞ, Metin, “Aşure günü, Muharrem Matemi/ Orucu ve Sivas’ta Aşure Uygulamaları”, *C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XII- 1, 2008, s. 33-61.

BUHÂRÎ, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail (256/825), *Sahîhu’l Buhârî*, I-VII, Beyrut 1407/1989.

CİLACI, Osman, “İlahi Dinlerin Fonksiyonu”, *İslam Medeniyeti*, XXVIII, İstanbul, 1973, s.12.

_____, “Semavi Dinlerde Oruç”, *Diyanet Dergisi*, XVII-3, Ankara, 1978, s. 192-194.

_____, *İlahi Dinlerde Oruç, Hac ve Kurban*, İzmir, 1980.

DÖNDÜREN, Hamdi, “Cuma Namazı ve Kılınma Şartları”, *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II-2, Bursa, 1987, s. 141-150.

EBÛ DÂVÛD, Süleyman b. Eş’as as- Sicilistânî (275/899), *es-Sünen*, I-V, İstanbul, 1992.

en-NESÂÎ, Ebû Abdîrrahman Ahmed b. Şuayb (303/915), *es- Sünen*, I-VIII, İstanbul 1992.

ER, İzzet, “Sosyo-Kültürel Yönleri İle Hicret”, *Diyanet Dergisi*, XXIV-4, Ankara, 1988, s. 17-24.

ERBAŞ, Ali, *Hristiyan Ayinleri (Sakramentler)*, İstanbul, 1998.

_____, *Hristiyanlıkta İbadet*, İstanbul, 2003.

ERDEM, Sargon, “Bayram”, *DİA*, V, İstanbul, 1992, s. 257-259.

ERKAN, Arif, *el-Beyan Büyük Arapça-Türkçe Lugat*, İstanbul 2004.

ESGİN, Mehmet, “Hristiyanlık’ta Noel Bayramının Ortaya Çıkışı ve Türkiye’deki Yansımaları”, *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, II-II, Yozgat, s. 85-95.

ETİK, Arif, “Sağlığın En İyi Çaresi Oruç”, *İslam Medeniyeti*, XXV, İstanbul, 1972, s. 11-13.

GÜNDÜZ, Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Ankara, 1998.

- _____, *Yaşayan Dünya Dinleri*, İstanbul, 2006.
- GÜRAN, Kemal, “ Müslüman Bir Toplumun Aydınlatılmasında Cuma ve Bayram Hutbelerinin Önemi”, *II. Din Şûrası Tebliğ ve Müzakereleri*, Ankara, 2003, s. 488.
- GÜRKAN, Salime Leyla, “Sebt”, *DİA*, XXXVI, İstanbul, s. 256-258.
- _____, “Yahudilik”, *DİA*, İstanbul, 2013, XLIII, 187-197.
- _____, *Yahudilik*, İstanbul, 2008.
- HAMİDULLAH, Muhammed, “Hicri Takvimin Ortaya Çıkışı”, (Terc.:Kasım Şulul), *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X-IV, Şanlıurfa, 2012, s. 145-166.
- _____, *İslam Peygamberi* (Terc: Salih Tuğ), I-II İstanbul, 2001.
- _____, “İslam’da Hac”, *İslam Tetkikleri Dergisi*, VIII, İstanbul, 1984, s. 123-128
- HATİBOĞLU, Orhan, *İnanç Sözlüğü Dinler- Mezhepler- Tarikatler- Efsaneler*, İstanbul, 1975.
- HOUTİN, Albert, “Hristiyanlığın Kısa Tarihi”, (Terc.: Abdurrahman Küçük), *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXV, (Ankara 1981), s.437-455.
- İBN MÂCE, Muhammed b. Yezîd el Kazvînî (235/849), *es-Sünen*, I-II, İstanbul 1413/1992.
- KAAN, Enver Osman, *Geçmişten Günümüze Dinler ve Mezhepler*, İstanbul, 2010.
- KAHRAMAN, Ahmet, “Eski Dinlerde ve İslam’da Oruç”, *Diyanet İşleri Başkanlığı Dergisi*, X, Ankara, 1971, s. 318-319.
- _____, *Mukayeseli Dinler Tarihi*, İstanbul, 1999.
- KANAATLI, Hasan, *Dünya Dinleri ve İnanç Mezhepleri Tarihi*, İstanbul, 2011.
- KASAPOĞLU, Abdurrahman, “ Kişilik Eğitimi Açısından Hac İbadeti”, *İlmi Dergi Diyanet*, XLIV-1, Ankara, 2008, s. 97-120.
- KATAR, Mehmet, “Hristiyanlık’ta Kilise Takviminin (Kilise İçerisindeki Anma ve Kutlama Devrelerinin) Oluşması”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, III-8, Ankara, s. 23-46.
- _____, “Hristiyanlıkta İsa’nın Doğumu ile İlgili Kutlamaların Ortaya Çıkışı” *İslamiyat*, III-4, İstanbul, 2000, s.121-150.
- _____, “Hristiyan Bayramları Üzerine Bir Araştırma”, *Dini Araştırmalar Dergisi*, III- 8, Ankara, 2001, s. 7-27.
- KAVAS, Ahmet, “Afrika’da Mevlid Uygulamaları”, *Diyanet İlmi Dergi*, 2, Ankara, 2003, s. 559-574.

KAYA, Bilge, “Muharrem Ayı ve Kerbelâ Mersiyeleri”, *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, XXXIII, Ankara, 2005, s. 1-22.

KILIÇ, Sami, “Yahudilik’te Kutsal Yiyecek ve İçecekler”, *Dinler Tarihi Araştırmaları*, VII, Ankara, 2012, s.76-120.

KUTLUER, İlhan, “Zaman”, *DİA.*, İstanbul, 2013, XLIV, 111-114.

KUTSAL KİTAP, İstanbul, 2010.

MASDÛSÎ, A. Abdullah, *Yaşayan Dünya Dinleri*, İstanbul, 1981.

MEVHÎ, Abdürrezzak Salal, *el-İbadat fî'l-Edyani's-Semaviyye: el-Yehudiyye el-Mesihîyye ve'l-İslâm*, Amman, 2001.

MÜSLİM, Ebu'l-Hüseyn el-Haccac en- Nisâbûrî (261/875), *Sahîhu Müslim*, I-V, Beyrut ts.

NAKHLÎ, Mouhammed, “Tunus’ta Mevlid”, *Diyanet Dergisi*, XXII-2, Ankara, 1986, s. 59-64..

ÖZEL, Ahmet, “Mevlid” *DİA.*, İstanbul 2004, XXIX, 475-479.

YAVUZ, Salih Sabri, “Miraç”, *DİA.*, İstanbul, 2005 XXX, 132-135.

HAYLAMAZ, Reşit, *Gönül Tahtımızın Eşsiz Sultanı Efendimiz*, I-II, İzmir 2008.

ÖZEN, Adem, *Yahudilikte İbadet*, İstanbul, 2001.

PAKSOY, Kadir, “Rivayetler Işığında Kadir Gecesi”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, XXVII-27, Urfa, 2012, s. 15-35.

PAKSU, Mehmet, *Mübarek Aylar Günler ve Geceler*, İstanbul 2003.

SARIKÇIOĞLU, Ekrem, *Başlangıçtan Günümüze Dinler Tarihi*, İstanbul, 1983.

SARMIŞ, İbrahim, *Hız. İsa ve Mesih İnancı*, İstanbul, 2010.

SOFUOĞLU, Cemal, “Regaib Namazı Hakkında Bir Münazara”, *DEU İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VII, İzmir, 1992, s. 13-45.

TİRMÎZÎ, Ebû İsa Muhammed b. İsmâ b. Sevre (279/892), *el-Câmiu's-Sahih*, I-V, İstanbul 1992.

TÜMER Günay-KÜÇÜK Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ankara, 1993.

ÜNAL, Mustafa, *Dinlerde Kutsal Zamanlar*, İstanbul, 2008.

WİGODER, Geofferey, *The New Encyclopedia Of Judasim*, New York, 2002.

YAVUZ, Hilmi - ATAY, Hüseyin, *Dinler Tarihi Ansiklopedisi: İslamiyet, Hristiyanlık, Musevilik ve İlkel Dinler*, I-III, İstanbul, 1976.

YAVUZ, Ömer Faruk, “Kur’an’da Kutsal Mekân, Zaman ve Eşya Kavramlarının Sembolik Değeri”, *C. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, X-2, Sivas, 2006, s. 398.

YAVUZ, Yusuf Şevki, “Âşûrâ”, *DİA.*, İstanbul 1991, IV, 24-26.

YEĞİN, Abdullah, *Yeni Lügat*, İstanbul, 1997.

YILDIRIM, Münir, “Mircea Eliade’de Kutsal ve Kutsal Zaman Kavramı”, *Dini Araştırmalar*, X, İstanbul, 2007, s. 59-82.

YILDIRIM, Suat, *Mevcut Kaynaklara Göre Hristiyanlık*, İzmir, 1996.

7. ÖZET

“*Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam’da Kutsal Zamanlar*” adlı çalışmamızda, bu dinlerin kutsal zamanları incelenmiştir. İlk olarak ilahi din, kutsal zaman kavramı üzerinde durulmuştur. Ardından bu dinlerin kutsal zamanlarının anlamı, tarihi ve dini olarak ortaya çıkışı ve günümüzde nasıl kutlandığı incelenmiştir.

Yahudi dini ile ilgili kısa bir bilgi verildikten sonra, Yahudiliğin kutsal zamanları olan Pesah, Purim, Şabat gibi kutsal zamanlar dini ve uygulama yönünden değerlendirilmiştir. İsa Peygamber’in dini olan Hıristiyanlığın ise, Paskalya, Pentakost, Kutsal Pazar başta olmak üzere, kutsal zamanları anlatıldı. Son ilahi din olan İslam’da ise mübarek gün ve geceler ile ibadet zamanları, fazla ayrıntılı olmadan ve ihtilaflı olan meselelere girmeden anlatıldı.

Sonuç bölümünde ise, çalışmamızın diğer dinleri tanımada, dinlerin benzer ve farklı yönlerini bilmedeki faydasına değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Yahudilik, Hıristiyanlık, İslam, Din, İlahi Din, Kutsal Zaman

7-ABSTRACT

In our study called “*Sacred Times at Judaism, Christianity and Islam*”, sacred times of these religions were examined. Firstly, focused on the divine religion, concept of the sacred time. After that, meaning of these religions sacred times, emergence as a historical and religious, and how it is celebrated today were examined.

After a brief information about the Jewish religion, sacred time of Judaism such as pesah, purim, şabat were assessed as religious and application. Especially, paskalya, pentakost, sacred sunday; the sacred times of christianity which is Jesus’ religions were mentioned. Sacred days and nights and times of prayer at Islam is the last religion, were told without more detailed and controversial issues.

In the result section, the benefits of our study in recognition of other religions and knowing the similar and different aspects of religion were mentioned.

Key words: Judaism, Christianity, Islam, religion, divine religion, sacred time.